

84.5623 = B
M.16

Мукатали

Шығармалары

*Өлеңдер
Поэмалар
Жаңа табылған өлеңдер
Балаларға арналған өлеңдер
Аударма өлеңдер
Үшінші басылым*

Мукатали

Шығармалары

көп томдық
толық жинағы

III-ТОМ

069 135

ОРТАЛЫҚТАНДЫРЫЛҒАН
КІТАПХАНАЛЫҚ ЖҮЙЕ

АЛМАТЫ
“ЖАЛЫН БАСПАСЫ”

2013

2013 - 2014

УДК 821.512.122
ББК 84 Қаз 7-5
М 16

**Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитеті
“Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін басып шығару”
бағдарламасы бойынша шығарылды**

*2001–2002-жыл аралығында басылған
4 томдығы негізінде шығарылды*

Мақатаев Мұқағали.

М 16 Шығармаларының толық жинағы: Көп томдық.
Құраст. Оразақын Асқар. 3-басылым – Алматы:
“Жалын баспасы” ЖШС, 2013.
3-том: Өлеңдері мен поэмалары – 320 бет.

ISBN 978-601-7286-69-9

Бұл томға ақынның 1973-жылдан 1976-жылға дейінгі өлеңдері мен поэмалары, жаңа табылған өлеңдері, балаларға арналған өлеңдері және Американың әйгілі ақыны, Нобель сыйлығының иегері Уолт Уитменнен аударған өлеңдері енгізілді. Кітап көпшілік оқырманға арналып отыр.

УДК 821.512.122
ББК 84 Қаз 7-5

ISBN 978-601-7286-64-4
ISBN 978-601-7286-69-9

© “Жалын баспасы” ЖШС, 2013

АҚЫН ІНІГЕ

Шоқтығына ер батқан, қайқандаған,
Мен — бір бәйек жорғамын байпаңдаған...
Күлесің-ау,
Күлесің... Сайтан бала,
Сен айт менің ойымды айта алмаған.

Ұмтыла бер ұрынбай құзат жарға,
Мен сүрінген сөреден ұзап бар да,
Уат, мейлің, жанымды сызат шалған,
Бірақ менің жырыма тұзақ салма!

Жырым менің — жалғызым, жан дауысым.
Жан дауысым

жоқтаған ар-намысын.

Ар-намысы тапталып қалмау үшін,
Арпалысып, әлсіреп қалғаны шын...

Ақын болсаң, алмас бол тайпалмаған!
Сен айт менің ойымды айта алмаған.
Қарапайым жырымның дәнін ал да,
Қауызын,
Сайтан бала,
Қайтар маған.

1.XII.1973.

ЕСКІ ӘНДІ, ШЕШЕ, ҚОЗҒАМА!

Босқанда ел-жұрт боздаған,
Ескі әнді, шеше, қозғама!
Елестеп маған өтеді:
Құлазып жатқан боз дала,
Ескі әнді, шеше, қозғама!

Қызда да, қыршын ұлда да,
Ұлыған неткен мұң-нала?!
Күңіренген неткен қу дала?!
Ескі әнді, шеше, қозғама!
Өлмесін десең біржола,
Ескінің орнын тырнама!

(Жамандық көрмей өстім мен)
Күңіренбе, шеше, ескі үнмен!
Күңіреңтпе мына даланы,
Азалы керуен көш жүрген.
Күңіренсең, шеше, ескі үнмен,
Жетіқат жердің астынан
Бабамның даусы естілген.
Күңіренбе, шеше, ескі үнмен!

7.XII.1973.

САҒАТЫМ ҚАЙДА, САҒАТЫМ?

Қалған ба тағы таң атып?!
Жайған ба жасыл қанатын?!
...Таусылмас менің тағатым
Соқ, соқ, соқ, менің сағатым!

Келген бе тағы күн шығып?!
Күн шығып,
Жерге құлшынып,
Енген бе тағы тіршілік?!
Армысың, асау тіршілік!

Тұрмысқа қажет табатын,
Беретін және алатын,
Мезгіл де болып қалған ба,
Алатын жерге баратын?!
Таусылмас менің тағатым —
Соға бер,
Соқ, соқ, сағатым!

7.XII.1973.

Бір өлеңі бір елдің мұрасындай,
Жыр жаза алмай жүрмін мен Расулдай.
Расулдай...

Бағым да жүр ашылмай,
Құсбегінің қолында лашындай.

Танылмаса сырымен, қырыменен,
Танылмай-ақ кетсінші құрып өлең!
Расулдай мен дағы жырлар жазсам,
Расулды тонаған ұры дер ең...

Расулдай бола алман!
Жырым бөлек!
Сөйменің үнім керек, тілім керек.
Сөйгені де өзіндей сүйген елім,
Сөй ақянын табады түбінде кеп.

Мен - таулықпын
Қыранның балапаны.
Менің дағы тауымның таңы атады.
Қыранайым қалтқысыз жырларымды
Құсбегіне өз халқым жаратады.

Мен өзирге бола алмай Расулдай,
Бағым, жаным — барлығы жүр ашылмай.
Алынады томағам, кетем ұшып,
Құсбегіден құтылған лашындай.

II 1973.

ТАУДА, ТҮНДЕ

Қарлы боран,
Қара түн.
Ай қараңғы,
Аңғаруға болмайды айналаңды.
Қыстау менен қыстауды жалғастырған,
Қыраным-ау, қасқа жол қайда қалды?

Қыш қараңғы, болмайды аңғаруға,
Аңдан басып аттар да қармануда.

Жүріп-жүріп ақыры құздан ұшып,
Қаламыз ба бір сайдың аңғарында?

Қараңғыда жол таппай тентігесін,
Қайдағыны ойыңа келтіресің,
Қарағым-ау, қасқа жол қайда қалды,
Қайда апарып ағанды өлтіресің?

Ерік берші атыңа, өзі жүрсін,
Қайда апарып соқтырса, өзі білсін.
Қасқа жолдан адасып қалғаннан соң,
Тыңнан жол тап дегеннің сөзі құрсын!

Жол іздейсің несіне түсіп аттан,
Бой берсін бе бұрқасын үсік атқан.
Қатып өлер жайым жоқ, қарағым-ау,
Бой жылытпаса болмас-ты ішіп ақтан...

8.XII.1973.

БАҚЫТ ДЕГЕН

*"Мұғалима бізге бақыт туралы
шығарма жаздырды. Бақыт деген
не екенін мен қайдан білейін..."*

Бақыт деген — сенің бала күндерің
Бақытсыз-ақ бақытты боп жүргенің,
Бақытын да, басқасын да білмеуің
Бақытсыз-ақ ойнағаның, күлгенің.

Бақыт жайлы менің мынау білгенім:
Бақыт деген — бірде шаттық, бірде мұң.
Бақытты сол — тәрік етіп түндерін,
Бақыт іздеп азаптанса кімде-кім.

Бақыт деген — әркімдерде бір арман,
Сол арманның шыққан жері құмардан.
Ал сен үшін бақыт деген — дәл қазір,
Бақыт жайлы жаза алмаған шығармаң.

Бақыт іздеп мал бақ, мейлің, тас қала,
Бірақ, балам, мынаны естен тастама:
Бақыттысың бақыт іздеп сорласаң,
Бақытты боп сорлап жүрсең, масқара!

Бақыттың — мен, бақытым деп біл мені,
Мені білсең, бақытыңды білгенің.
Ал мен үшін ең бақытты күндерім —
Балам, саған бақыт іздеп жүргенім!

9.XII.1973.

БІР КҮНІММЕН ҚОШТАСТЫМ

Тағы, міне, қоштастым бір күніммен,
Қош айтыстым бір күнгі тірлігіммен.
Тоқтатып көр толассыз қозғалысты,
Түссең дағы тәңірдің кіндігінен.

Айлар, жылдар, ғасырлар алға аттаған,
Алға аттады күнім де ардақтаған.
Мынау жарық әлеммен бірге айналып,
Заулап барам, бір күні аунап қалам.

Аунап қалам...
Білемін, білемін мен!
Ажыраймын жармасқан тірегімнен.
Құлай білем,
Себебі жүре білгем,
Құсым ұшса болғаны жүрегімнен.

Бір құсым бар кеудемде зыңданымда,
Бірге туған менімен туғанымда.
Байғұсыма бостандық берсем болды,
Аунап кетпей әзірге тұрғанымда.

9.XII.1973.

КҮНШУАҒЫМ

Тағы да таң атады, күн шығады,
Түн келеді,
Тіршілік тыншығады.
Ауысып алма-кезек тұрсын әлі,
Ей, менің өмірімнің күншуағы.

Ей, менің өмірімнің күншуағы!
Көлеңкесіз осылай тұршы көні.
Кейде менен кейіген үн шығады,
Кешіре гөр көңілдің тыншымауын.

Аққуын әдилеген айдыңдарым,
Аулаққа ұшып кетсем, қайғырмағын.
Алдыңа арманымның жайдым бәрін,
Аманат өткермеген ай, жылдарым.

Ауғанын, ауысқанын күн бесінге,
Сұм жүрек біледі ғой...
Білмесін бе...
Ей, менің күншуағым, мүмкіндік бер,
Шығатын күндеріммен тілдесуге.

Кешіре гөр көңілдің тыншымауын!
Тыншымаймын!
Біткенім — тыншығаным.
Талма түсті тайдыра көрмегейсің,
Ей, жарық күншуағым,
Күншуағым!

10.XII.1973.

ЖЫРЛАР ЖАЗАМ

Жырлар ғажап
Қырда қазақ,
Жырлар жазам, жырлар жазам.
Тыңдар Мәскеу,
Тыңдар Киев,
Тыңдар Баку,
Тыңдар Қазан.
Жырлар жазам, жырлар жазам.

Жырлар жазам
Өзге мүлде,
Өзге тілде, өзге үнде.
Өздеріндей сезгенінде.
Тыңдар армян,
Тыңдар грузин,
Тыңдар қырғыз, өзбегім де,
Жырлар жазам өздеріндей.

Эстон, латыш, тәжікке мен
Ортақ жырлар жазып берем.
Ортақ тілде жазып көрем,
Тыңдар саха, түрікмен де,
Мадияр, Болғар,
Түріктер де.
Жырлар жазам
Бәріне арнап,
Тыңдар чуваш, тыңдар қалмақ,
Ойда маңғол, қырда харват,
Жырлар жазам, тыңдар аңдап.

10.XII.1973.

ЖАНТЫҚТЫҢ ТУЫСҚАНЫ

Адамның баласынан жерімеп ем,
Достастым періменен, серіменен.
Жөніңе кет, жарқыным, жөніңе кет
Ат кекілін кестім мен сеніменен.

Қайда ғана сиясың, қайда ғана!
У таратып болдың ғой айналаңа.
...Арамзаны ақ сүтпен асыраған,
Айдаһарға қор болған қайран ана?!

Досты апарып досына жамандатып,
У таратып, ылаң сап, араңдатып,
Ағайынды аздырмай ала жылан,
Жөніңе кет, жымысқы, қараң батып.

Ақыл айтып тұрғам жоқ, туыстарым,
Алданбаңдар!
Азғынға жуыспағын.
Абай болғын, арыңды нық ұстағын,
Араңда жүр Жантықтың туысқаны.

11.XII.1973.

КҮН ҰШЫП КЕЛЕ ЖАТЫР

Таң атып келе жатыр,
Қарсы ал, жаным!
Қарсы ал, жаным!
Қанып іш таң саумалын.
Кешегі өткен күнмен өртеп жібер,
Өткерген өкініштің бар салмағын.

Ай, жұлдыз абыр-сабыр араласып,
Түн кетті шымылдығын ала қашып.
Жарқын өмір жарықсыз қалды ма деп,
Күн ұшып келе жатыр,
Далаға шық,

Терезенді аш,
Ақ сәуле үйіңе енсін.
Үйіңе енсін,
Жаныңның күйі келсін.
Іздеме көйлегіңді күн сыйлаған,
Шуақтың нұрыменен киінерсің.

Шашыңды желпігенде аймалап нұр,
Ақ сәуле ақ жүзіңде тайғанап жүр.
Арланбай ақ төсіңді ашып таста,
Айдынында қанатын жайған аққу,
Арманымен қосылсын аймалап бір!

11.XII.1973.

МЕН ДЕГЕН — ЫРЗА, МӘЗ БАЛА

Достар-ау, қайда тайдыңдар
Не берді маған ай-жылдар?
Аздаған менде бақыт бар,
Аз ғана менің қайғым бар.
Қалғаны болса айтыңдар.

Айтылған арыз, назға да,
Көктемге, қысқа, жазға да.
Мен деген — ырза, мәз бала.
Рахат көрген аз ғана,
Азап та тартқан аз ғана,
Мен деген — ырза, мәз бала,
Сәби қалпымнан қозғама.

Молынан маған бермеген
Бермесе қойсын, кенде емен.
Аязды аздап көрген ем,
Ыстықта аздап шөлдегем,
Анасының да ақ сүтін
Айызы қанып ембеген,
Мәз бала, достар, мен деген.

Жыласам дағы еңбектеп,
Жығылсам дағы еңбектеп,
Рахат алып аз ғана
Аз ғана еткен еңбектен
Мен деген — ырза, мәз бала,
Мәз болам мынау Жер-Көкке.

11.XII.1973.

* * *

Тағы да, міне, таң атты,
Тағы да, міне, күн шықты,
Тағы да тірлік басталды.
Күрделі мына дүние,
Ойлантты небір бастарды:

Біреулер алтын алмақ боп,
Ақтарып жатыр тастарды;
Біреулер шарлап аспанды,
Біреулер күтіп достарды,
Біреулер аңдып қас-жауды
Біреулер мына көктемге,
Айқара есік ашқан-ды.

Біреулер алыс барғалы,
Заттарын, өне, қамдады,
Тірліксіз жәндік қалмады,
Адам да, аң да, мал дағы,
Тынымсыз мына тірліктің,
Тынымсыз күнін жалғады.

16.XII.1973.

* * *

Бір күні біреу мерт етсе,
Айызы қанған адуын
Тұяғымен жер тепсе;
Көміліп шаңға жауырын,
Көңілің құлап, шер төксе;
Қайтер ең, менің бауырым,
Қарсыласар ма ең еркекше?

Қалар ма ең әлде қамданбай,
Қорланып, құрып намысың,
Қапыда кеткен палуандай,
Ақылың, есің ауысып?
Аяқта кеткен ар үшін
Қорланбай иә арланбай,
Қалар ма ең болып сормаңдай?

25.XII.1973.

АҢСА, ЖАНЫМ

Мен тілейін.
Жарқыным, сен де тіле:
Жақсылық орнасын де жер бетіне.
Аққу тіле айдынның келбетіне,
Айдын тіле аққуды тербетуге.

Мен аңсаймын.
Сен дағы аңса, жаным,
Жақсыдан жайлап ескен жан самалын.
Аңса, жаным,
Арығып шарша, жаным,
Қалса да қанша ғұмыр, қанша амалың.
Аңса, жаным!

Мен сағынам.
Сен дағы сағың, жаным,
Адамнан тек жақсылық табылғанын,
Алшусыз, ала көзсіз бауырлардың,
Аңсаймын алқам-салқам қауымдарын.

Көңілім болса дағы қанша жарым,
Солармен білінбейді шаршағаным.
Жақсыдан жайлап ескен жан самалын,
Жабықпай аңса, жаным,
Аңса, жаным!..

20.XII.1973.

АҚ ҚҰРБЫМ

Ақ, құрбым, ардақтаушы ем бір басыңды,
Өмірден оқшау тұрған тұлға сыңды.
Көлеңке көңіл неге сыр жасырды?
Барамыз неге ұмытып сырласуды?
Айтсаңшы абыржытпай құрдасыңды.

Арман жоқ арамызда баяғыдай,
Салқын тиіп, сап болды саялы май.
Сынық қанат көңілдер сылтауратып,
Қауырсынын қаққан боп қояды жай.
Талпынбайды жетпек боп баяғыдай.

Тағат шыдам мендегі тауысылды,
Табысуды аңсаймын, табысуды.
Жадыратқан жаннаттың бағы сыңды,
Жаз көңілді аңсаймын дауысыңды.
Жасаңдаршы, құрбыңның сағы сыңды.

Өмір-ай!
Өмір неткен құйын еді!
Жалықтырды басқаның сыйы мені.
Жақыныңның жалғанда жат болмағы
Жасаған-ай, неғылған қиын еді.
Жаны құрғыр сондықтан күйінеді...

26.XII.1973.

* * *

Үзіліп түскен алмадай,
Үзіліп көңіл қалғаны-ай!
Арыма басқан таңбадай,
Арылмай қойды-ау дау-дамай!
Тасыған көңіл арнадай,
Таусылып бүгін қалғаны-ай!
...Қиылып қалған құрақты,
Қиын да болар жалғау-ай!

Шоқтанып жанған көгімде,
Шолпаным бар ғой менің де.
Жолдассыз, доссыз тегінде,
Өткерген өмір өмір ме?!
Өкініш көп қой көңілде.

Осы да жақсы, кім білсін,
Ділгірсін көңіл, ділгірсін.
Өкініш, ынсап бір жүрсін.
Алайда доссыз өткерген,
Күн құрсын, бауырым, күн құрсын!

26.XII.1973.

КҮРЕҢ КҮЗ

Қош енді, қош бол, күрең күн!
Күрең мұң саған жібердім.
Күлермін деп ең, түнердің,
Білермін, қалай білермін?!

Күп-күрең менің реңім,
Қош енді, қош бол, күрең күн!

Жаз келер және жап-жасыл,
Жақсылық тағы тілермін,
Жадырап өмір сүрермін,
Қош енді, қош бол, күрең күн!

Жыртылып жатыр күрең жер,
Күрең жер — тозған кілемдер.
Күрең тау, анау күрең бел,
Күрең бел — жиған кілемдер.
Жаз келер және жап-жасыл,
Жасауын жердің түгендер.

Қош енді, қош бол, күрең күз!
Ақ қысты тездеп жібергіз.
Ақ қыстай аппақ бір елміз,
Шымшылап аяз шытынап,
Ширығып біраз жүрерміз,
Шынығып өмір сүрерміз.
Қош енді, қош бол, күрең күз!

26.XII.1973.

МҮЙІСТЕ

Сөлк етіп, секем алып қарадың-ау,
Қай таудың киігі едің, қарағым-ау?!
Төбеңде шыр айналып бала қыран,
Мүйісте мергені бар қала мынау.
Сондықтан секем алып қарадың-ау.

Кел.
Менің қасыма кел, қасыма кел,
Жеңдіріп үрейінді басыла гөр!
Сұлулыққа сұқтанған жат көздерден,
Жалт еткен жанарыңды жасыра бер.
Панала,
Қасыма кел, қасыма кел. 0 6 9

От-суы, отауы ырғын жатқан қырдан,
Неңдей күш сені мұнда аттандырған?!
Абайлап, адымыңды сақтаңдырған,
Бұл маңға несін келдің қақпан құрған?!
Арман ғой, сені мұнда аттандырған?!

Үмітің, арманың да — бәрі қалып,
Ауылды ойлап құр бекер налымалық,
...Жеткізіп тастайын ба тауыңа алып,
Құныңды, құралайым, таны барып.

Қарағым-ау, қай таудың киігі едің?!
Сыртыңнан қараймын да сүйінемін.
Ғайып болып қай жаққа баратырсың,
Әлдебір домбыраның күйі ме едің?!

27.XII.1973.

АҚЫННЫҢ АУЫЛЫ

Сол маңға соға алмадым көптен бері,
Күз бе еді?!
Есімде жоқ, көктем бе еді?!
Есімде тек даланың өкпек желі,
Есімді алып, құшақтап өпкен мені,
Сол маңға соқпай кеттім көптен бері.

Сән түзеген Есілдің өңірінде,
Ақ қайыңдар әлі жүр көңілімде.
Ерекше еді ол жердің көлі мүлде,
Ерекше еді сол жердің елі мүлде,
Ерекше орын алып жүр көңілімде.

Суып барғам суытқан қылықтардан,
Жылып қайтып кеткен ем,
(Суып барғам...)
Арасынан орманның ақын көрдім,
Жырын іздеп жүр екен ұмыт қалған...
Жағасында Есілдің тұрыпты арлан!..

Аққудың қанатындай сыңқылдаған,
Үнінен сол ақынның жыр тыңдағам.
Жыр тыңдаған:
Тың далам — сылқым далам.
Ақ Есіл бір толастап, бір тулаған,
Жағада ақ қайың мас былқылдаған.

Әтінем сол ақынның тағдырын бер,
Оған қимасаң да, жұртым, маған?..

Ақ, Есіл — ақ отауым, алқа көлім,
Құйың бақ, ойдым орман, қамқа жерім
Ақынның аманат бір жырындай-ақ,
Аңсаймын да тұрамын Арқа желін.

28.XII.1973.

ХАЛ СҰРАМА, ЖЫР СҰРА

Бас қатырып несіне күн кешемін
Бәрі өтеді...
Ешкім де білмес емін.
Бәрібір табиғатпен бірге өсемін,
Бәрібір табиғатпен тілдесемін.
Несіне бас қатырып күн кешемін.

Сен менен хал сұрама, жырды сұра!
Ырзамын өміріме, тұрмысыма.
Жырды сұра!
Ілесіп кетем бір күн,
Қайтадан оралмайтын жыл құсына.

Айдын көлден ажырап сағатында,
Арман кетер аққудың қанатында.
Арман қалсын, алайда жыр қалмасын,
Жердің мына жетіқат қабатында.

Бас қатырып несіне күн кешемін,
Бәрі де өтер...
Ешкім де білмес емін.
Күнім батпай, алдымен жырым батса,
Бір сағат та жер басып жүрмес едім.

29.XII.1973.

ШЕГАРАДА

П О Э М А

Міне,
Мен Отанымның шетіндемін.
Тыныштық,
Өтуде түн, өтуде күн.
Қасиетті жерімді қарауылдап,
Қайыспай күзетуге бекінгемін.
Мен,
Міне, Отанымның шетіндемін.

Маған жер жоқ, Отан жоқ әрі қарай,
Әрі қарай мекен жоқ жанымға жәй.
Осы жерден шығады күнім менің,
Осы жерден атады таңым арай.

Осы жерден Отаным басталады,
Бақытымның осында тас қамалы.
Әрі қарай басқа өмір, басқа тірлік,
Әрі қарай мен үшін тас қараңғы.

Әрі қарай басқа өмір, басқа тірлік,
(Қайтейін оның үшін бас қатырып).
Осы менің Отаным, бақытым да,
Табаныма жүрсем де тас батырып.
Керек емес басқа өмір, басқа тірлік!

Менің жаным жаралған шұғыладан,
Шұғылаға шомылып, тыным алам.
Ұжмағының басқаның керегі жоқ,
Ұлы Отанның жетеді нұры маған.

От ойнатып, ойран сап бұзып қамал,
Басқаның байлығына қызықпағам.
Міне, алдымда бақытқа бастар жолым —
Шегара деп аталған сызық маған.

...Міне,
Мен Отанымның шетіндемін.
Тыныштық,
Өтуде күн, өтуде түн.
Қашанда Отанымның қақпасы ашық,
Жіберсеңдер достықтың өкілдерін.

І ҚАСИЕТТІ ШЫРШАНЫҢ ҚАСЫНДАҒЫ ОЙ

*“Здесь 5 августа 1929 г. был бой
с бандой. Здесь 5 августа 1929г.
был пограничник Саша Соловьев”.
(Шыршадағы жазу).*

Қасиетті қарағай!
Қасиетті қарағай
Қасиетті Аңадай.
Өңірінде жазу тұр
Қасиетті жарадай.
Құдіретті алыбым, құдіретті таудағы,
Қалай сақтап келгесің қасиетті таңбаны?!
Қандай жанның мөрі бұл,
қандай жанның арманы?
Не білесің, асқар тау, асау өзен аңғары?

Негі көрдің, ну орман?
Көрі шырша, не білдің?
Қуаныштан қан ағып, неге сонша егілдің?
Қуанышпен кешегі аласапыран өмірдің,
Ақтарсаңшы сырыңды, нені көрдің, не білдің?

Қолымды алып таңбадан, көтеріп ем еңсемді,
Буындары сытырлап, көрі шырша теңселді.
Соловьев басқа бір, барып басқа шыршаға,
Жауып жатыр есімін қолына ұстап семсерді...

Айта алмайды ешкім де ерлік жоқ деп осы күн,
Осығыз, оқсыз ерліктер бола берсе, несі мін?!
Ерлік деген — еліңнің ұлы болып өсуің.
Қалдыра бер таңбаңды, қалсын солдат есімің.
Бірақ,
Сәк бол!
Жауыңа жасай көрме кешірім!

Тыныштықты күзет сен,
Тыныштыққа алданба!
Жау жоқ деме іргемде, жау жоқ деме жалғанда.
Алданбағай әзірге тынши атқан таңдарға,
Тыныш ұйықтар түндерде ауылыңа барғанда,
Сен қашанда солдатсың!
Алданбағай, алданба!

...Көз алмаймын қайтадан шыршадағы таңбадан,
Тіл қатпайды ну орман, тіл қатпайды тау маған.
Тентек өзен өзінің арнасында аунаған
Тілсіз мынау есімнің тағдырына таңданам,
Тірі ғой деп алданам...
Тірі ғой деп алданам...

Үңілемін жазуға, телміремін шыршаға,
Неге асығыс қып-қысқа қалдырды екен мұншама?!
Әлде мынау ну орман жатыр ма екен тұмшалап?!
Осы өлкеде мәңгілік қалды ма екен бишара?!

Әлде мына өмірде біздерменен бір жүрсің,
Әлде кеше майданда мерт болдың ба, кім білсін?!
Әлде сенің және бір қолтаңбаң мен ерлігің,
Жазулы ма, кім білсін, іргесінде Берлиннің?!

Құрымаса мына орман, құрымайды есімің,
Қиыр шеті Отанның — қимас сенің бесігің.
Қатардағы жауынгер Соловьев, бері кел!
Өкеңді атқан жауыңа жасай көрме кешірім!

Шегарашы жауынгер Соловьев, ұмытпа!
Мына өлкеге жат жердің қарғасын да жуытпа.
Қалғаныңда аптапта, тоңғаныңда суықта,
Әкелердің ерлігін жалғай бергін, суытпа!

Жас шыршада, жауынгер, тұрсын солай есімің,
Туған жерде есімің қалса, оның несі мін.
Ерлік жоқ деп ешкім де айта алмайды осы күн,
Ерлік — сенің несібің,
Ерлік — менің несібім.
Несібіме ешкімнің маңытпаймын кесірін!

...Қия алмадық,
Көп тұрдық қалқасында шыршаның,
Ну орманды, шыршаны желпіп өтіп жүр сағым.
Асау өзен бұза алмай алып таудың құрсауын,
Баяғы сол мұң сарын, баяғы сол бір сарын.

Басқа тірлік, басқа өмір ар жағында өзеннің,
Бер жағында өзеннің — өз Отаным, өз елім.
Шегарада тыныштық,
Қауіп те бар, сеземін...
Сеземін де, ширығам, ширығам да, төземін!..

2. ДАБЫЛ

Сотылды дабыл,
Душарда-дүбір жан-жағым,
Сотылды дабыл,
Жарамас менің қалғаным.
Жорықтың затын өзімше мен де қамдадым,
Солдаттар кеткен алаңға қарай зауладым.

Сотылды дабыл!
Тастарда-түсыр айналам,
Тан тыныш түнді мотордың үні жайлаған.
Аттар түр өне ауыздықтарын шайнаған,
Жарқылдап қару ай сәулесімен ойнаған.

Сотылды дабыл!
Салта түр бүкіл застава.
Башарғы солдат,
Биналғы келген жас бала.
Жорықтан қалу — масқара!
Жолдас командир,
Жорыққа барам, тастама!

Сөніңіз маған, сезіңіз мен де жауынгер,
Жорыққа барам,
Жорыққа барам, қару бер!
Қару бер маған!
Қару бер дағы, әлім көр.
Қуісар ұлдарға қашаннан біздің зәру жер!
Қару бер маған, қару бер!

Жатқызбас тыныш жауынгер үні дабылдың,
Қасында болам жауынгер мына қауымның.
Күнелту — күнә үстімен жүзіп ауырдың,
Тозағын көріп, азабын тартпау дауылдың.
Қару бер маған!
Қадірін білем қарудың.

Есімде менің,
Сұраныл болып жатқанда,
Байтақ еліме Отаным дабыл қаққанда,
Дауылдың үні жадымда менің сақталған,
Сол үнмен мен де аттанғам болашақтарға.

Сол дабыл менің бақытымменен ұласқан,
Сол дабылменен тазарып еді мына аспан.
Дабылдан кейін,
Бауырлар жатқан молада,
Қызғалдақ едім жаңадан ғана гүл ашқан...

Жолдас командир,
Қабылда мені қауымға?
Құлағым үйір, құлқым да үйір дабылға.
...Жүрегім менің...
Жүрегім менің, ауырма,
Жүрегім менің, дабылдан кейін дамылда...

3. БОСҚЫНДАР

Босқындар келді ар жақтан,
Бозарып, өңі сазарып.
Боз сағым тұрды тау жақтан,
Болымсыз күйге аза ғып.

Бойларын тігіп өлімге,
Байғұстар қалай жетті екен?!
Мансұқ қып елін, жерін де,
Не тағдыр айдап өтті екен?!

Әкелген айдап жыраққа,
Өмір де, шіркін, құйын-ау...
Не десең о де, бірақта
Отанды тастау — қиын-ау!..

Дейміз ғой,
Дейміз... Алайда,
Қорлыққа адам шыдай ма?!
Құл болуды адам қалай ма,
Қаһарын төккен "құдайға".

Төлкек қып адам тағдырын,
Жерлесе арын, намысын,
Елі мен жерін қалдырып,
Қайтеді боспай жан үшін?!

Ар жақтан, анау аулақтан,
Жан үшін, үзім нан үшін,

Босқындар келді ар жақтан,
Беліне түйіп намысын...

Тұра алмай туған жерінде,
Қасірет шеккен байғұстар.
Қалдырды сызат көңілде,
Фасырда мына айға ұшқан...

Табына-табына "көсемге"
Үміттің оты сөнген бе?!
Жаралы жаңдар дос елге,
Жақсылық іздеп келген бе?!

Намысын түйіп беліне,
Босқындар үнсіз тосуда.
"Қайтара ма әлде еліне,
Қалдыра ма әлде осында?!"

Босатып бір сәт көңілін,
Босқындар шертті зар-мұңын.
...Белгісіз маған өмірің,
Белгісіз маған тағдырың.

Босқындар келді шет елден,
Ойында қарғыс, алғысы.
Отанға — мансұқ мекенге,
Келетін емес барғысы...

Еңсеңді иіп, жаныштай,
Кім екен сені қор қылған?!
Тап жауыңменен алыспай,
Тапжылдың неге орныңнан?

Көзіңнен ғайып болған ба,
Қаныңмен жеңген Бостандық?
Бостандығыңды қорғауға,
Келмей ме халің, дос халық?..

Жалау ғып ұстап жарлығын,
Салған ба қайта құрығын?
Белгісіз маған тағдырың,
Белгісіз маған ғұмырың...

4. СОЛДАТТАР САБАНТОЙДА

Сап-сары боп,
Тал-қайыңдар,
Тал-қайыңдар көңілсіз.
Шаршаған ба комбайндар?
Комбайндар неге үнсіз?

Салбыраған балағынан,
Сапырылып дән ұшпай.
Жатыр жадау дала мына
Комбайндар жарыспай.

Қар түсіпті асқарларға,
Аңызакта қаңбақ жүр.
Сабантойды бастандар да,
Алтын күзді таңдандыр.

Қызыл қырман,
Қызықтырған.
Қайтадан бір жаңдансын.
Сағымдайын жүзіп қырда,
Сағындырған ән қалсын.

Солдаттардың,
Салған әні,
Сардаланы тербетсін.
Сәбилерім жалғап әрі,
Солдат болып ер жетсін.

— Шақырыңдар кәрілерді,
Шақырыңдар жастарды!
— Бәрі келді, бәрі келді,
— Ал сабантой басталды!

— Соловьев бар ма мұнда?
Саша!
Саша!
Қайдасың?
Баян сыңсып бармағыңда,
Бастасын сол той басың.

Жаңа дәннен алып қалаш,
Кидіріңдер солдатқа.

Маршқа бас,
Маршқа бас!
Баяныңды зарлатпа.

Маздатыңдар,
Маздатыңдар,
Жастық шақтың алауын!
Жадыраған жаз да тынар,
Сарғыш тартып жалауы.

Тек өмірден жеріп кетпе,
Жеріп кетпе!
Танып қал.
Береріңді беріп кет те,
Аларыңды алып қал!

Тербелуде,
ырғалуда,
ырғалуда қыздарым.

Бала солдат,
Тұрғаның ба?!
Бері келгін, мұздадың...

(Жарқын шығып дауыстары,
Қыздар күліп қарасын.)
— Көңілсіз ғой алыстағы,
Мамасының баласы...

Тосырқама, бала солдат,
Өмір бәрін үйретпек.
Бір қызды ұста бара сал да,
Бара сал да, билеп кет.

Қызық қырман,
Қызыл қырман,
Қызып жатыр сабантой.
Қызып тұрған,
Қызықтырған
Қызық біздің заман ғой!

Жанның бәрі үйлеріне,
Ойлар емес қайтуды.
Бидің бәрі биленді де,
Әннің бәрі айтылды...

5. САША СОЛОВЬЕВ

*Здесь 5 августа 1972 г. был
пограничник Саша Соловьев".
(Шыршадағы жазу).*

Баяғы орман.
Баяғы таудың балағы.
Баяғы өзен баяғысынша ағады.
Баяғы жазу, баяғы көрі шыршаға,
Байыппен Саша телміріп ұзақ қарады.
Қарады дағы, күрсініп қойды білдірмей,
Сезем ғой бәрін...
Білдірмесе де, білдім мен.
Шекарада өткен осынау бір ай ішінде,—
Барлығын да айтқан,
Бәрін де естіп үлгірем.
Анығын айтқан,
Әкесін Саша білмейді.
Көзінде мұң бар, көлгірсіп босқа күлмейді.
Айтады жалғыз, аяйды жалғыз Анасын,
Алыс бір жаққа мұғалім болып жүр дейді.

— Міңдетің бітті, қайтасың, Саша, Анаң,
Жүрген жеріңді ақырғы рет арала,—
Деген ем оған келе жатқанда манада,
Ләм-мим демей көз тіккен мұнар жағаға.

Естідім, Саша,
Естідім, Саша,
Күрсіндің.
Күрсінбе, Саша, күрсінгеніңді білсін кім.
Адамға емес, Анаңа ғана аян-ды,
Барлық дыбысы жүрегіндегі дүрсілдің...

Білмеймін сенің жаныңда қандай мұң барын,
Белгісіз маған қай жерде, қалай туғаның.
Ой салды, жаным, көрі шыршаның қасында,
Ойланып ұзақ тұрғаның.

Сеземін, Саша,
Сеземін, сенің бар мұңың...
Белгісіз жанды күтумен өткен бар жылың.
Шыршадағы есім шырақтай саған боп тұр-ау,
Әкесіз өскен ақылды менің зарлығым.

Мазалап қайтем,
Ойлансын жас жан, толғансын.
Байламға келер ойланып әбден болғансын.
Асау өмірдің асау атының тізгінін,
Естияр жігіт ойланып барып қолға алсын.

Ал енді, Саша, атыңа отыр, аяулым,
Көтеміз ертең, қоштасар шақ та таянды.
Міндетің бітті, барасың енді Анаңа,
Қуанбайсың ба, көңілің неге қаяулы?!

Білесің бе, аға?
Бұл жақтан енді кете алман!
Көте алмаспын деп, келген бойдан-ақ бет алғам.
Қайтесің, Саша, қалдырасың ба Анаңды?!
Келеді шешем, беріп те қойғам хабарды.
Совхозға кірем, осында қалам біржола! —
Жылы жүзімен жымыып күліп тұр бала.
...Құшақтастық та, екеуіміз ұзақ қарадық,
Жылы мекенге қоныс аударған тырнаға...

1973.

ТАУДАҒЫ КӨКТЕМ

Сай-саланы
Аймалады,
Жоталардан жел есті.
Көк қарағай
Көп баладай
Күбір-күбір кеңесті.

Қасқа бұлақ
Тастан құлап
Бара жатыр шапқылап.
Шыңылдаған,
Сыбырлаған
Айқай тастар — саққұлақ,

Бір жүрекпен
Дір-дір еткен
Жасыл талдар, жас талдар.
Еміренген,
Тебіренген
Ақбас Ата — асқарлар.

Күннен — бөркі,
Гүлден — көркі,
Тау тамаша, тау алып.
Қатпар басын,
Шатқал, тасын
Көрген сайын жаңалық.

Айналаңа,
Сайға қара,
Шыңға қара ақ маңдай.
Бала шағың,
Болашағың
Көктеп келе жатқандай.

1974.

ЖЫЛ ӨТТІ

Білмеймін, күн өтті ме, жыл өтті ме?
Баяғы байыз таппас жүрек, міне,
Күн, айлар, жылдар өтті дүр етті де,
Бір тамыры болымсыз дір етті де,
Баяғы жүрек қалды.
Жүрек, міне.

Байғұсым ұзатып сап барлығын да
Өзі қалды өзінің хандығында.
Кеуде деген керемет сарайының,
Жаңа жылдық алауын жандыруда.
Жайлап қана ұзатып барлығын да.

Жүрек, міне,
Жан жүрек жүр менімен,
Дүрсілімен, ептеген кірбіңімен,
Түндерімен, беймаза күндерімен.
О, жалғызым!
Жабықпай жүр менімен.

Гүріліндей аспанның дүр етті де,
Жыл өтті.
Жүрек қалды дір етті де.
Күн айға, ай жылдарға ілекті де
Жыл өтті.
Жүрек қалды.
Жүрек, міне!..

2.1.1974.

РЕВОЛЮЦИЯ ЖАҢҒЫРЫҒЫ

Екі дүние ерегісіп жатқанда,
Сұңқар құлап жартасқа,
Дауыл тұрған шақтарда,
Күшігендер аспанда,
Сай, Жыраны паналап,
Жемтік іздеп баққанда,
Жұмыр жерді аралап
кетті бір үн ғаламат.
Үшты ақиық Дауылпаз
қанатына жүк артқан.
Қалды тобыр мұнартқан,
Сұлулардың иісіне құмартқан.
Қалды небір кеселдер:
Қорқақ, күншіл, мешелдер,
Бола алмаған көсемдер,
Көбік езу шешендер.

Соқты дауыл үйіріп,
Үшты жасын, жай-оттар.
Болаттан құрсау киініп,
Шықты жалаңаяқтар.
"Дауыл бұлтты тіледі..."
Үндеген сонда кім еді?
Ол — Данконның жүрегі,
Ол Еділдің ұлы еді.
Революция байрағын
қанатына қыстырған
Дауыл бұлтты серпеді!
Жаратылған ұшқыннан
Ол — алапат өрт еді.
Құдіретіне Адамның
Дауылпаз басын иеді.
Горький ұлы заманның
Ұрпаққа тартқан сыйы еді.
Горький — ойлар тартысы,
ақиқат пен ардың ұлы.
Горький — революция
жаршысы,
Революция жаңғырығы!

1974.

ЧИЛИ — ШУАҒЫМ МЕНІҢ

П О Э М А

Пабло Нерудаға ескерткіш

I

Барлық ақын — баласы бір ананың.
Ақын келсе өмірге, қуанамын,
Ақын өтсе өмірден, жылағаным.
Барлық ақын — баласы бір ананың,
Барлық ақын — бауыры тірі адамның!

Тұтандырсам бірінен жыр алауын,
Бірінен қасиетті сыр аламын.
Тәңір деген жоқ қой,
Жоқ!
Бар болса егер,
Ақындарға тиме деп сұранамын.

Ақын — халық перзенті қашаннан да!
Халқыменен қартайған, жасарған да.
Болашағын халқымен қоса армандап,
Ақын туған дүние жасалғанда.

Момын өтпес ақыннан қашаннан да,
Өмірге нұр, қаһарын шашар жауға.
Өткен, сірә, ақыннан асау бар ма?!
Жазмыш деген жоқ қой,
Жоқ! Бар болса егер,
Тиме дер ем ақынға, асау жанға!

Бұйырар ем жеңдетке бас алмауға
Өлді ақындар...
Ақындар туар тағы,
Талай-талай ұрпақты қуантады.
Қаза болар ғасырлар, замандар да,
Адамдарға жырымен тұмар тағып,
Тірі Байрон, Пушкиндер тұрар тағы!

Тарих па?
Тарих қуаң тартып,
Қуаң тартып, алыстан мұнартады.
Ал ұрпақтар шындыққа құмартады.
Ақиқатты іздейді, табады олар
Паблоны, Хосені, Лорканы...

Біледі олар бір кезде таң да атқанын,
Атқан таңның азапты зардаптарын,
Көшіп жүріп ғасырдың қан-батпағын,
Азаптанып жаңа өмір орнатқанын,
Құрбан болған бостандық солдаттарын
Мен сеземін ұрпақтар ардақтарын!!!

О, Бостандық!
Мен сені құдай көрем.
Құла десең, алдыңда құлай берем.
...Чили, Чили!
Ақынын аза тұтып,
Қүңіреніп күй, күйзеліп жылайды өлең.

Жоқ қой.
Жоқ!
Жоқ!
Бар болса құдай деген,
Тура қарап жүзіне былай дер ем:
Тағы да қан,
Тағы да ойран танымалы.
Тағы да дар...
Тағы кім таңылады?!
Тағы түрме...
Тағы кім жабылады?!
Қандыбалақ қарақшы қару алып,
Аңырады адамдар, аңырады
Бостандығын халқының қайтарып бер,
Ырза болсын ақынның аруағы!!!

Топырақтан, тозаңнан теріп келген,
Бостандығын бер оның өліп көрген!
Қара күшке сенбісің желік берген?
Вольпарамса ілесіп бара жатыр,
Бостандықтың құрбаны — өліктермен.
Өліп көрген айрылған ерікті елден,
Паблоға, бар болсаң, бостандық бер,
Отанымен қоштассын келіп көрден.

Соқтығыс басталғанда сойқандаған,
Соғры ақын соңғы сөзін айта алмаған.
О, Тәңірі!
Жоқсың ғой, болсаң егер,
Паблоны — бауырымды қайтар маған!

О, Чили!
Топырағыңда жатқан құрбан,
Ақын еді дүние мақтан қылған.
Ол сені сақтандырған,
Сақтандырған!
Саулығын Паблонның біліп қайт деп,
Ақындық рухымды аттандырғам,
Сол кезде жауың саған қақпан құрған...

II

Белгісіз,
Таң ба?!
Түн бе?!
Белгісіз түн де өтуде,
Күн де өтуде.
Шынымен мынау менің суретім бе?!
Жап-жасыл көбелектей гүл бетінде.

Әлсіз жүрек әлсіреп,
— Сенсің, — дейді
Соқсын жүрек, ауру жеңсін мейлі.
Соны жыр — соңғы жыры жазылса екен,
Сонан соң, өлсін мейлі,
Көмсін мейлі.
...Қаз-қатар дәрігердің шипасы тұр,
Ішпепті.
Қаз қалпында менсінбейді.

Көптен бері дәрігер жүр өкпелеп,
— Бергенді іш, жүрегіңді жүдетпе, — деп.
Қабылдамай жатыр ғой, қайтпек енді,
Дәріні іште де жүрек керек.

Ақын күнде қоштасар өмірменен,
Ақын үшін белгілі өлім деген.
Ақын, әсте, өлем деп қорықпайды,
Кете ме деп қорқады көңілде өлең,
Аяқасты ажалмен, өлімменен.

Әр өлеңі — ақынның соңғы өлеңі,
Соңғы рет жөндегені, өңдегені.
Өзі тірі кезінде жыры өлсе егер,
Намыс үшін шын ақын сонда өледі.
Шын ақынның көңілін сол бөледі.

Сәде түн бе, ақ таңның кезі ме еді,
Бір сәт ақын әлсіреп көз іледі.
Көзі ілсе, Мадрид көшесінде,
Бағны жас шағындай сезінеді.

Но пасоран!
Фашизм...
Бала қаны...
Бала қаны, кәдімгі бала қаны.
Бала қанын теңемей жыр жазады,
Бала қаны дей салып баламаны.

Көмір дүлей фашизм, темір дүлей,
Испан жерін таптайды тебінгідей.
Бір сәт оны биікке шақырады,
Френбург, Лорка, Хемингуэй...

Бағныдай өртеніп қала жанған,
Жанған оттың ішінде ана қалған.
Бағныдай тебіреніп жыр ойлайды,
Көзі алмай панасыз балалардан.

Сәде түн бе?
Ақ таңның кезі ме еді?!
Талып барып өзгерге көз іледі.
Көзі ілінсе, селк етіп оянады,
Моңгі ұйқтап кететіндей сезінеді.

Бұл ақын өзіне тұр өкпелеп,
Түнген ойы тірілер түнекке кеп.
Әрбір жыры — ақынның соңғы жыры,
Соңғы жырды жазуға жүрек керек.

Ақду түсті ақынның жүрегіне,
(Алдақашан халқы оны біледі де).
Қараң қалған столда, қараң қалған,
Қаламына қарайды, тірегіне...
Санап шегіп кетеді жыр еліне.

Ақын тағы жазбақшы соңғы жырын,
Соңғы сырын айтпақшы, соңғы мұңын.
Салқандырып халқына және айтпақшы
Құра күштің қаталдық сорлылығын.
Сотанына шақпақшы соңғы мұңын.

Көктемгі аспан секілді күркіреген,
Тастадың ба ақынды, шіркін өлең?!
Құлпыланып қалған ба қайран жүрек,
Аурудың ашылмас кілтіменен?!
Қайда нөсер баяғы сіркіреген?
Қайда шабыт ақынмен бір түнеген?

Қаламына әлсіз қол қарманады,
Соңғы жырын халқына арнағалы.
"Жалпыға ортақ жыр" жазған жалын жүрек,
Жалқы басын жырлауға арланады.

Басталуың қиын-ау, шіркін өлең,
Шіркін өлең, басталсаң, дүркірер ең.
...Қайран ақын тағы да қалғып кетті,
Адамзатқа шуақты күн тілеген.
Күзетіп жүр періште шіркін өлең.

...Тағы да түс...
...Тағы да сандырақтар.
Сандырақтар — суалған сан бұлақтар.
Тағы да Испания аспанында.
Жаңды оттар,
Жан-жақтан жауды хаттар.
Жауды хаттар жазалап жауды даттар.
Құлағанша өртеніп бара жатты,
Қырандар — қызыл тулы арғымақтар.

Өрт қаптады,
Өршітіп желікті жел,
Көк түтінге көмілді көрікті жер.
Салтанатпен сап түзеп бара жатты,
Жер шарынан жиналған Еріктілер.
Испания халқына ерікті бер!!!

Тағы да бала қаны...
Кәдімгі бала қаны.
Алақаны, баланың алақаны...
Аштықта Испания балапаны!
Испания, шыдай түс, таң атады!
(Ақынның үнін естіп бүкіл әлем,
Бар сыйын балапанға таратады).

Тағы да сандырақтар, сандырақтар...
Түсіне енді теңіздер, тау, қыраттар,
Ормандар, гүлдер, көлдер, бал құрақтар,
Соңғы жырын жаза алмай ақын жатыр,
Ақын жатыр...
Жауапсыз қалды хаттар.

Ол ояңды зеңбірек дүрсілінен,
Тозаң ұшты гүлдердің бүршігінен.
Аласапыран не деген тіршілік ең!
Қала бойын жазбады күрсінуден.

Түсім бе деп ойлады,
Өнім бе деп.
Көреметтер ойнады,
Көңілге кеп.
Соңғы жырды жазуға қамдан, ақын,
Соңғы күрес басталды.
Өмір керек!

Не болар түн белгісіз, не болар күн.
Білесің ғой Парижден неге оралдың.
Үнін өшір,
Бас көтер, поэзия!
Үнін өшір үрейлі генералдың!

Бістисің бе, қара күш долданады,
Көресің бе еліңді қорлағанын?
Көрі айналып танктің доңғалағы,
Көрі айналтпақ тарих доңғалағын.
Қаламыңды қалайда қолға ал, ақын.

Түсіңде емес, өңіңде мынау ойран,
Отаныңа, арыңа кінә қойған.
Азаттықты аңсаған азаматтың
Жүрегінен жұлдызша тұмар ойған.
Түсіңде емес, өңіңде мынау ойран.

Бісіңде ме, Мадрид?
Бала қаны.
(Баламасын сен тапқан бала қаны).
Ақыл сұрап Чили тұр, ақын, сенен,
Шие-шие қан болып алақаны.

Өмір бойғы арманың, тілегіңнің,
Бағы өртеніп барады гүл еліңнің.
Майданыңда азаттық ақау шалған,
Қалғанын бер халқыңа жүрегіңнің.

Түсінемін сені мен, бауырласым,
Сен ауырсаң, ел үшін ауырғасың.
Айтар сөзің айтсын да, өлсін ақын,
Ақындардың Отаны ауырмасын!

Соңғы жыры ақынның жазылғасын,
Дамылдасын, қара жер қабылдасын,
Отан!
Отан!
Отаны ауырмасын!

Ойран болса егерде жер бетінде,
Ол алдымен ақынның келбетінде.
Жер жарасын болар-ау жөңдетуге,
Ақын жанын болмайды емдетуге!
Есіл ақын, күйзелдің сен де түнде,
Сызат алған жүрегің,
Дәрменің жоқ,
Соңғы жырмен халқыңды тербетуге.

...Әлсіз жүрек.
Әйнектен қарайды ақын.
Өмір...
Өлім...
Арасы қалай жақын!
Терезенің алдында Чили тұрды.
— Қалай халің, Пабло, қалай халің?
Қалайда біз жеңеміз, қарайла, ақын?!

Қауқарсыз қол қаламға қарманады,
Қайран жүрек қайтеді,
Қалмады әлі.
О, Чили! — деді дағы, соңғы жырын,
Әлсіреп,
Әзер-өзер жалғады әрі.
О, Чили!
Чили...
Чили...
Күн шуағы...

Соңғы жырын жазбақ боп тыншымады.
Қайран жүрек қапаста тұншығады.
‘Или!
Шуақ...
Шуағым! – деді дағы,
Бір сәтте кетті сөніп жыр шуағы.

Сапарын соныменен тамамдады,
Ұлы ақын мынау ұлы замандағы.
Күйзеліп, күңіреніп тұрып алды,
Көшесі, Сантьяго алаңдары.

Табытының үстінен оқ борады,
Ақынның тіршіліктен жоқ хабары.
Әйтеуір, әйнегінен от жанады,
Жүр ме екен өлі ақынды соттағалы?!.
Әлі де үйін тору тоқтамады...

27.1.1974.

ХАЛЫҚҚА ХАТ

Туған халқым!
Қатемді кешір менің!
Сенің арқаң сескенбей есіргенім.
Егерде жырың болмай, ұрың болсам,
Алақанға саласың несін мені?

Жоқ!
Менің жүрек емес төсімдегі
Ол бір от сенің ұлы көшіндегі.
Өзіңнің жандырғаның, өшіргенің,
Өзірге тастаған жоқ есім мені,
Уа, жұртым!
Кешір мені!
Кешір мені!

Зәредей қылығың жоқ мен сенбеген,
Жасудамын, жаныммен көрсем деп ем.
Жасымнан жамандықты жеңсем деп ем,
Жасырмай бәрін айтып берсем деп ем.
Жамандық көре алмайсың сенсең менен,
Өзіңнің қалыбыңмен өлшенген ем,
Аманат бір өзіңе, өлсем, денем.

Аманат бір өзіңе жырым-сырым,
Аманат Асан жүрек жырым-жырым,
Жолсызбен жортамын деп,
Орта жолда
Жете алмай жетеріне жығылды ұлың,
О, менің
Желпідеген туырлығым!
Желбіреп жетіле бер, Туым бүгін!

Ой-қырыңа мың сәлем мен көрмеген,
Шөлдер менен тауларға, көлдерменен.
Құмда отырған қойшының қараша үйін,
Қайсыбір сарайлардан кем көрмеп ем.
Жетім қалған қозыға жем берген ем...
Жетіліп, жетісіп ем сендерменен,
Кешір менің жанымды емделмеген!

Самал сырын жеткізіп, бұлақ сөзін,
Болсам деп ем өзіңнің құлақ, көзің.
Бастап кетті басқаға шуақ сезім,
Шуақ сезім — секірген лақ кезім.
Меңде өзіңдей болмады тұрақ, төзім.

Неге бұлай?
...Билесің бірақта өзің.
Несін білдім өмірдің, несін көрдім?
Көз жазып қалмайын деп көшіңе ердім.
Туған ел, көз жасы үшін кешір мені,
Кешегі жетімдер мен жесірлердің!
Ортасында өшу мен өсулердің
Таяғын тарттым талай кесірлердің,
Туған ел, сол үшін де кешір мені!

Жаманың да болса егер жатсынбадым,
Мен жақсы көрдім мені жатсынғанын.
Мен сеземін жаманың, жақсың барын,
Барлығы үшін, бәрібір, ақсын қаным.
Барымды ойымдағы тапсырмадым.
Бәрін де бір өзіңе аманаттап,
Кеудемде тыныш ұйықтап жатсын жаным.

Туған халқым!
Қатемді кешіре гөр!
Кешіре гөр!
Кеш қылмай несібе бер!
Ақыңды ая!
Өмірге ақын бергін!
Көрікті болсын десең көшің егер,
Ал мені... Кешіре гөр!
Кешіре гөр!..

10.11.1974.

* * *

Жыл келді,
Жақсылықпен өтсе игі еді.
Жоғалып жамаңдықтар кетсе игі еді.
Аңсап жүрген, жете алмай шаршап жүрген
Ақ қанат қуанышым
жетсе игі еді!!!

* * *

Бұрын ылғи құс сайрайтын
тереземнің алдында
Ала қарға қарқылдайды...
Неңдей сиқыр бар мұнда?
Көгершіндер, шымшықтар-ау...
Қайда кетіп қалдыңдар?
Аласапыран,
абайсызда айырылып қалдым ба?!
Неңдей сиқыр бар мұнда?!

Ала қарға... Ала қарға...
Қарасы өшсін құрығырдың!
Шымшықтардың шырылы мен үні қайда
Шынашақтай бұлбұлдың?!
Құстарымды тереземнен кім қуды?!
Мен қудым ба?!
Жын қуды ма?!
Әлде өзім ала қарға?!
Жігерімді құм қылдың...

12.11.1974.

Жақсы аға!
Қайда жақсы інім?
Есен-сау неге демейсіз?!
Ағаға мен де тапшымын,
Ініге сіз де кедейсіз...

Кешірек сәлем арнадым,
Кешіңіз мені, ағасы!
Жұбата сізді бармадым,
Алыс боп ауыл арасы.

Соғыла қалса қоңырау,
Құлағым тұрды елеңдеп.
Қарайлап жүрдім жолыңа,
Қарлығаш — інім келер деп.

Бұл күнде маған тіл біткен,
Суық бір хабар айтып тұр.
Қарбалас мынау тірліктен,
Қайтейін, інім қайтыпты!

Қамықпа деп айта алман,
Қамығасың қалайда.
Түңілу деген сайтаннан,
Сақ болу керек алайда.

Сізбенен, аға, біз деген,
Бір шебер тартқан қалыппыз
Тастан да тамыр іздеген,
Тағдыры қызық халықпыз.

1974.

МЕЙІРІМ БЕР, ҚЫМБАТТЫМ

Жаның ашып,
Жарылқама,
Жарылқама, қымбаттым. -
Жан ауырып баратқасын,
Жасыра алмай, тіл қаттым.
Барсакелмес сапарыңда, түсім қашып
түн қаттым.

Бір нәрсемді жоғалттым да,
Бір нәрсемді ұрлаттым.
Сан соқпақты сапарымда,
Мықтымын ғой деуші едім.
Биіктіктің барлығын да бойымменен
өлшедім.

Жарылқама!
Берме маған жауыздықтың семсерін,
Мейірім бер, мұңайғанда жасың сүртем мен
сенің.

Мейірім бер,
Мейірім бер, жүрегімді тас қылма,
Үйдегі Ана мейірін бер түзде жортқан қасқырға.
...Сенесің бе, сезесің бе?..
Сенің үшін бас құрбан,
Естілмеген әніңмін мен алты қырдың астынан.

Бір нәрсемді жоғалттым мен,
Бір нәрсемді ұрлаттым...
Соны іздедім,
Айдын көлдің аққуларын шулаттым.
Барсакелмес сапарыңда түсім қашып
түн қаттым,

Мейірім бер, мейірім бер...
Саған келдім, қымбаттым!

1974.

* * *

Және қайтып барасыңдар, тырналар,
Ұзатып сап, уайымдап қыр қалар.
Құрық мойын, ұзын сирақ мырзалар,
Арттарыңда жылап жатыр жылғалар.

Тізбектеліп барасыңдар қай жаққа?
Сенсіз сән жоқ мынау өлке, аймақта.
Жылап келіп жыл құстары табысып,
Мауықтары басылғасын таймақ па?!

Нөсерлетіп кеше сендер келгенде,
Мынау өлке той жасаған сендерге.
Міне, бүгін қарсақ жортып барады,
Сендер жүрген дөңдер менен белдерде.

Қайда кетіп барасыңдар, қай маңға?
(Солдаттардай сап түзеген майданға.)
Еркін құстар жаратылған сайранға,
Еріктісің сайрандаңдар, сайранда.

Жолың болсын, жолың болсын, керуен!
Еркін көшкен жерімен де көгімен.
...Тек біздерде қанат жоқ қой, жоқ қанат,
Бірге көшіп көрер едік сенімен.

1974.

* * *

Жылап тұрып қоштасты биылғы қыс менімен,
Сүңгі-сүңгі мұздар тұр
Көзден аққан селінен.
Өтер жаз бен өтер күз көз жастарын көріп ем,
Түсіне алмай,
Дел-салмын...
Биылғы қыс, сені мен.
Неге жылап қоштастың, қаһарлы қыс, менімен?!

Айналайын Ақ бабам!
Аяйсың ба сен мені,
Абыройын дақ шалған, алақұйын пендені?!
Әлде саған ауған ба
Бар жылылық меңдегі?!
Әлде тартып алған ба
Бар суықты сендегі?!
(Жібімейтін халдемін шақырса да жер мені...).

12.II.1974.

ӨМІРІМЕ

Қысқа өлең сияқтанып қысқа болар
Деп ойлап ем,
Ұзын болдың, өмірім.
Ұрдым-пердім ұлым болар
Деп ойлап ем,
Ұзатылар қызым болдың, өмірім.

Қара аспаннан жалт еткен бір
Жасыным ба деуші едім.
Қара көздің мөлт еткен бір
Жасымын ба деуші едім.
Қара қарға ғұмырымен неге мені өлшедің?
Неткен жанмын таусылмайтын талқаны мен
кеусені?

Ей, Өмірім,
Түсінбеймін,
Түсінбеймін мен сені!!!

12.II.1974.

ҚҰРМЕТ ХАТ

*Әзімжанов Әбдімүталіптің
құрметті пенсияға шығуына
байланысты өз сөзі*

Советтік мына заманның
Саясында өскен адаммын.
Іргесінде ұлы қоғамның
Бір кірпіш болып қаландым.

Ел-жұртым, сені тыңдадым,
Әрқашан саған ризамын!
Көрсеткен өзің құрметке,
Елжіреп менің тұр жаным.
Ел-жұртым, мәңгі ризамын!

Еңбек пен майдан тартыста,
Қорғадың мені әр тұста.
Еңбекпен өмір өткеріп,
Еніп те қаппын алпысқа.

Әлі де менде жалын бар!
Алыңдар, елім, алыңдар!
Қасынан алып, зор істің
Қашаңда мені табыңдар!

Тойым бар, тойлап қалыңдар,
Жаны игі жайсай қауымдар,
Келіндер тойға, дос-жаран,
Ағайын-туыс, бауырлар!!!

1974.

ЕСТИРТУ

Арпалысып алақұйын өміріммен, жырыммен,
Лашын-ау!
Білуші едім мына өмірді бұрын мен.
Сөзбен қалай айта аламын, байқайсың ба түрімнен,
Және де бір сұм қайғыға тап боп тұрмын бүгін мен,
Және де бір жас еменің құлап түсті түбірден,
Жаңа ғана хабар алдым...
Қайтыс бопты Нұрылден!!!

12.II.1974.

ОТАНЫМ, САҒАН АЙТАМ

I

Айхайда, ақын өмірі,
Абыржып қалса көңілі.
Ақырын шығар неге үні?!

Сүріну бар да, самғау бар,
Ақиқат бар да, алдау бар,
Ынтымақ бар да, даулар бар.
Бірін-бірі арбау бар.
Қойсаңшы ақын серіні,
Сау жүріп естен танғаңдар.
Отаным, саған айтамын:
Меңде бір аппақ арман бар.
Ақтығы — алғаш жауған қар.

Өмір бер маған аздаған,
Бақыт бер маған аздаған! [™]
Молынан ырыс беріп ең,
Өртеніп кете жаздағам.

Азғанаңа да мәз балаң,
Ошағы сөнбей қоздаған,
Жалын бер аздап маздаған!

Атырау жаным, жайылма,
Нәр берген терек, қайыңға.
Отаным, саған айтамын,
Адамгершілік жайында.

Салмайын сары уайымға,
Адамдығымнан айырма!
Сен үшін, Отан, сертім сол —
Неден де болса тайынбан!

Бәрі де, Отан, сен үшін!
Мәуелеп тұрған жемісім,
Еселеп жатқан жеңісім —
Бәрі де, Отан, сен үшін!
Біреуге берсең жең ұшын,
Беремін мен де жең ұшын.
Бермесең өзің келісім,
Бермеймін мен де келісім!
Кіндігім мәңгі байланған,
Киелі менің өрісім!

Адамдық арды сақтаған,
Қилы бір қиын шақта да,
Өзіңдей жаным — Аққала.
Баса-көктеп аттаман.
Досыма көзімді алартып,
Жұдырық түймен жатқа да.
Алдыңда ақ қой, ақ балаң...
Ақ балаң, Отан!
Ақ болам!!!

II

Күйзелем еске ап, жасыман,
Сан жылдар бойы осыдан,
Есітіп таңғы дауысыңды,
Ұйқымнан мен де шошығам.

...Дихан Аналар қосынан,
Мұң бағып өстім жосыған.
Көз жас пен тердің тұқымы —
Қазіргі біздің осы нан.
Жесірдің тері — осы дән,
Осы тұқымға қосылам,
Сенесің бе, Отан, осыған?

Сонау бір бала шақтарда,
Қарлығаш қанат қаққанда,
Шілдеде я ақпанда,
Көз жасын маған көрсетпей,
Отаным жылап жатқанда,
Қарағай толы қапталда,
Дәметіп болашақтардан,
Қараушы ем атқан ақ таңға.
Өшіруші едім өртімді,
Бауырымды төсеп ақ қарға.
Ақ қарға я мақпалға
Отаным жылап жатқанда.

Ауысып бір күн бір түнге,
Сап болып сәби күлкім де,
Аяулы менің Отаным,
Көзінің жасын іркуде,
Көңілінің мұңын бүркуде.
Дәрменсіз едім онда мен,
Көзінің жасын сүртуге.
Қайыра жүріп, қайрат қып,
Кеудеде бұлбұл сайраттық,
Жауынның алып жасынын,
Жауымызға аттық айбат қып.
Отанның ортақ қазанын,
Ортаға алып қайнаттық,
Қара суды қаймақ қып,
Қанағатымызды жайнаттық,

Өлмедік біздер аш қаңғып,
Жасамай жанға қастандық,
Туылдық, қайта басталдық,

Сабаннан көрпе жамылып,
Сабаннан жастық жастандық,
Өлмесін дедік жабылып,
Өзің берген Бостандық,

III

Кешіргін, Отан, кей-кейде,
Басып бір кетсем гөй-гөйге.
Тілі шықпаса сәбиің,
Тұшынып, сірә, сөйлей ме.

Тасынып біраз мен кейде,
Басылып қалам деңгейде.
...Ашынам арзан ағайға,
Ашынам арзан жеңгейге.

Ашынам, қайта басылам,
Басылам дағы тасынам.
Адамдықтарын алтынмен,
Өлшегендерге ашынам!

Мансапқорлардың қасынан
Шықпайтындарға ашынам!
Жалданып өскен жасынан,
Жағымпаздарға ашынам!

Өзіңе ғана бас ұрам,
Сенесің бе, Отан, осыған?!
Айрылған адал досынан,
Алаяқтарға ашынам!

Ашынам дағы тасынам,
Тасынып барып басылам...
Мұңымды несін жасырам?
Отаным, мені кешіргін!

Кей-кейде мен де кесірмін.
Есімнен шығып сонау кез,
Ессізде-түссіз есірдім.
Шешінбес жерде шешіндім,
Көсілмес жерде көсілдім...
Кеткенін білмей есімнің.

Отаным, сенің алдында,
Өртендім бе әлде жандым ба?!
Бас ұрып көзсіз тағдырға,
Барымды бермей қалдым ба?!
Сәуле бер менің жаныма!
Жанбаған жалын бар мұнда,
Аунаған толқын бар мұнда.

Өзіңмен ғана сырласам,
Өзіңсіз менде тумас ән.
Кешіргін, Отан, кеше гөр!
Еркелеп кейде туласам.
Өзегім шіріп өлер ем,
Өзіңнен егер тумасам...

IV

Жасырман, кейде мұнданам,
Мұнданам дағы “жынданам”,
Өзіңсің солай жаратқан.
Өзегі жалын бұл балаң —
Шағаласы бар шулаған.
Теңіздің сыры белгілі,
Тек жату үшін тумаған!
Жасынын жайдың ұрлаған,
Өзіңе тартқан бұл балаң!

Қуанышыңда туылдым,
Ақ сүтіңменен жуындым.
Шаршысын байлап ер жеттім,
Алқызыл Арда туыңның!
Отаным, сенің саяңда,
Құрық көрмеген құлынмын!

Жалғыз-ақ... Жалғыз арманым —
Сенесің бе, Отан?
Ақ жаным!..
Арқанда сенің ардағым,
Ақ нұрға толы жан-жағым.
Аппақ нұр атқан таңдарым
Ақ жаным — жалғыз арманым!..

Тусам да сендей асылдан,
Мұңаям кейде, жасырман.
О, менің жалғыз бақытым,
Табылсаң болды қасымнан.

Аттағысы кеп басымнан,
Жан болса егер басынған,
Басынғандарға бас ұрман!
Үйреттің солай жасымнан.
Амал не, кейде мұңаям,
Мұңаям кейде, жасырман...

...Сүріну бар да, самғау бар,
Тірлікте кейде алдау бар.
Отаным, саған айтамын,
Меңде бір аппақ арман бар,
Ақтығы — алғаш жауған қар.
Ақ жырым — аппақ құстарым.
Ақ көңілдерге самғандар,
Бұтаға қонып қалмаңдар!
Алдарыңда әлі таңдар бар,
Зымырап, құстар, заулаңдар!

1-2. V. 1974.

ҚЫЗ СЫРЫ

Көк белдерге шық тұнғанда,
Шықтым бір күн далаға.
Күнмен бірге шықтың алдан,
Шықтың алдан, жан аға.

Қыр астынан шуақ шашып,
Келе жатты күн шығып.
Омырауға құлап шашым,
Қиылып ем қымсынып.

Әлдеқалай бір қарадың,
Мен отырған қыратқа.

Ат суардың жылғадағы
Жылтыраған суатқа.

Жасылменен бояғандай,
Көркем бояу жан-жақты.
Таңғы ұйқыдан ояна алмай,
Талықсыған тау жатты.

Тау суреті жанарымда,
Тамашалап көп тұрдым.
Және де бір қарадың да,
Сен әріге бет бұрдың.

Жауқазындай ашылмаған,
Ашылмаған мен едім.
Бәрі өтті ғой...
Жасырма, аға,
Шошытайын дедің бе?

Дедің бе әлде демедің бе?!
Мүмкін, назар салмадың.
...Енді қайтып көремін бе?!
Ең алғашқы арманым.

Арманымды білмедің ғой,
Білмедің ғой, момын жан.
Бірге едім ғой, білмедің ғой,
Не келеді қолымнан?..

Қарай алмай ел бетіне,
Сенен ғана сыр бағып,
Қарапайым келбетіңе,
Қараушы едім ұрланып.

Солай, солай күн кешкен ем,
Сені сақтап санама.
Кездеспеген, тілдеспеген,
Хош, аман бол, жан аға!

11. V. 1974.

ЕГІСТІКТЕ

– Өзер шығып, әлсіреп күн батады,
Тұмау тиіп қалған ба Күнге тағы?!
Амаңдығын сұраспай бір-бірінің,
Осылай деп екі қарт үн қатады.

Жаз аспаны жабыңқы, түнеріп тұр,
Жатыр дала шаңытып, күреңіп қыр.
Аузын ашып шөлдеген аңызаққа,
Сәл-пәл тамшы сараң бұлт жіберіп тұр.

Түндіктенген қара бұлт түнеріп кеп,
Ауыр қару атылды, үдеріп көк.
Шатыр-шұтыр шатынап аспан кетті,
Жауыны мен жасынын жіберіп тек.

Тамашалап ашуын, жасынын да,
Ата жердің ажары ашылуда.
Тұмауратқан күн келіп егістікте,
Екі қартқа еңіреп бас ұруда.

25.V.1974.

СЕН СҰРАМА

Мен айтпаймын,
Сен сұрама,
Сұрама сен мен кімін!
Жеңетіннен жеңілдім де,
Жеңбейтінге жеңдірдім.
Көңіл деген құйты құсты
Көнбейтінге көндірдім.
Сенетінге иландырмай,
Сенбейтінге сендірдім.

Ашық күнде ақ аспанның,
Ақ жаңбырын аңсадым.
Тыныс алар кездерімде,
Тыным таппай шаршадым.

Сен сұрама, мен айтпаймын,
Айтып қалай таусамын,
Мені тастап бара жатыр,
Басымда ойнап бар сағым.

25.V.1974.

БАР БОЛ, БАР БОЛ!

Сен мені түсінбедің, танымадың,
Танымадың, несіне аңырамын.
Алайда ұмытпассың, Аруағым!
Қайда жүрсең, жолыңнан табыламын.
Танымасаң, қайтейін, танымағын!

Құлының боп соңыңнан шырылдадым,
Шырылдадым, сен маған бұрылмадың.
Бұрылмасаң қайтейін, бұрылмағын!
Шықсын мейлі, шырылдап шыбын жаным,
Бәрібір асың менен суыңдамын.

Бәрібір, түсінбесең түсінбе сен,
Өмірім де, өңім де, түсім де — сен.
Жүрсем болды мен сенің көлеңкеңде,
Өзің біл шуағыңды түсірмесең.

Өзің болсаң, мен бармын, мен өлмеспін!
Ойнамаса болғаны төбеңде ешкім.
Танымасаң таныма, бар бол, бар бол!
Сірә дағы сенсіз мен көгермеспін...

26.V.1974.

* * *

Шіркіндер,
Жарамады-ау хал сұрауға,
Серігін іздеп сезім сансырауда,
Қарымта қайтара алмай қарсы дауға.
Қабақтан қара тамшы тамшылауда,
Жебір ой жігеріңді жаншығанда.

Иланып мен туралы сыбыстарға,
Шіркіндер шыныменен суысқан ба?!
Достарға, жолдастарға не жазып ем,
Не жазып ем бауырға, туысқанға?!

28.V.1974.

СЕНІ АЗАМАТ ДЕГЕНГЕ...

Сені де адам дегенге,
Сенбейін бе, сенем бе?!
Ойнақ салдың төбемде,
Көнбейін бе, көнем бе?!

Сендей сұмдық адамға,
Нанбайын ба, нанам ба?!
Не тұр екен санаңда,
Жақсы ма әлде жаман ба?!
Адал ма әлде арам ба?!
Айласы көп арамға,
Босқа алданып қалам ба?!

Түсінбеймін мен саған,
Түсіне алмай шаршағам.
Күліп барып алдыңа,
Жылап шықты қанша адам.

Сені азамат дегенге
Сенбейін бе, сенем бе?!
...Есіңді жи, елірме!
Арамдықты денеңде,
Айдалаға көгенде.
Сазарма да көгерме,
Сенсін десең егерде...

28.V.1974.

• • •

Зіл басып тұла денені,
Қаптырық болған шақтарда.
Аттанып кеткім келеді
Ана-оу бір жатқан ақ тауға.

Ақ тауда, салқын шатқалда
Бірдеңем менің қалғандай...

Сирағын берген қақпанға
Жортсам-ау ақсақ арлаңдай!

Сирағым қалған қақпанға,
Келсін де мерген, ақ қарда
Қанды ізім көрсін, қысқасы,
Атса да мейлі ақ тауда!
Атпаса, тірі ұстасын!

Қапырық басып кеткенде,
Түйісіп тұрған көк пен жер.
Келеді шыққым көк белге,
Қанат жоқ, қанат тек менде...

28. V. 1974.

ҚАРА ШАЛҒЫ

Жетелеп сонау жылдар қара шалды,
Қарасазда жүруші ең, қара шалғы.
Қара судың ішінде қарт пен сенің,
Талай-талай көріп ем тамашанды.
Қалыпсың ғой қаңырап, қара шалғы.

Түбегінен түк қоймай Қарасудың,
Қарт екеуің қаншама аласұрдың.
Қаншама рет қапырық күн өткеріп,
Түн жамылып, қаншама таң асырдың,
Күркеде, жағасында Қарасудың.

Ойдың, қырдың шалғынды бөктерінде,
Ойын салмай сен де енді кеткенің бе?
Бір жарқ етіп қалушы ең ақ алмастай,
Бір-бір жанып құм қайрақ өткенінде.
Сен дағы пенсияға кеткенің бе?!

Аттаңдырып келмеске қара шалды,
Қаңыраған қорада қара шалғы.
Ұңғысынан сырығын суырып ап,
Тамызыққа келіні жаға салды.
Қала берді тат басып қара шалғы...

28. V. 1974.

АЛТЫН АДАМ

Алтын адам,
Алтын адам...
Адам жоқ!
Алтын қалған жарқыраған.
Білмейміз саудагер ме, қолбасы ма?
С'араң ба алтын үшін қалтыраған?!
С'ары алтынның белгілі нарқы маған,
Қайда бірақ, алтыннан артық адам?!

Кім болды екен алтынмен аптайтындай,
Алтын жиған шонжар ма жатпай-тұрмай?!
Кім де болсаң,
Ей, пенде!
Күн кештің ғой,
Ажал келсе, алтының сақтайтындай,
Алтын табыт ішінде жатпайтындай...

Шежіремді ұрлапты...
Зулапты күн.
Ғасырлардан бір ызың тыңдап тұрмын.
Алтын адам шынымен қазақ болса,
Білген екен құнының қымбаттығын!!!

29.V.1974.

ЕСКІ ЖҰРТТА

Айтсаңшы, көке-ау, қай маңда,
Орны менің үйімнің?
Қанып ең талай айранға,
Қолынан әжем Тиынның.
Орны қайда үйімнің?

Айтсайшы, көке-ау, қай маңда,
Мекені туыс, бауырдың?
Аттанған өзің майданға,
Орны қайда ауылдың?

Қай маңда, көке-ау, қай маңда,
Көрсетші біздің көшені!
...Пішені піскен жайлауда,
Сап-салқын самал еседі.

Жұрттарын іздеп қауымның,
Уақыт біраз текке өтті.
Орнына ескі ауылдың,
Жоңышқа шығып көктеші.

Атыздарға арық боп,
Өзгеріп кеткен жылға да.
Өзгерістерге қарық боп,
Өзгермей тау тұр бір ғана.

Қай маңда еді?!
Қай маңда?!
(Екеуміз бірдей аңырдық)
Ескі жұрт қазір жайлауда,
Жан-жағы шалғын, шабынды...

НЕНІ АҢСАЙМЫН?

Нені аңсаймын?..
Туған өлке, туған жұрт, сені аңсаймын,
Неге аңсаймын, білмеймін, неге аңсаймын!..
Ұл де мейлің, адасқан құл де мейлі,
Сені аңсаймын, туған ел, онан сайын.

Қуат берген дәмің мен тұзың маған,
Қаймағыңды аңсаймын бұзылмаған.
Гүлін сүйем, шалғынның бүрін сүйем,
Үнін сүйем масаңның ызыңдаған.

Сені аңсаймын, қайнаған ақ бастаулар,
Ақ бас таулар — самайын ақ басқандар.
Сені аңсаймын, қазіргі ақ бас шалдар,
Бұрынғы өреден құрт ап қашқандар,
Су кешіп, жалаң аяқ от басқандар!

29.V.1974.

ҒАБАҢА
Ғабит Мүсіреповке

Ғабеке,
Анда-санда сізді көрем,
Сізді көрсем, жомарт бір күзді көрем,
Еліктеп өзіңізге есім кетіп,
Көгендеп ақ қағазға тіздім өлең.
Мейіріммен қарайтын Сізді көрем,
Басқалар үміттерін үзді менен.

Зәһәрмен жібітем деп қу таңдайды,
Сеземін өзін өзі жұрт алдайды.
Жібітсем кейде мен де қу таңдайды,
Басымнан Алатаудың бұлты аунайды,
Біреулер келекелеп жыртаңдайды,
Түбінде құртса мені, құртар қайғы,
Алайда жырларымды жырта алмайды!!!

Менен де үміт күтіп туған елім!
Мен дағы үмітпенен туған едім.
Мас болған өлеңіне бір жан едім.
Ғабеке!
Айтсаңызшы мыналарға,
Мен кімнің қазынасын ұрлап едім?

29.V.1974.

АҢСАП ЖҮРІП КЕЗДЕСТІК

Өзің бе?
Өзің ғажапсың!
От кешкен алғаш қазақсың.
Халқыңа келген азатсың
Тап жауынан өш алып,
Өшің де кеткен қазақсың!
“Тар жол, тайғақ кешуді”,
Кешіп кеткен қазақсың!
Есіл өткен қазақсың!!!

Сойылдыға соқтырмай,
Қарулыға аттырмай,
Арашалап жұртыңды,
Алпауытқа аттың жай.
Неге?
Неге жыр тынды?!
Неге кеттің таптырмай!
Айырылып қалыппыз,
Күләш салған "Гәккудай",
Өзің жазған "Аққудай"...

...Күрсініп ек, жан аға,
Сен жоқ деген сөзді естіп.
Жылдар салып араға,
Ақыры біз кездестік.
Сендей қорған, панаға,
Зәру болған кезде өстік.
Ақыры біз кездестік.

Ақыл кіріп сол жастар,
Аға болды жол бастар.
Қызыл сұңқар жолдастар.
Жалауыңды жыққан жоқ,
Өзіңе ұқсап жол басқан,
Өз Отанын қорғасқан.
Жалғасуда бізбенен,
Өзің жазған зор дастан.

Көсегесі көгерген,
Көп ырысқа кенелген,
Өзің жортқан түзіңді,
Өз көзіңмен көрер ме ең.
Қайта айналып келер ме ең.

Мынау қазақ даласы,
Алтай, Арқа арасы,
Алатау мен Атырау,
Тойлап жатыр, қарашы,
Естисің бе, ағасы?
Бүкіл қазақ баласы,
Сені еске алып, ағасы,
Думандатты, қарашы.

Аспанынан нұр тамған,
Сені еске алып тұр таулар...
...Айқай, Қызыл сұңқарлар!
Пай-пай, дүлдүл тұлпарлар!
Ортаға алып Сәкеңді,
Жас қазақтың ұранын,
Жаңарта бір шырқандар!

29.V.1974.

ЖҮРЕК НЕГЕ ЗАТ БОЛЫП ЖАРАЛМАҒАН?!

Қарғам менің!
Қарғам менің!
Аласарып барады арман көгім.
Жалған десе, дүние жалған ба едің?!
Жараланған көңілім дал-дал менің.

Қауырсын ең үзілген қанатымнан,
Жанарымнан шуақ ең таратылған.
Қара басқа орнатып қара тұман,
Қайғым болдың ойымда дара тұрған.

Күйзел, жан; күңірен, жан, күнә басып,
Айығар сәтің сенің, сірә, қашық,
Жабығып жарығыңда бұл жалғанның,
Бір түйір қаным менің жүр адасып...

Мен жүрмін бақыт қуып, даңқ қуып,
Сайрандаған боламын сауық құрып.
Кінәсі жоқ қарғамды жабықтырып,
Жолай алмай құрыдым танып тұрып...

Қарғам, сені жайым жоқ кем көретін,
Бимағұлым тағдырың сен көретін.
Зат боп неге жүрегім жаралмаған?!
Қарғаларым, сендерге тең бөлетін...

6.VI.1974.

МҰҢЛЫҚ

Айырылар аһ десем көкірегім,
Не дермін саған, тірі жетімегім?!
Мына өмірге абайсыз бір Мұңлықты,
Неге ғана әкелдім?!
Өкінемін.

Қайтейін, өкінемін, өкінемін,
Неге ғана тас болып бекімедім?
Құстай ұшып көңілден кетіп едің,
Неге таптың сен мені, жетімегім?

Қалсаң етті арман боп есімдегі,
Мұңлығым-ау, іздедің несің мені?
Ұятымнан өртеніп баратырмын,
Өшір мені,
Мұңлығым, кешір мені!

Сен мұңайып,
Мен қалай күн көремін.
Сеніменен тағдырым бірге менің.
Сен оқыстан келгенде мына өмірге,
Болатынын осылай білген едім...

6.VI.1974.

* * *

Тағы да келіп бір көктем,
Қоштасты, міне, тағы да.
Жабыла біздер дүрмекпен,
Жайғастық жаздың таңына.

Сағынтып келіп дүр көктем,
Тағы да кетті бір алдап.
Тағы да дала, қыр, бөктер,
Орнынан түсті бір аунап.

11.VI.1974.

БОЛАШАҚҚА

Білемін,
Керемет бір күн келеді!
Жайнайды жасыл бағым, гүлденеді.
Білмеймін, оны маған кім береді,
Кім босатар жүректі түрмедегі?
Түрмедегі жүректі кім көреді?!

Білемін, бір керемет күн туады!
Жан-жағым жанаттайын құлпырады.
Кім ашады жүректі құлпылаулы?
Шықпақ болып шындыққа ұмтылады,
Құлпыдағы жүрегім бұлқынады.

Көремін, керемет бір күн кешемін!
Болашағым, сенімен бірге өсемін.
Мен сенің үніңменен үндесемін,
Мен сенің тіліңменен тілдесемін.
Сауық құрам бойыңда бір көшенің.

Болашағым, сен тұрсаң, мен өлмеспін!
Ақиқаттың алдында бөгелмес кім?!
Жоғалмас не, өмірден жөнелмес кім?!
Сен есен бол!
Мен, мүмкін, еленбеспін.
Сол ақиқат: мен сенсіз көгермеспін!!!

11. VI. 1974.

* * *

Үнататын ұрма қыз сыр ашуды,
Сырын ашпай төсекке құлаш ұрды.
Күндесімен жұлысқан долыдайын,
Маржан бүгін ашулы, тым ашулы.
(Бірек минут өтпей-ақ сыры ашылды).

Тымырсымай қайсыбір ұрғашыдай,
Сайрайтын-ды сайтан қыз сыр жасырмай.
Ашу, ыза намысы бетіне ұрып,
Қызу қанның аптығы тұр басылмай.

Қыздар үнсіз қарауда бір-біріне,
"Тағы не боп қалды?!" — деп ділгіруде.
—Аты қазақ демесең, итгерменен
Жарамайды қасында бір жүруге.
Өзеурейді бір сүйіп үлгеруге.
Жігіт емес, өңшең бір жидігірлер,
Жидігірге қор болып өткеннен де,
Соларға да ғашық боп тиді кімдер?
Жеке өзіме жесірдің билігін бер!—

Деп бір кетсін әзірге Маржанымыз,
Ортасында үш қыздың ардағымыз.
Маржан күлсе, күлкі боп жан-жағыңыз,
Алмағайып долданып, ашуланса,
Үн шығармай, амал не, қорғаныңыз.

Ол ақиқат "долыдан пері қашқан",
Алшаңдаған адымын кері басқан.
Ашулының алдынан сақта, тәңір,
Ақырып кеп атаңның көрін ашқан.

Сыры мәлім қыздарға қыз Маржанның,
Талай көрген шиқандай сызданғанын.
Құрбысына тап болса бір жақсылық,
Құптағанын білмейсің, қызғанғанын,
(Ұнататын, әйтсе де қыз — Маржанын).

Өзі айтады Маржаннан сыр сұрама,
Жаспақтатып оспақтап шымшылама.
Кеудесінде кір тұнбас жадыра-жан,
Жанын жайып салмастан тыншыға ма,
Жалт бұрылып, жат көзден қымсына ма?

Сырын бағып Маржанның құрбылары,
Үн шығармай, күйініп тұрды бәрі.
Бірақ достар айтпай-ақ тез түсінді,
Өжет қыздың көзінде — мұң ызғары.

25.IX.1974.

СӨНБЕЙДІ, ӘЖЕ, ШЫРАҒЫҢ!

Жарқырап екі көзің шамдай жанған,
Күтуші ең жалғзыңды қан майданнан.
Жалғанда күту деген қандай жаман,
Ақыры қаза болдың сарғайғаннан.

Қайырмасы:

Сөнбейді, әже, ошағың!
Өзіңді әнге қосамын.
Жеті қат жердің астына,
Жетпейді бірақ осы әнім.

Қоштасып жалғзыңның хаттарымен,
Спарға оралмайтын аттанып ең.
Жадырап жеңіс қанат қаққаныңда,
Жалғзың кеп қалар деп шаттанып ем.

Қайырмасы:

Сөнбейді, әже, ошағың!
Өзіңді әнге қосамын.
Жалғзың келіп қалар деп,
Өзіңдей мен де тосамын.

Жалғзың оралмады, оралмады,
Қиын ғой тірі жанның жоғалғаны.
Бір жерде тірі болса жүрген шығар,
Болса өлі, өзіңменен болар мәңгі.

Қайырмасы:

Сөнген жоқ, әже, шырағың,
Арналды саған бұл әнім.
Семген жоқ сенің бұлағың,
Сынған жоқ әлі шынарың.

Отыз жыл содан бері таң атуда,
Әлемге шұғыласын таратуда.
Сағынып жалғзыңның салған әні,
Аққудың аспаңда ұшқан қанатыңда.

Қайырмасы:

Сөнбейді, әже, шырағың!
Арналды саған бұл әнім.
Бойыңда сенің тұмарың,
Ұшып жүр жалғыз қыраның.
Сөнбейді, әже, шырағың!

14.X.1974.

Емхана. Буфет. Түн.

ТҰЛПАРЫММЕН БІРГЕМІН

Іздесең мені кімде-кім,
Қаладан іздеп жүрмегін!
Үйіме де іздеп кірмегін!
Аязды боран, ақ таудың
Арасында өмір сүргемін,
Солармен мәңгі біргемін.

Жетелеп мені ілгері,
Күндерім менен түндерім,
Төсек сап қардан бір керім,
Қарыма құрық ілгемін.
Іздесең мені кімде-кім,
Сол жерден келіп бір көрін!

Ақ түтек ашық ақпаңда,
Ақ сайда жылқы баққанда,
Құрықты шаншып ақ қарға,
Аспанға қарап тұрам мен,
Құс жолы — Болашақтарға.

Қар теуіп жылқым жатқанда,
Рахат одан шақ бар ма?!
Керек қой күзет өмірге...
Дүние ұйқтап жатқанда...

Ақ қырау шалып тұлымын,
Кісінеп қойса құлыным,
Кетеді бойым жылынып,
Бүлк етіп менің жұлыным.

Айтамын, айтам қайталап,
Тұлпарлы жердің ұлымын!
Ракетадан кем емес,
Шаншылған менің құрығым!
Сондықтан асау қылығым...
Қашырар құтын ұрының!

...Іздесең мені кімде-кім,
Бұл жерден іздеп жүрмегін!
Аязды ақ қар түндемін,
Ақ тозаң боран күндемін,
Тұлпарыммен біргемін,
Іздесең мені кімде-кім,
Сол жерден келіп бір көрін!

8.XII.1974.

БАСЫМА МЕНІҢ, БАҚ, ҚОНДЫҢ

Орынсыз ойнап, күлгенде,
Опық жеп талай жүргенде,
Басыма менің, Бақ, қондың,
Байқаусыз шақта, бірдемде
Боларын бұлай білгем бе?!

Іздесем, рас, іздедім,
Елімнің кезіп түздерін,
Теңіздерін де жүзгемін.
Жабықтырып та кететін,
Жаздарым, талай күздерім.
Көрдің бе соқпақ даладан?
Сол менің сандал іздерім.
Бағым ба деп те қарағам,
Тырналардың да тізбегін,
Қалдырып содан санадан,
Біржола үміт үзгемін.

Ақыры мына, Бақ, қондың,
Баянсыз емес, нақ қондың.
Қастарыммен қақ бөлдім,
Достарым, бірақ жоқ болдың.
Жалғыздық деген құрғырға
Бақ қонды дағы тап болдым...

Бақыт-оу, бақыт, ерексің!
Дүниеге тегіс сені ексін.
Тірлікке мынау қорексің,
Жалғыздық деген құрғырға
Несіне, жаным, керексің?!
Қонбай-ақ қойшы, қор өтсін!!!

8.XII.1974.

ДӘРІГЕРІМЕ

Керегі жоқ,
Керегі жоқ,
Керегі жоқ бөрінің!
Иненің де керегі жоқ,
Керегі жоқ дәрінің!
Кетсем егер пленканың үзілген бір әнімен,
Қалсам егер қара жердің жалғыз түйір дәнімен.

Дәрігерім, рақмет!
Мен әзірге өлмеймін!
Кешіре гөр!
Жүрегімді пышағыңа бермеймін.
Әуре болмай босат мені!
Енді алдыңа келмеймін.
Керегі жоқ, керегі жоқ,
Пышақтауға көнбеймін!

Қорықпаймын пышақтан да,
Қорықпаймын инеден.
Ине түгіл бұл жүректі найза дағы түйреген...
Құпиямды көресің ғой, мен сондықтан именем,
Кешір мені,
Кешір мені!
Кетем ертең үйге мен.

Бауыр өтіп, бас айналып, бойда қаным тасыған,
Тәртіпке өзін кінәлімін, оның несін жасырам.
Көп нәрсеге қуанам да, көп нәрсеге ашынам,
Ғылымға да, өзіңе де рақмет, бас ұрам!
Уақытым барады өтіп, мен бір жаққа асығам...
« VII.1974.

ТІЛЕКТЕСКЕ

Ең, бауырым!
Көтерсеңші, көтерсеңші басыңды.
Алғаудың асқарына күннің нұры шашылды.
Қарт тіршілік міне тағы мойыныңа асылды,
Асылды да, саусағымен сипағандай шашыңды.

Көтер басты,
Түр орныңнан!
Төресеге қарашы.
Неткен тұнық, неткен қымбат жер мен көктің арасы!
Неткен жақын бұл ғаламда адамзаттың баласы!
Бауырым-ау, жи күшінді, терезеге қарашы!

Жалта берме ауыр дертке, ауыр дертке бас ұрып,
Әне біреу бара жатыр жұмысына асығып,
Алғобустан қалып қойған және біреу ашынып,
Өттең, өттең, айналайын көңлі қалды-ау басылып...

Қурашы әне, аңдап басып, барады өтіп қарт адам,
Ажары да, назары да, базары да тарқаған.
Қарт адамға қарсы келіп, сәлем берсе қарт Ана,
Үшкі сонар бірдеңені айтып жатыр қарт оған.

Мына жолмен уайымсыз әлі талай өтерсің,
Шыға алмаған асуыңа, аман болсаң, жетерсің.
Ең, Бауырым!
Ең, Бауырым, басыңды бір көтерші,
Мынау қызық дүниені қалай қиып кетерсің...

« VII.1974.

N17-ПАЛАТА

Бұл бөлмеде — екі орыс, бір қазақ,
Үшеумізді бір ғана дерт тұр қажап.
Кемедегі адамдардың жаны бір,
Сондықтан да ынтымақ бар бір ғажап.

Үшеумізде жалғыз ғана қауіп бар.
Кім біледі, тағдырымыз анықтар...
Дала күңгірт, жатыр ма әлде жауып қар?
Желмен ұшып бара ма әлде мамықтар?!

Тұрғындары он жетінші бөлменің!
Аз ғой әлі көрмегеннен көргенің.
...Сағымдайын сайран дүние сен бе едің?!
Сайран салып, саған неге көнбедім...

Бұл бөлмеде — үш тағдыр бар, үш Адам,
Торда отырған торғайларға ұсаған.
Үш адамда үш түрлі емес, жалғыз дерт,
Жалғыз тұзақ алты аяқты тұсаған...

9.XII.1974.

БІЛГІШІМЕ

Тағы да, тағы, тағы да,
Тағы да сына, білгішім.
Кіріп ап менің жаныма,
Кір іздеп тағы жүрмісің?!

Бір жырым — менің бір балам,
Мезгілсіз шала тумаған.
Мерзімі жеткен шағында,
Шығам деп сыртқа тулаған.

Мезгілсіз өлең тумайды,
Көңілсіз болса, кім білсін
Сыбызғы десем қурайды,
Оны да сына, білгішім.

Домалақ жердің үстінде,
Домалап бара жатырмын.
Мұхитқа сүңгіп түстім де,
Аспанға бір-ақ атылдым.

Айға ұшып бара жатырмын,
Мұны да сына, ақылдым.
Әйтеуір, мені қатырғын,
Туын жық тұғыр ақынның!!!

Сахара мына жеріме,
Сағымнан көйлек кигіздім.
Саңдалып жүрген бөріге,
Сары атанымды бүргіздім.

Жұлдызын мынау аспанның,
Жерде тұрып-ақ басқардым.
Мамық еттім де тастарды,
Тауымды басқа жастандым.

Жотама қала орнатып,
Бойыма сыймай жүр күшім.
...Тұғыр ақынды сорлатып,
Мұны да сына, білгішім.

Осылай өмір сүремін,
Осылай жүріп күн кешем!
Дүниенің мына жүрегін,
Ақыннан сұра, білмесең!!!

10.XII.1974.

* * *

Жырым көп менің әлі жазылмаған,
Кенім көп әлі менің қазылмаған.
Қалдырып болар-болмас қазынамды,
Неліктен бір күні мен жазым болам?!

Қуалап тіршіліктің көбелегін,
Қап қойды қапелімде көп өлеңім.
Жалғызым, жаным менің — жырым менің,
Қалдырып сені артыма неге өлемін.

Жазайын, жалықпайын, жасырмайын,
Қашан қалғып кеткенше басылмаймын.
Ая деп ажалға мен бас ұрмайын,
Шоқ шайнап, от бүріккен Қасымдайын!

10.XII.1974.

ФАРИЗАҒА

Фариза!

Фаризажан, Фариза қыз,
Өмірде ақындардың бәрі жалғыз.
Шыдай-шыдай ақыры жалығармыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Біздерді де жоқтайтын жан болса егер,
Шаң басқан архивтерден табылармыз.

Сен мені білесің бе, білесің бе?
Жаралмаған жан екем күресуге.
Жылай жүріп өтірік күлесің де,
Жүресің де қоясың, жүресің де.
Бірі итеріп кеудемнен, бірі шалып,
Тастағысы келеді күресінге,
Фаризажан, сен соны білесің бе?..

Жанарымды тұманмен тұмшаладым,
...Серіппесі үзіліп тұр садағым.
Жігітінен қазақтың дос таба алмай,
Қыз да болсаң мен саған мұң шағамын.
Ауырлар деп ойлап па ем мұнша халім...

Ақын болып несіне жаратылдым,
Арасыңда қап қоймай қара түннің.
Қасиетін сезем деп Ана тілдің,
Қауырсыны қалмады қанатымның.
Қу тірлікке құл болып, аяң басып,
Құлашымды жая алмай баратырмын.

Момын едім, жақсы едім, ұяң едім,
Аттап өттім олардың қия белін.
Енді, міне, қауқарсыз құр ашуды,
Жия бергім келеді, жия бергім.
Маңдайымнан сипаған бір жан болса,
Енді қалған өмірімді қияр едім.

Білмеймін, бұзықпын ба, жыңдымын ба?!
Кеп тұрады телігім мұңды мұңға.
Енді қалған өмірдің құрдымында,
Өлтірсе де көмбеймін жырды құмға!
Нөл болады деп айтам, жалтармаймын,
Көбейтсең де қаншама мыңды мыңға...

Айналаға қарайық анық барлап,
(Түн кеткесін, күн шығып, жарық болмақ).
Не туралы жырласақ, Фариза қыз,
Бағыштайық бәрін де халыққа арнап.

Фариза, Фаризажан, Фариза қыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Том-том болып дүкенде тұрмасақ та,
Подвалдағы архивтен табылармыз...

11.XII.1974.

СЫРҚАТ СЫРЫ

Тағы, міне, таң да атты,
Сырқатыңыз салмақты...
Ішкен шарап, жеген ет,
Бауырыңызды жалмапты.
...Жанарымды жұмып ем, иір-қиыр жол жатты,
Иір-қиыр жол жатты, тұман басты жан-жақты.

Есіме алдым Қосжанды, есіме алдым Қалжанды,
Маған ұқсап олар да естерінен таңған-ды.
...Луырғаны белгісіз, неткен сырқат алдампаз,
Луырмай-ақ көз ілмей өткіземін таңдарды.
Рас па деп ойлаймын жалған десе, жалғанды.

Ойран-асыр күн кешіп ортасында дүрмектің,
Қираған үй сияқты қираппын ғой, білмеппін.
Жанашырдың айтқанын құлағыма ілмеппін,
Өзімді өзім қиратып, өзімді өзім жүндеппін.

Ыңқылдаған сырқаттар...

Ұзақ түн мен ұзақ таң.

Далада қыс, қаланың жотасына мұз артқан.

Біліп болмас бір сұмдық жанға батқан сызаттан,

Қапастағы қыздаймын еріксізден ұзатқан.

Ауырады бір жерім, жүрегім бе, жаным ба?!
Асау толқын ойнайды аласұрып қанымда.

Өткен өмір ұқсайды ұзап кеткен сағымға,

Ұмтыламын, бірақта ұстай алмай-ақ қойдым,

Әйтеуір, бір ұры жүр менің сайран бағымда.

Жамбасыма, қолыма қадалғанда инелер,

Сәл сескеніп, артынан жан рахат күйге енер.

Жүрегімде жыр ұйып, құлағыма күй келер.

Біреп сағат өтпей-ақ сол рахат жоғалып,

Тірі жатқан миыма мың сан қауіп үймелер.

Жоғал, сары уайым!

Мен тірімін, тірімін!

Төсенгенім тірі жер, жамылғаным тірі Күн.

Көп күндері қуаныш, көп күндердің бірі мұң,

Екі аяғын тең басқан азаматтың бірімін!

Ақау түскен мотордай енді осыдан жөнделсем,

Құрып қалғыр сырқаттан құлантаза емделсем,

Тарт, қара жер, жанымды, ғайбат айтып егерде,

Иісі қазақ баласын бір-бірінен кем көрсем.

Қадалуда саныма сансыз ғажап әлі ине...

Жан жұбатар дос та жоқ, жауым да жоқ, әрине.

Айналайын дәрігер, аман-есен айықсам,

Бүкіл елімді аралап, сәлем берем әр үйге.

13.XII.1974.

БОЛАШАҚ ДӘРІГЕРГЕ

Тоқта, тоқта, ей, жігіт, аялдағын,
Қане, қалай жағдайың, баяндағын.
...Тәжірибе мектебін өтіп жүрсең,
Дәрігерлік кәсіпке таянғаның.

Таянғаның, қарағым, таянғаның,
Адам үшін барыңды аянбағын.
Адам тұрар алдында, ұмыт болар,
Өліктер мен сойылған қояндарың.

Енді алдында тұрады тірі жандар,
Бірі сүйіп, кім білсін, бірі қарғар...
Қимылдамай кірпігі жатса дағы,
Байқағайсың, шықпаған тірі жан бар!

Кәсібіңнен кетпегей жеріп мүлде,
(Ақыл айтып кеттім-ау, желіктім бе?!)
Өлгендерді тірілтем деп ойлағай,
Денесінен жан ізде өліктің де.

Жолың болсын, бара ғой, айналайын,
Айналайын қорғаушым, қарғадайым!
Кәсібіңе мен сенің басымды ием,
Басымды ием, несіне арланайын...

13.XII.1974.

ҚАЙЫРЫМДЫ ҚАРЫНДАС

Мен бұларды білмейтінмін,
Білмейтінмін тегін де,
Бүтін-бітін, бір дастан жазам қарындастар жөнінде.
Тіршіліктің бар шипасын барлық жанға егуде,
Таныдым ғой, таныдым мен тақалғанда өлімге,
Менің сан алғыс қарындасқа, мың сан алғыс келінге.

Сырқат жанға келеді де, халін сұрап ізетпен,
Шипесімен шипа құяр сәл-пәл ғана тыз еткен.
Аңдып тұрған азуы алты қарыс ажалдан,
Сырқаттанған байғұстарды күні-түні күзеткен.

...Әлдекімнің үні естілді анау шеткі бөлмеден,
Үні естілді, демек тірі... демек тірі... Өлмеген...
Абайсызда бөлмеге енген ажал екен,
Қарындас
Өмір-өлім ортасында тұра қалды көлденең.

Өмір күлді.
Аузынан ажал заһар таратты.
Қайырымды қарындасым жеңді білем, таң атты.
Таң атты да, тамаша Күн қақты-ау дейсің қанатты,
Ақ кебіні сүйретілген ажал сорын боратты.

Күн де осылай, түн де осылай,
Қайырымды қарындас,
Игілікті ісінен бір қарыс адым арылмас.
Өмір-өлім ортасында арпалысқан сырқатқа,
Қарындастай қайырымды жан
Бұл өмірден табылмас.
Табылмас-ау...
Табылмас!!!

13.XII.1974.

БАЙҚА, ҚАЛҚАМ!

Қалай?!
Қалай?!
Қалқам, маған не дедің?!
Мен өзімді зерттей алмай келемін.
Өзім жайлы жалғыз ғана дерегім —
Өзгелерге түсініксіз өлеңім.

Өмірім бар, өкпем де бар, наз-мұң да,
(Андап көргей, өзім жайлы жаздым ба?!)
Қаршадайдан өмір кешіп саз, құмда,
Ақылымды ат тепті ме, аздым ба?!

Түсінбеймін, неге келдім?!
Неге өттім?
Мына өмірде нені жойдым, нені ектім?!
Байқа, қалқам!
Мен де саған керекпін!
(...Қазір қыс қой, жапырақсыз терекпін).

14.XII.1974.

ЖҰМЫС ОРНЫМ

Жұмыс орным буфеті емхананың,
Он табамын мен мұнда, ем табамын.
Ем табамын, кім білсін, дерт табамын,
Қайда кеттің, оу, менің өр талабым?

Іс дейтін де іс емес істегенім,
Ертеңгі асты ішемін, түстенемін.
Жұмыс орным кешкі астан босаған соң,
Осында кеп жыр тумамай тістенемін.

Сырқат қалар жәйіне жыр туғанда,
Өзгереді өңім де, түр-тұлғам да.
Қайдағы бір қауқарсыз ой келеді,
Қабыршығы миымның жыртылған ба?!

Жырлап бағам, қайтсем де жырлап бағам!
Жүрегімде зәредей сырды ақтарам.
Кім не десе о десін, біледі ішім,
Еркесімін елімнің құндақтаған.
(...Өлімге ме?
Өлімге жырлап барам!!!)

14.XII.1974.

Емхана.

ЖАМАННЫҢ АҚЫЛЫ

Мынау шалқар,
Мынау салқар заманда
Ақылы жоқ адам, сірә, адам ба!..
"Түстен кейін маңырады ақсақ қой",
Түстен кейін ақыл кірді жаманға.

Сірә, маған,
Атақ, мансап жазбаған.
Қолымдағы барыма мен мәз болам.
Бақыттымын! Өз әйелім, өз балам,
Енді маған қулық керек аздаған.

Біріншіден:
Мықтыларға жағыну,
Солар айтқан жерден ылғи табылу.
Құлқың сүймей тұрса дағы табыну,
Біле тұра білмеген боп жаңылу.

Екіншіден:
Санап болып адымды,
Уақытша сөндірген жөн жалынды.
Мініс аттай бір қазыққа таңулы,
Қою керек кең өріске баруды.

Үшіншіден:
Мықтың шарап ішкенде,
Мықтымсынбай, сен айранға түскен жөн.
Аулақ жүргін, аулақ жүргін ішкеннен,
(Бітті осымен ер кезегі үш келген).

Міне, сонда адам болып шығасың,
Мықтыңнан да мықты болып тұрасың.
Төменгілер көре алмаса сынасын,
Арыз жазсын, тапсын дағы куәсін.
Өз-өзінен жаман атың жығылмақ,
(Өмір деген ойын ғой бір бұғынбақ..)
Сонда қалай?
Мықтыларым сөз айтса,
Бас изеуім керек пе екен шыбындап?!
Олай болмас!
Оны маған жазбаған.
Жана берсін жалын жүрек маздаған!

Бір басымда бақытым бар аздаған.
Баспанам бар, әйелім бар, өз балам.
Бұл өмірде өз орным бар, өз бағам.
Мен соларды мият тұтам, мәз болам!

14.XII.1974.

СОЛАЙ!!!

Бұдан бөлек қай жерден ем таба алам,
Тіптен менің кеткім жоқ емханадан.
Көре-көре жалыққам мен қаладан,
Жүре-жүре шаршағам кең даладан.

Туыс, жолдас, дос, құрдас — бәрі бөтен,
Жанашырым Анам мен жарым екен.
Ауыратын жүрек те, бауыр да емес,
Қызыл ала қан болған жаным екен.

Емханадан кеткім жоқ, қайда барам?!
Бәрі де жат, бірі жоқ аймалаған.
Отанымның сап берген ордасын мен,
Жұмыс орным деймін де, пайдаланам.

Тегін төсек жатқаным, тегін тағам,
Дәрігер де, дәрі де тегін маған.
Тегін жарық, буфетім — жұмыс орным,
Мен осында қаламын, ебін табам...

Ұмытамын кім қандай Жүз екенін,
Мен осында өзімді күзетемін...
Қайырымды қарындасқа көмекші боп,
Сырқаттарды түн бойы күзетемін.

Қайда барам, мен мынау сұрымменен,
Жырыммен, құнымменен!
Мен ақынмын!
Күні бойы аралап бөлмелерді,
Сырқаттарды емдеймін жырымменен.
Солай!!!

15.XII.1974.

ТҮНГІ АЛМАТЫ

Түнгі Алматы тұманы ашылғанда,
Алатауға ай келіп асылғанда,
Нұр жанады, аспанның жұлдыздары
Алматының үстіне шашылған ба?!

Сүйіседі көшелер көшелермен,
Бір рақат сезесің еселенген.
Осы сиқыр қалада өскеніңмен,
Таңданасың туристей кеше келген.

Емен, терек еркімен қауышады,
Қайың менен қарағаш танысады.
Алатаудан басталған ақ бұлақтар,
Алматыға жеткенше жарысады.

Алматыға жеткенде аң-таң болып,
Арықтармен ақырын тартар жолын.
Ашуланып бір сәтте тұра қалып,
Атылады аспанға фонтан болып.

Судың аты су ғой, ол бұғына ма,
Тау бұлағы көлшікке тығыла ма?!
Су сәулеге ұмтылып, сәуле суға,
Айналады ғажайып шұғылаға,
Сонда Алматы ұқсайды Құбылаға.

Ұзатылар қыздайын үлпідеген,
Шақырасың назыңмен, күлкіңменен..
...Жоқ!
Алматы — жүрегі Алатаудың!
Тау ұйқыға кеткенде бүлкілдеген.

15.XII.1974.

ҒАСЫРЛАР СИЕЗІ

Қырқыншы ма,
Елуінші ме ғасырды
Ғасырлар жиналып, ғасырлар сиезін ашуда.
Адыра қалып алтының мен ураның,
Парасат, ақыл арнаға сыймай тасуда.
Өткен ғасырлар, жеткен ғасырлар жиналып,
Таңырқар сонда жиырмасыншы ғасырға!

Өткен ғасырлар,
Жеткен ғасырлар бас ұрып,
Ымшаналардың есігі тегіс ашылып,
Тірлі сонда бүкіл ғаламдық Сарайға,
Жылымай туы жиырмасыншы ғасырым.
Жаңады жарық —
Жұлдыздар нұры шашылып.

Сөзді ашады,
Тітіліп үні тұрады.
Жаңды да, жансыз дүние тегіс тұнады.
Өткен ғасырға,
Жеткен ғасырға сөз беріп,
Менің ғасырым бәрінің басын құрады.

Көзекпен сөз ап,
Ғасырлар есеп бергенде,
Жіберіп қойған қателіктерін көргенде,
Ыбаларына да,
Ылаларына да,
Жиырмасыншы ғасырым
Ақыл айтады қателіктерін жөндеуге.

Жайылар сонда ғаламға үлкен дастарқан,
Ғасырым менің оны да өзі басқарған.
Неге дейсіз ғой?
Неге десеңіз,—
Нағыз керемет осы ғасырдан басталған.

Салтанат бітеді,
Ғасырлар тегіс тарасар,
Әрбір ғасырлар өз дәуіріне жарасар.
Жарылып бәрі осы ғасырға жол ашар,
Ғасырымды менің,
Болашақ ғасырлар
Қонақ етуге таласар.

15.XII.1974.

БАЯҒЫДАЙ —1

Қырықта дәнеңе жоқ дара тұрған,
Баяғы бала мінез, бала тұлғам.
Дәл осылай он алты жасымда мен,
Басымнан түн өткеріп, таң атырғам.

Баяғыдай мінезім, ақылым да,
Кеткенім жоқ әлі ұзап шақырымға.
Мытып қалсам өкшемді, атырылған,
Жирен тай жоқ жалғыз-ақ тақымымда.

Баяғыдай күндерім түнге ұласқан,
Түнді сүйем...
Сүюші ем түнді жастан.
Өмір деген мектепті бітіре алмай,
Көше алмай-ақ келемін бір кластан.

Баяғыдай шыт-шыбыр жейделерім,
Баяғыдай күлгенім, сөйлегенім.
Баяғыдай ұрттап ап ыстық астан,
Аузым күйіп қалады кейде менің.

Баяғыдай...
Бәрі де баяғыдай,
Баяғыдай кілемін жаяды май.
Енді маған қырықтың қылығын бер,
Ақылын бер, арын бер, ая, құдай!..

15.XII.1974.

КҮНДЕСТІК ҚҰРЫСЫН!

Қандай рақат!
Жүрейік, достар, күнде өстіп
Ренжу деген,
Ренжу деген — білместік.
Бауырларым-ау!
Бәріміз қиын күн кештік,
Арамызға біздің
Қай жақтан келді күндестік?!

Жүруші едік қой,
Мұңымыз бірге, арман да,
Армандап жүріп,
Келдік қой осы орманға.
Көзімізді ашып,
Қарайық атар таңдарға,
Күндестік құрысын!
Күндестік құрысын жалғанда!

Тағдырымызға
Тамаша күндер тап келіп,
Отырмыз, міне,
Елуге жетпей бақ көріп.
Күндестік құрысын!
Күндестік деген — жат көрік,
Тастайық оны нақ ортасынан қақ бөліп!
Елдер мен елдер,
Материктер мен материк
Достасып жатыр,
Татулық туын көтеріп.
Бауырластықтың жалауын біз де көтеріп.
Жарқын өмірден
Жауласпай жүріп өтелік!

Қарасаңдаршы,
Қаншама достан айрылдық..
Біріміз нағыз,
Біріміз жалған қайғырдық..
Тазалайықшы
Ынтымақ деген айдынды,
Қалыпқа түспей тұрғанымызда маймылдық!

Ойлаңдар, достар!
Өнерде "жарыс" болмайды!
Өресі жетпей,
Күндестік қылған оңбайды.
Өнерің жетіп,
Өсе алмай қалсаң, сол қайғы..
Күндес таласқан
Өнерің өнер болмайды!!!

16.XII.1974.

ТАҒДЫРЛАСТАР

Келген көктемді қарсы алып,
Өнген гүлдерге жан салып,
Сонау сағымға тамсанып,
Ойға бататын едің,
Бұлақ басында ән салып.
Анаң есіңе түсіп,
Мұңданушы едің соншалық.

Бұлақ басынан көріп,
Сұрап, қасыңа келіп,
— Жаным, жасыма! — дедік,
Үнсіз отырушы едің,
Жылап, басыла беріп.

Асқар таулармен сырласып,
Жасыл орманмен сырласып,
Жалаң аяқпен қыр басып,
Сені іздейтін еді,
Үміт үзбейтін еді,
Сорлы бір ғашық.

Бұлақ басынан көріп,
Жылап қасыңа келіп,
Жылап қайтатын еді,
Сырын жасыра беріп.

Сен елең етпейтін едің,
Ол ұзап кетпейтін еді,
Көз жасын көл болып жатқан,
Сүймесе, төкпейтін еді.
Сенің салған әндерің,
Оған жетпейтін еді.

Бұлақ басына келіп,
— Жылап, жасыма! — дедік.
Үнсіз қайғырды байғұс,
Бізге асыла беріп.

Сен оның сорына орай,
Белгісіз бағытқа қарай,
Жар тауып кеттің бе, қалай?
Бақытты болғайсың, байғұс,
Істеген ісіңе жарай...

16.XII.1974.

ЖАЛАҢ АЯҚ ҚЫЗ

Төпеп тұрған нәсерге қарамай-ақ,
Бір қыз кетіп барады жалаң аяқ,
Жалтыраған әдемі топылиын,
Кім біледі, жауыннан барады аяп.

Ойнақтаған далада қара көзім,
Еске түсіп кетті ме бала кезің?
Елең қылмай ешкімді барады өзі,
Жалаң аяқ жүргендей дала кезіп,
Еркін ұстап елігім барады өзін.

(Шыт көйлегі жабысқан кеудесіне)
Қарамасқа, қоймайды көрмесіңе.
Не келді екен сайтанның зердесіне?!
Жалаң аяқ сиқырға қарап тұрып,
Жалаң аяқ жастығым келді есіме!

Қара да тұр, қайтесің, қара да тұр,
Бұлаң еткен бұл сурет қалады ақыр.
Жалаң аяқ..
Балтыры жалт-жұлт етіп,
Ғайып болып жастығым бара жатыр.

16.XII.1974.

ҚЫЗДАРҒА

Қыздарды көрсем, бір түрлі
Өзімнен өзім мұңданам.
Тыям да бейқам күлкімді,
Өзімнен өзім сыр бағам.

Қымбат-ау қыздың ар-мұңы,
Қиын-ау, қиын, тым қиын.
Не болар екен тағдыры?!
Үйіріліп соқса бір құйын.

Тоймайды көзім жүз көрсем,
Жайқалған менің гүлдерім!
Тоң тұрып жерге, күз келсе,
Не болар екен күндерің?!

Тұрткілеп күдік жанымды,
Кетеді жүрек тыз етіп...
Әзірге жасыл бағымды,
Отырмын, міне, күзетіп.

ҚЫЗЫҚ ӨМІР

Қалтарыс, бұлтарысы мың сан қабат
Қызық өмір, ақырын тұрсаң қарап.
Біреулердің еңбегі еш, тұзы сор боп
Біреулердің бақыты жүр сорғалап.

Қызық өмір, кім білсін, сонысымен,
Аласы мен құласы, торысымен.
Тағдыр түрлі болғанмен, өмір біреу,
Ұнатамын өмірді сол үшін мен.

Ұнайды өмір ынтымақ, күресімен,
Құр қалмайды ешкім де үлесінен.
Өліп-талып жеткенде бақытына,
Шорт үзіліп кей тағдыр түгесілген.

Өміріме өзімнің таңданамын,
Қалмайын деп қатардан қарманамын.
Бүгінімді өткізсем қиындықпен,
Ертеңіме үмітпен алданамын.

Ұнатамын өмірдің ой-қырларын,
Сауық құрып, сайрандап, той қылғанын.
Өмір керек көлеңке, шуағымен,
Өмір керек!
Басқаның қойдым бәрін...

1974.

КҮРСІНБЕШІ

Тағдырыма тура келген серігім,
Мен бейбаққа сыйлады екен сені кім?!
Шар басымда, шаңырағым, сен тұрсың,
Басқалардың барлығынан жерідім.

Луырлықтың көтердің-ау көбін сен,
Сенен келіп қуат алдым жеңілсем.
Сен жер болдың, нәсер болып төгілсем,
Шұғыласың, қара бұлт боп көрінсем.

Мен түн болсам, сен таң болдың жаңа атқан,
Мені қола, сені шойын жаратқан.
Мен ашу да, сен ақылсың нәрі аққан,
Сен Адамсың, мен — аждаһа зәр атқан.

Білемін ғой, білмейді деп жүрсің бе?
Түсінемін кеудеңдегі дүрсілге.
Оңашада, жұрт көзінен жасырын,
Күрсінбеші, жалынамын, күрсінбе!

Әлі екеуміз аттанамыз сан жылға,
Күрсінбеші, қуаныш көп алдыңда.
Күрсінбеші, жүрегімді тыңдашы,
Талай-талай кереметтер бар мұнда!..

17.XII.1974.

ЕРКЕКШОРА

Апыр-ау, сенбейін бе, сенейін бе?!
Қасына жақын барып көрейін де.
Сұрайыншы кім екен аты-жөні,
Күдігімді қалдырмай көмейімде.

...Шынымен еркекшора Ырысжан ба?!
Бауыр ма, батыр ма сол, туысқан ба?!
Құрбылары құлағын басып алып,
Қашатұғын.
Еркекше ол ұрысқанда.

Ұлдарменен ойнайтын аударыспақ,
Саннан ұстап, білектен, қардан ұстап,
Қайсың барсың дегендей қараушы еді,
Құрбыларын арты бос аударып сап.

Дейтін еді: "Қыз көрсем, сайтаным бар,
Бет-жүзіне қарамай айтарым бар.
Ей, байғұстар, оқуды қайтесіңдер,
Одан да жақсы-жақсы бай табыңдар!

Артық не бар жақсыға жар болудан,
Арың барда жақсының ал қолынан!
Бір момынын қазақтың алдап жүрме!
Айырылып қалғасын ар жолынан".

Еркекшора!..
Жаны да, сыры да анық,
Еркелетер еді оны жылы халық,
— Сендер әкім болсаңдар, өлмеспін, — деп,
Жылқы бағып кеткен-ді, құрық алып.

— Еркекшора!
Ол маған жалт қарады.
Жалт қарады біреудің ақ тамағы...
Көмейімде бір нәрсе түйдектеліп,
Болып кетті көз алдым қап-қараңғы.

Салауатты, білімді ана көрдім,
— Әкем күтіп қалды, — деп бала келді.
Өткен күннен бір елес жарқ етті де,
Біражола қоштасып қала бердім.

*17.XII.1974.
Емхана.*

МЕН БІРЕУДІ БЛУШІ ЕМ...

Мен біреуді білуші ем жырға ғашық,
Жыр жолында жығылып, жүрді адасың.
Жырын оқып, жанынан сыр бағасың,
Ести көрме қылығын, жыңданасың...
Құдай ұрды қазақтың бір баласын...

Сайтан ұрды сорлыны төбесінен,
Жынданды ма?!
Танды ма не есінен?!
Рас болса, теңізге лақтырдық,
Лақтырдық өмірдің кемесінен.
Аяңдар азғынды демесін ел...

Мыстан кемпір өсектер кемсеңдейді,
Іл: "Сен!" — дейді, бірақта мен сенбеймін...
Анығына жетсем-ау, рас болса,
Ол үшін мен асылып өлсем деймін.

Дақ түскен арымды аулақ ұстағанмен,
Сенбен деп, өзімді өзім қыстағанмен.
Өз қолым бауырымды тіліп жатыр,
Өзімнің қылды қапқан ұстараммен.

Не сұмдық!..
Сенбейін бе?!
Сенсем бе екен?!
Көнген бас қой және бір көнсем бе екен?!
Немесе,
Өз көрімді өзім қазып,
Жасырынып сол көрде өлсем бе екен?!

18.XII.1974.

СЕН ЕМЕССИҢ

Сен емессің!
Қуат пен шуақ берген.
Сен емессің!
(Дәметіп, сұрап көргем).
Тірнектеп тірі жаннан шуақ тергем,
Алғамын бойымдағы қуатты елден.

Сен емессің, емессің!
Сен емессің!
Жақсылық көрген емес сенен ешкім.
Сен өсекші қатынсың, ер емессің!
Алаңысың төбелес, ерегестің!

Жұрттың айтқан сөзіне қарамағам,
Мен де сені жағалап ағалағам.
Бұл күні
Естисің бе, жаман адам,
Басыңды бес тиынға бағаламан.

От тастаған ортаға ойран қолсың,
Абыройың төгіліп айран болсын!
Атақ үшін алысқан сендейлерге
Ақыл менен парасат қайдан қонсын.

Бауырлардың бастарын құрап келген,
Төрағамыз сен емес, қуат берген.
Отаным деп, халқым деп өзеурейсің,
Садаға кет!
Садаға! Шуақты елден!

18.XII.1974.

ЕСКІ АУЫЛДЫ ЕСКЕ АЛУ

Сарала қаздар саздағы,
Сардала — сағым,
Маздады.
Бүлкідеп жүзген үйректер,
Қаңқылдап ұшқан қаздары.
Бала да, қарт та мәз бәрі,
Ауылдың қайран жаздары!

Қаршыға тиіп кептерге,
Қанатын үзіп кеткенде,
Қалқып бір ұшқан найзадай,
Тырналар ұшып өткенде,
Саршаның күні жеткенде,
Үркітуші едік қуалап,
Жайылып жүрсе дуадақ,
Адырда, қырда, бөктерде.

Өрісте қозы шулаған,
Сусындап тұнық тұнбадан,
Тай-құлын жүрсе тулаған,
Бұралып жап-жас келіншек,
Су алып жатса жылғадан,
Тіршілік бір сәт тынбаған,
Ғажап қой, ғажап бұл далам!
Бір жерге байлап кіндігін,
Сағынып таулар бір-бірін,
Бұлттардан жаулық бұлғаған.

Қуантушы еді көктем кеп,
Көктем жоқ, жаз кеп өктем боп,
Жасытып бізді кеткен жоқ,
Жас жігіт жазғы бидайдың
Сіп-сирек мұрты көкпеңбек.
Сипайды самал еппен кеп.

Қара су бойы талдарға,
Сайрауық құстар қонғанда,
Құбылтып әнге салғанда,
Тұп-тұнық мөлдір бастаудан,
Сусының әбден қанғанда,
Жастығың қайта басталған,
Басталған басқа арман да...
Момақан ауыл бөктерде,
Арқасын тіреп тауларға.
(Алатын жау жоқ жалғанда!)

Сайлардан салқын есті жел,
Салбырап, баяу кеш кірер.
Сумұрындарын шақырған,
Әжелер даусы естілер.
...Осылай еді ескі ауыл,
Осылай еді ескі жер...

19.XII.1974.

ЖАМАН ӨЛЕҢ

Бәрібір қаруылға ілінгенсің,
Білгіштің айтуынша, “бүлінгенсің”.
Жаман өлең жазайын Петефише
Жамандасын білгішім, күнін көрсін.

Жаман өлең жазайын мынадай деп,
Торы менен жиренді құладай деп.
Айтайыншы құланды құралай деп,
Түсінбейді теңесем Хантәңірді
Қағып қойған Тянь-Шаньға сынадай деп.

Іздестіріп жер-көктен қарайын да,
Керемет бір теңеуді табайын да.
Білгішіме берейін, не дер екен,
Ақ қағазға ақ бояу жағайын да.
Көрер ме екен қайсыбір қара шаштың
Күміс талшық тұрғанын самайында.

Түсінер ме не екенін бақ пен нала,
Боя дейді жалғанды ақпен ғана.
Сезер ме екен білгішім, қайдам, қайдам,
Тұратынын алмасып ақ пен қара.

Қызыл мен көк, күрең мен сарылардың,
Білер ме екен бір жерден табыларын.
Сезер ме жыр ақынын сағынарын,
Сағынарын ақынын жаны жарым.
Ат жалынан мал тапқан бір білгіштің
Жаны жарым ақынды торығанын.

Маған жат құр қуаныш, арам қайғы!
(Біліп тұрмын, білгішім жамандайды...)
Қалай шалсам екен деп ескі досым,
Күні-түні тыныштық таба алмайды.
...Айта келіп адам мен заман жайлы, —
Ақын өлді, өлді, — деп хабарлайды,
(Кандидат боп сапарын тәмамдайды...)

Оу өлінше әркім де самғап қалар,
Оу өнімен әркім де сарнап бағар.
Жаман өлең көп менде, қауіптенбе,
Жаманда да, ақынды ал, ә, бәтшағар...

19 VII.1974.

СЕН МЕНІҢ ЕЛІМЕ БАР...

Сен менің еліме бар, жерімді көр,
Жандар бар әр нәрсенің жөнін білер.
Қонағы бол жыл сайын келіп жүрер,
Асылы бол жыл сайын көріп жүрер,
Ардағы бол артатын сенім, жігер!

Сол жердің мен сияқты ақымағын,
Оқымасаң оқыма, оқымағын.
Мен туралы сөйлейді шоқыларым,
Мен туралы сыр шертер топырағым,
Таста мені, қайтесің, оқымағын.

Мені сұра бастаудан, жылғалардан,
Тоғайдағы көлшіктен, тұнбалардан,
Мені сұра сағымнан қуған арман,
Тал шыбықтан сұрағын сырғаланған.
Таудан сұра найзадай шыңдарынан
Шыға алмай таңсәріде Күн қадалған.

...Мен — бір бөкен, аулаққа желіп кеттім,
Желіп кеттім, басымды ерікті еттім.
Сен менің жырымды оқы, ұнамаса,
Менің туған жеріме көміп кеткін!..

20.XII.1974.

ТАҒДЫРМЕН БЕТПЕ-БЕТ

Хабар жоқ саған кеткен елшілерден,
Ей, Тағдыр!
Сөйлесейік, келші бермен.
Қаншама соқпақтарға бастасаң да,
Сенімен сөйлесуді ерсі көрмен.

Білесің бе?
Мен саған бағынбаймын!
Бар ма тағы беретін зарың, қайғың?!
Көлденеңдеп жолымда тау боп тұрсың.
Мен мұнартқан басында сағымдаймын!
Сондықтан да жібер деп жалынбаймын.

Неге жаның ашымай тірі адамға,
Неге сала бересің бұралаңға?
Өз тағдырым, өзіме ана емес пе ең,
Жұбатпайсың неге сен жылағанда?

Жақсылықтың қимайсың қалдығын да,
Қарғысың ба, қалдырған жарлығың ба?
Мен дегенде жыландай жиырылып,
Керісінше істейсің барлығын да...

1974.

Қарға адым жерде тұр еді менің бақытым,
Ұстай алмадым,
Өткізіп қойып уақытын.
Сансырап, шаршап жүргенде,
Біреу тап келіп,
Қақты да кетті,
Айылы мықты, аты тың.

Тұратын еді,
Қол созым жерде, қарға адым.
Қамсыздығымнан, қайтейін,
Ұстай алмадым.
Ғанибет етіп, тірлікке мына алданып.
Өлген жоқ бірақ,
Бақытқа деген арманым.
Ырзамын өзім тіршілік етіп жүргенге,
Кімдерге жақпай,
Аяулы болып кімдерге.
Бақыт дегенің өмір кешу ғой білгенге,
Келуі де оңай,
Кетуі де оңай бір демде...

20.XII.1974.

ӨМІР СҮРЕЙІК АЛМАСЫП

Жапырақ жүрек жас қайың!
Жанымды айырбастайын.
Сен адам бола бастасаң,
Мен қайың бола бастайын,
Келісесің бе, ақ қайың?

(Көрінер, мүмкін, кімге ерсі)
Өміріңді маған бір берші!
Дүрбелең мына дүниені,
Адам көзімен бір көрші.

Қайың боп мен де бағайын,
Орманнан орным табайын.
Беймәлім маған өмірге,
Қайың көзімен қарайын.

Сен дағы жерден нәр алдың,
Мен дағы жерден нәр алдым.
Біреуден сен де жаралдың,
Біреуден мен де жаралдым.
Тілің жоқ, жаңды қайың — сен,
Айырмашылығым — Адаммын.

Меңдегі бары бір жүрек,
Беріпті жүрек саған мың.
Сондықтан ұзақ жасайсың,
Құрдасы келер заманның.

Бар-жоғы меңде бір жүрек,
Ол өлсе, мәңгі кеткенім.
Сеңдегі семсе мың жүрек,
Келгенде жасыл көктемің,
Тірілер қайта дүркіреп.

Жапырақ жүрек жас қайың!
Жанымызды айырбастайық?
Адам боп жүрсең қасқайып,
Қайың боп тұрсам қасқайып,
Тәуекел, айырбастайық!

Өмірге өмір жалғасып,
Анамыз жерге жармасып,
Бірде адам, бірде қайың боп,
Сүрейік өмір алмасып...

20.XII.1974.

СӘБИ ӨСІП КЕЛЕДІ

Түнге қарай,
Түйсік салып,
Түрткілейді үрейім.
Таң атқанша не болады?!
(Оны қайдан білейін)
Бүкіл адам баласына тек жақсылық тілейін.
Ортасында солардың мен,
Ойнап-күліп жүрейін.

Маужыраған күллі әлем,
Жақсы жатып, жай тұрсын.
Адамзаттың төсегіне,
Төңкерілген Ай тұнсын.
Қылауы жоқ қыстары аппақ,
Аман-есен май тусын,
Таңсәріде Адамзатқа,
Арнап гимн айтылсын!

Менің мына Ғасырымның кезінде,
Бір жақсылық,
Тыным алмай, жердің бетін кезуде.
Күтуде оны, күтуде оны,
Күллі ғалам төзуде.
Ақырында тоғысады,
Сезімдер кеп сезімге!

Адамзат пен табиғаттың,
Таусылмайды қорегі.
Қайырымсыз қара тас та,
Өз жемісін береді.
Құл болмаспыз, құндақтайық,
Әдділейік бәріміз,
Тыныштық деп аталатын сәби өсіп келеді.

Үрейменен өтеді ылағи тұнжыраған түндерім
Сол сәбиді әлдилеген адамзатпен біргемін.
Қарғыс атсын!
Атсын қарғыс!
Түнге айналып күндері,
Сол сәбиді ұйқысынан шошытса егер,
Кімде-кім!

9.XII.1974.

* * *

Қысыңда жүрсем,
Қүдірім саған жоқ екен.
Қысыңнан кетсем,
Адамның нағыз қоры екем.
Қысыңда жүріп,
Күлетінім де сол екен,
Қысыңнан кетіп, жылайтыным да сол екен.

Қысыңда сенің,
Қығынып жүрген желөкпе,
Өзіңнен кетсе,
Өзгеге, сірә, керек пе?!
Мен деген, жаным,
Қадалған мәңгі бұтақпын,
Сен деген алып мың жүрегі бар терекке.

Неге де болса,
Сөнімен бірге шыдаймын.
Негізім менің!
Неліктен сонша мұңайдың?!
Құласаң егер,
Құтқармақ болып мен сені,
Қадалып жерге,
Сөнің астыңа құлаймын!

10.XII.1974.

ЖЕТИМ КҮШІКТЕР МЕН КӘРІ СЫРТТАН

Кешкіріп, ұясына Күн асығар,
Кішкентай торғайдың да ұясы бар.
Үрпиген үрпі-шүрпі байғұстар-ай,
Сендерді бұл түріңмен кім асырар?!

Болымсыз жарқабақты паналанып,
Көздеріңнен ит сораң барады ағып.
Қимылсыз нағып жатыр аналарың?!
Өлген бе?!
Қалған ба әлде жараланып?!

Байғұс-ай!
Өліпті ғой, өліпті ғой.
Өкпеден жараланып келіпті ғой.
Өлімтігін сүйретіп әзер жетіп,
Өлі емшек соңғы сүтін беріпті ғой.

Тым құрса, емессіңдер, жалғыз-жарым,
Шыдаңдар, ертең үйге алғызармын.
Сарайдың бір бұрышынан ұя салып,
Ақ сүтке бәріңді де қанғызармын.

...Нелер жетім хайуанды қорғалатқан,
Айбар жылап оралды жарқабақтан.
Әрбір жерде біреуі қатып қалған,
Күшіктерді көріпті қарда жатқан.

Ауылдан тыс,
Су жырған арна жақта,
(Қалған күнін жоқтауға арнамақ па?!)
Менің кәрі Сырттаным күндіз-түні
Ұлиды да тұрады жарқабақта.

Кәрі Сырттан ұлуын доғармады,
Сол кеткеннен мол кетті, оралмады.
Бірақ бізге өлігін көрсетпеді,
Қиын екен жақсы иттің жоғалғаны...

20.XII.1974.

ҰҚСАСТЫҚ

Босанған Ана,
Көктемде дала бусанып,
Біріне бірі болар ма ұқсас мұншалық,
Толғатып дала,
Есен-сау Ана ұл тауып,
Бара жатады көктемнің көкшіл бұлты ауып.
Гершиді Ана,
Гершиді дала қымтанып.

Гамыры иіп,
Гүлгі бір ұйқтап алғасын,
Ана шайына,
Дала нөсерге қанғасын.
Далаға — диқан,
Анаға адал жолдасы,
Гыңайтпақ болып,
Даярлап жатыр қалжасын.

Оскенде сәби Анадан таусап қорегін,
Далада тәй-тәй саусағын жаяр көк егін.
Жерді — Анама,
Анамды жерге теңедім,
Екеуінен де егіз ұқсастық көремін.

21.XII.1974.

ПАТША БОЛЫП ТҮР КӨКТЕМ

Көк шығып қалды күнгейге,
Тұмаулы ызғар бар әлі.
Қаңтардан қалған бір бейне —
Теріскей жақта қар әлі.

Жыл құсы — жаздың хабары,
Қанатын талмай қағады.
Түксіп қыстың қабағы,
Еріксіз кетіп барады.
Теріскей жаққа маңады,
Көлеңке іздеп барады.

Тау іші толған сайран бір,
Таңырқап құстар сайрап жүр.
Бауыры жібіп, әлденіп,
Жотасын көкке жайған қыр.
Үстем боп көктем, сәнденіп,
Тоң ұрған тауға әл беріп,
Қалдығын қыстың айдап жүр.

Қызуын шашып Күн көктен,
Сіркіреп нөсер бірде өткен.
Құлағың кейде тұнады
Құбылған мынау дүрмектен.
Аяздың туы құлады,
Патша болып тұр көктем.

21.XII.1974.

ӨЗГЕРЕДІ

Өзгереді дүние,
Өзгереді,
Әуелден сол —
Адамның көздегені.
Кереметті ескіртіп кереметтер,
Керемет шақ ақыры кез келеді.
Жүгінейік,
Тартайық шыңдықты алға,
Өзгереді мұхиттар, құрлықтар да.
Өз бетімен,
Табиғи өзгерсе екен,
Ұшырамай алапат сұмдықтарға.

Шөлдер, құмдар өзгерсе бақша болып,
Жұлдыздарға адамдар жатса қонып.
Адыра қап айла, күш,
Тұрар сонда
Ақыл менен парасат патша болып.

Өзгереді, қандай сыр бар осында?
Болашаққа дүние таласуда.
Өзгерт бәрін, уақыт!
Тиме бірақ,
Санасы бар адамзат баласына!

21.XII.1974.

Емхана.

МАЙ — МАХАББАТ

Май — махаббат.
Аспанда да, жерде де,
Айдын шалқар көлде де,
Жатқан сонау көлденең,
Асқар тауда, белде де,
Ынтызарлық кернеген,
Махаббат жүр шөлдеген.

Май — махаббат.
Жерге ғашық сұр аспан,
Жер де ғашық,
Жете алмай,
Екі ғашық жыласқан.
Қосылысып кете алмай,
Кедергіден өте алмай.

Май — Махаббат.
Адамдар да, аңдар да,
Шыбықтар да, талдар да,
Жәндіктер де, малдар да,
Ғашық болып қалған ба?!
Малынады арманға.
Махаббат жүр орманда,
Махаббат жүр тауларда.
Бірін бірі іздеген,
Ғашықтар жүр жалғанда.

Жеңгетай Май жел беріп,
Желпінтеді бәрін де,
Кәрісін де, жасын да.
Махаббатқа зәру ме,
Мына дүние, расында?!

Май — махаббат.
Араша боп ар, мұңға.
Ей, ғашықтар, қайдасың?
Махаббатың бар мұнда.
Тағзым ет те, ій басың,
Май айының алдында.

Жүректерге от тасып,
Май — махаббат.
Бағала!
Бір-біріне боп ғашық,
Өтсін біздің замана.
Өзді-өзімен оттасып,
Өшіккендер соттасып,
Мал боп кетсін, оттасып!
Махаббаттан садаға!
Май айынан садаға!..

21.XII.1974.

ТҮЙСІК – 2

Қапелімде байқамай жүргенмін бе?
Қанат бітіп келеді күннен-күнге.
Мына өмірден бір кетіп, бір келдім бе?!
Түсі бөлек баяғы гүлдердің де,
Кімдердің де, күн менен түндердің де,
Осы, мен...
Әлде басқа түнге ендім бе?!

Бал арадай шықпайтын айналамнан,
Бауыр, жолдас, дос, құрбы қайда қалған?!
Қысылтаяң кездерде пайдаланған,
Жоқты қуған, қайдасың,
Қайран арман?

Армысың!
Есі дұрыс, мият күнім!
Өліп қайта тірілген сияқтымын.
Жарқын өмір, жан өмір, жасыл шуақ,
Алдарыңда сендердің ұяттымын...

Алып ұшып барады қанаттарым,
Күнді ұзатып, күтемін таң атқайын.
Дәл осындай сәтіңнен адастырма,
Адастырма, өтінем, жаратқаным!!!

21.XII.1974.

ҚОШТАСУ

Әскерге әке ұлын аттандырды,
Сәт сапар тіледі жұрт, мақтан қылды.
Ел ішіне сүйкімді, мақтаулы ұлды,
Жасама деп жат қылық сақтандырды.

Жаңадан отау тігіп, ірге құрап,
Қалыпты жас семья гүлденіп-ақ,
...Анасы жол жабдығын әзірлеуде,
Қуанып, бірде күліп, бірде жылап.

Қоштасып ағалары, құрбылары,
Қош айтып ауыл-аймақ тұрды бәрі.
Қош бол! — деп алыс сағым бұлдырады,
Естіліп бұлақтардың сыңғыр әні.

Бәрі де қоштасуда...
Бірақ бір жан
Бата алмай қоштасуға жылап тұрған.
Жолығып жол бойында қырат-қырдан,
— Қош бол! — деп орамалын лақтырған.

Болашақ солдат оны байқамады,
Қыз қылығын тағы да қайталады...
...Жасыма, махаббатың қайтар әлі,
Оның да сен боларсың айтар әні.

21.XII.1974.

ЕСКЕ АЛУ

...Келсең, кел.
Ұятыңмен, арыңмен кел.
Бойыңдағы жақсылық, барыңмен кел.
Биік бол, мендегінің бәрін меңгер,
Жабырқаған жанымды жаныңмен көр.

Бірі ұнатып, біреуі жек көреді,
Мен қойғам адамдарға өкпелеуді.
Басқа жағдай көңілді көп бөледі,
Өкпе, наз дегендерің өткен енді.

Өмірдің заңы бөлек, жөні бөлек,
Несіне өкпелейсің, жөніңе кет.
Бықсып жатар өсектің қоламтасы,
Еркінірек наздансаң еліңе кеп.

Ағайын, күлкің қайда, назың қайда?
Жарасқан бір-біріңе әзіл қайда?
"Қалған көңіл — шыққан жан" дегендейін,
Шынымен енді қайтып жазылмай ма?!

Келсең, кел.
Әзілмен кел, назыңмен кел.
Жан жұмсартқан жайдары жазыңмен кел.
Не халде отыр екем, көзіңмен көр,
Аясаң, сезіміңді сезіммен бер.
Бәрінен айырылсаң, өзіңнен көр.

21.XII.1974.

ЖАРТАСТАР

Жартастардың бетінен сорасы аққан,
Өтуде заманалар, болашақтар.
Қанша ұрпақ осында кеп қора соққан,
Қаншама сөнді мұнда жерошақтар,
Тастар тұр беттерінен сорасы аққан.

Ұзатып сап қаншама ғасырларды,
Қаншама ұрпақтарды жасырған-ды.
Қабылдап қаншама рет жасындарды,
Қаншама жекпе-жекте басын жарды.
Көрінің қанын сүртіп қыз-шұғыла,
Көрінің иығына асылған-ды.

Деме оны тілсіз, мылқау тылсым еді!
Күрсінсең, бірге ол да күрсінеді.
Сен жыласаң, күңіреніп бүкіл жартас,
Тау солқ етіп, жанынан түршігеді.

Ащы үніңді әкетіп қай-қайдаға,
Айғайласаң, ол дағы айғайлаған.
Айтары жоқ, жасырын арманы көп,
Мәңгілікке жаралған пай-пай бабам,
Бір орнында мәңгілік қайғы ойлаған.

Жартастар тұр бетінен сорасы ағып,
Жай атады жасындар жара салып.
Мәңгілікке жаралған қара шалды,
Қалқа қылып жатырмыз қора салып...

22.XII.1974.

ҚИЫН НЕ БАР?..

Мың құбылған қуаныштан, дерттерден,
Қиын не бар адам жанын зерттеуден?
Мен келемін өз жанымды зерттеумен,
Бірде аяз, бірде жалын, өрт кеудем.

Арзан не бар ойнау менен күлуден,
Қымбат не бар адам сырын білуден?
Мен әуремін өз сырымды білумен,
Кеше бұзып, өкінемін бүгін мен,
Жылдарымды еске аламын бүлінген.

Адамдардың жаны менен жүрегін,
Ойлайтын ем бір кісідей білемін...
Ажырата алмай шуақ, түнегін,
Танығанға мәз болыппын іреңін.

Ертең басқа бүгін жақсы көргенім,
Өз көзіме өзім,
Ғажап!
Сенбедім.
Кесірткедей ауыстырған өндерін,
Түсенбеймін қылығына пенденің.

Жылдар бойы бірге жүріп, бір күлген,
Жақыныңның жат боларын кім білген.
Адамдарды зерттей алмай жүрмін мен,
Оны зерттеу мүмкін емес, білдім мен...

22.XII.1974.

ӨКІНБЕЙМІН

Өшем деп өкінбеймін, жыламаймын,
Жыласам да жұбат деп сұрамаймын.
Қыранның құдіретін қимасаңдар,
Қайтейін, тағдырын бер құралайдың.

Тағдырын бер, тағдырын құралайдың,
Қашан атып алғанша құламаймын.
Сусындатып түп-тұнық тау бұлағы,
Жанарымда жайнаған тұнады айдын.

Сайрандаймын сайларда, қырды асамын,
Сыңсыған ну орманмен сырласамын.
Қарауылға іліксем, ілігейін,
Құзғынға ұқсап келмейді мың жасағым.

Өшем деп өкінбеймін, қайғырмаймын,
Өткен өшті.
Енді оған қайрылмаймын.
Қыран да, құралай да болмақ емен,
Атымнан адам қойған айрылмаймын.

...Арпалысып жүргенде өмірменен,
Қай-қайдаға әкетпес көңіл деген.
Өлсем, өлем өзімнің жерімде мен,
Қалсам қалам өзімнің елімде мен!
Жыламаймын, сондықтан көңілденем.

22.XII.1974.

ҚАР ЖАУЫП ТҮР

Апыр-ау, бір-ақ түнде қыс келген бе?!
Қар ғой мынау бір түнде түскен жерге!
Бір түнде мына аймақтың өңі өзгеріп,
Бір-ақ түнде керемет істелген бе?!

Жәйімен жапалақтап қар жауып тұр,
(Үлгірмей де қалдық-ау қамданып бір).
Ыққа кеп қонақтаған көгершіндер,
Бұталарға қарайды таңданып құр.
Қар жауып тұр,
Жауып тұр, қар жауып тұр.

Заңды ғой,
Заңды бәрі, талас бар ма,
Аққа оранған көшелер, ағаштар да.
Бар табиғат өзара жарасқан ба?
Ақ мамықтар ұшып жүр ақ аспанда.

Қала жатыр оранып ақ тұманға,
(Сірә, дала кіршіксіз ақ бұдан да).
Жығылған соң жалауы, жаз тығылды,
Қыс кіре алмас өмірі шахтыларға.

Қыс қытымыр.
Жайлы емес далаға онша.
(Малшыларға қиын-ау, дара қонса...)
Біледі өзі табиғат, қайтер едік,
Қыс ақ болмай, егерде қара болса?!

22.XII.1974.

СЕНБЕЙМІН САҒАН

Мен саған енді бармаймын!
Бармаймын дедім, бармаймын!
Басқа жолдарды таңдаймын.
Беріпсің маған садақа,
Садақанды енді алмаймын!
Ақылыңа да көнбеймін,
Айтқаныңа да нанбаймын!
Өлмеймін, енді өлмеймін,
Өзіндік қуаныш, бар қайғым.

Мен енді саған бармаймын!
Басқа жолдармен заулаймын
Басқа аспаңда самғаймын,
Өзіңе деген жырымды,
Өзгелерге енді арнаймын,
Бармаймын дедім, бармаймын!

Мен саған енді көнбеймін,
Көнбеймін дағы, көрмеймін.
Мен өлсем, сен де келмегін,
Сен өлсең, мен де келмеймін!

Қаза бер маған көр мейлің,
Бірақ мен әзір өлмеймін!
Жасаған сенің жараңды,
Япыр-ау, қайтіп емдеймін!?

Сертінен тайған сендейдің
Дертінен ұзақ шөлдеймін,
Соңына бірақ ермеймін,
Сенбеймін, саған сенбеймін,
Келмеймін, сені көрмеймін!!!

22.XII.1974.

ТҮСІМЕ ТАУ КІРЕДІ...

Ұйқтасам, түсіме ылғи тау кіреді,
Тау жайлап, тау қыстаған шал жүреді.
Басында ақ қалпағы, жүннен шекпен,
Астында балпаң басқан Сал күреңі.

Сөйлесуге, менімен сырласуға,
Шақырады, кім білсін, мұңдасуға.
Енді жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір қыр басында.

Шақырады отырып қыр басында,
Шыбындаған күреңі тұр қасында.
Тағы жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір шың басында.

Өліп-талып оған да жетемін де,
Көз салам таудың алыс етегіне.
Шалым кетіп барады өз жәйімен,
Ер-тоқымсыз күреңі жетегінде...

Қалып қойдым, түсе алмай, шың басында,
Кеш те келді, айналды түн басуға.
Шың басынан түсе алмай әуреленем,
Бір минутым тең болып бір ғасырға...

Ұйқтасам, түсіме ылғи тау кіреді,
Түсінбеймін неғылған тағдыр едің?!
...Тауда жортқан тағыдай алғыр едім,
Алғырлығым қай жақта қалды менің?..

22.XII.1974.

БАҚЫТ ІЗДЕП

Аспан астын, жер үстін шиырлаған,
Бақыт жүр біреулерге бұйырмаған.
Білемін, бақыт табу қиын маған,
Несіне бақыт іздеп құйын болам!

Бірыстың дастарқаны жиылмаған,
Бірақ ол біреулерге бұйырмаған.
Білемін, бақыт табу қиын маған,
Әйткенмен бақыттан да қиын бағам!

Аспаннан бақыт жауса тыйылмаған,
Бәрібір біреулерге бұйырмаған.
Өмірдің өзі берген сыйымды алам,
Бақыт-ау! Сенің құның тиын маған!

Қайтемін бақытты мен бұйырмаған,
Өзімнің ырысым бар құйылмаған.
Мен мынау өмірімнің күйін бағам,
Бақыттан басқалары үйір маған...

Аспан асты, жер үстін мекендеген,
Біреулер бақыт іздеп тепеңдеген.
Бақыт іздеп жүріппін бекерге мен,
Қарызымды арқалап өтелмеген,
Ой болсашы бір күні кетем деген.

22.XII.1974.

СЫНЫҒЫ ЕДІҢ АСЫЛДЫҢ...

Жақсы ән болса,
Сен едің жалғыз ғана.
Ерекше едің басқадан жалғыз дара.
Ізетіңмен, сөзіңмен, сезіміңмен,
Сынығы едің асылдың, жалғыз бала.

Сен де көңдің өмірдің ырығына,
Қарағың жоқ өткенге, ырымына.
Сен де түстің біреудің құрығына,
Қасиетің шынымен құрыды ма?

Ырым керек біздерге, ізет керек!
Әсіресе қазақта ізет бөлек!..
Ата-баба айтпаған жақсымды алып,
Жаманымды қоя бер, түзетпе деп.

Менменсідік, мейірмен сыр ашпадық,
Тіл ұзарды, орынсыз құлаштадық,
Жамандықты түзету түгілі біз,
Жақсылықтың өзін де ыластадық..

Жайсаң едің, жақсы едің қылығыңмен,
Ізетіңмен, өзіңнің ырымыңмен.
Барлығының түсіпті құны мүлдем,
Түсіне алмай,
Қайтейін, құрыдым мен... ..

23.XII.1974.

Емхана.

СЫНЫҚ ҚАНАТ ШАҒАЛАМ

Теңіздің тіліп айдынын,
Кемелер кетіп барады.
Желкенді менің қайығым,
Жалт беріп бірде қалады.
Қайығым — менің уайымым,
Барады тастап жағаны.

Кемелер алып киттейін,
Опырды, бәрін жапырды.
Шағалам — менің титтейім,
Қанатын суға матырды.

Қанатын суға матырып,
Қайтадан көкке атылды,
Бар күшін жиып ақырғы.

Не таптың сол бір арадан,
Қарасаң етті шамаңа,
Сынық та қанат шағалам,
Отырсаң етті жағада.

Айрылып ерік, шамадан,
Ілгері, кейін бара алмай.
Қалды да қойды шағалам,
Теңізге тіккен жалаудай.

23.XII.1974.

НЕСІНЕ АСЫҒАДЫ?!

Күн қайда асығады?!
Неңдей күш күннің нұрын жасырады?!
Қызарып соңғы сәуле шашырады,
Күн түйе алмай барады шашын әлі.

Несіне асығады?!
Көкжиекке ымырт кеп асылады,
Түн келіп, дүниені басынады.
Күн неге асығады, асығады?!

О, жарық дүнием-ай!
Қуатым-ай!
Несіне асығасың, тұра тұрмай,
Өмірді басқа арнаға бұратындай.
Түннен қорқам...
Мәңгілік тұратындай.
Тоқтасы!
Тоқтай тұршы, қуатым-ай!

Білмеймін асығатын Жер ме, Күн бе?!
Белгісіз не күш мені тербетуде?!
Қара жер қашан өткен күнді айналып?!
Қозғалмай-ақ тұрмын ғой жер бетінде.

Жетпедім ұшығына күнде ойланып,
Жер қайда асығады күнді айналып?!
Тірлікте қара түннің керегі не,
Кетпей ме онан дағы күнге айналып.

23.XII.1974.

* * *

...Махаббат па?
Махаббат болған еді.
Таудың мен еркін жүрген тағысы едім,
Тапты да, түсірді ғой торға мені.

Махаббат па?
Махаббат болған меңде.
Жиі барғам аққулар қонған көлге,
Ал қазір тоңған жүрек, солған кеуде.

Ғашықтық па?
Ғашық та бола білгем.
Бір-ақ жанға ғашықпын бала күннен,
Жанымменен сүйемін, жанарыммен.

Сағыныш па?
Қалай оны тауыса аламын.
Сағынғамын, шөлдегем, аңсағамын,
Ақыры шаршағамын, шаршағамын.

Сүйгенім бе?
Сүйгенім өмірде емес.
Ұйқтасам, түнде түсім, көңілде елес,
Өлгенше кетер емес көңілден еш...

23.XII.1974.

ЫРЗАМЫН

Тағы да көрдім,
Тағы да көрем таң нұрын!
Ағын қыстың,
Аиулы жаздың жаңбырын.
Алтынға, мейлі, толмай-ақ қойсын сандығым,
Ырзамын саған!
Ырзамын саған, тағдырым!

Шаршаған шақта,
Шақырып сені жекпе-жек,
Басыма менің,
Бақыттан басқа төкпе деп,
Тағдырым, саған
Жүріппін босқа өкпелеп.

Ошпестей етіп,
Өмірдің жазған бұл заңын,
Гүсінбей кейде,
Госырқап менің жүр жаным.
Коудемде мына,
Өзің сыйлаған бір жалын,
Лапылдап жатыр,
Тағдырым, саған ырзамын!

23.XII.1974.

ҚҰРАНДЫ ЕР

Айыл-тұрман қураған
Көрдім де бір құранды ер,
Жұлдыздай ағып зулаған
Есіме түсті Сылаңгер.

Бәйгеден келіп Сылаңгер,
Көкпарды талай ап қашқан.
Сылаңгер ат жоқ, —
Құранды ер...
Үзеңгілерін тат басқан.

Сылаңгерінде шалқалап,
Отырар еді сері ағам.
Сұраса біреу қолқалап,
Атынан қымбат ері оған.

Ақпанда, алыс майданға
Аттанып бара жатқанда:
— Соғымға керді байлаңдар,
Ерімді бірақ сақтаңдар! —
...Жасырып ішке қайғысын,
Осылай деген байғұсым.

Бәрісі, бәрі, бәрі ойда,
Сорпаға кеткен Сылаңгер.
Сарғайып мына сарайда,
Иесін күткен құранды ер.

...Сен жоқсың мына ғаламда
Келмейсің, аға, білемін.
Сәйгүлік сатып алам да,
Құранды еріңе мінемін!

23.XII.1974.

АРМАНЫМ, ТІРЛІ, КӨЗ ІЛГЕН

Баяғы бала кезімде,
Әкем бе әлде өзім бе,
Әкелдік аппақ күшікті
Ашпаған әлі көзін де.

Өсірдім көңілін қалдырмай,
Мойнына қарғы салдырмай.
Әлжуаз аппақ күшігім
Ақ тазы болды қанжырдай.

Әжуа, мысқыл әзілмен,
Қайтейін онда ұятты,
Ойнаймын аппақ тазыммен,
Ұялас күшік сияқты.

Қар жауды, міне, алғашқы,
Ақ тазым менің қар басты.
Түлкі ұстатып берем деп,
Үлкендер келіп жармасты.

Біріне дағы бермегем,
(Қайсар едім ғой мен деген).
"Бере ғой" деген әжемнің
Тіліне дағы көнбегем.
(Көрмей-ақ кетсін көрмеген!)

...Сол жылы қыста, ақпанда,
Күн батып бара жатқанда,
Ойынға мені шақырып,
Ақ мүсін тұрды ақ қарда.

— Жынданба, — дедім, — желөкпем,
Үйге қайт, енді кеш кірді.
Осы бір сәтте кенеттен
Мылтықтың даусы естілді.

Ақ тазым менің қаңқ етті,
Қаңқ етті дағы жалп етті.
Миыма менің қан тепті,
Көзімнің оты жарқ етті,
Ақ қарға тазым қан төкті.

...Сон-оу бір бала кезімнен
Жауыздық барын сезінгем.
Мұң төгіп алғаш көзімнен,
Бәрінен сонда безінгем.
Келемін бірақ төзумен,
Айыра көрме сезімнен,
Арманым, тіріл, көз ілген!

23.XII.1974.

Емхана.

Буфет.

АДАСҚАНДА — 2

— Әлі жүріп келеміз бе, ей?
— Келеміз.
— Өстіп жүріп өлеміз бе, ей?
— Өлеміз...

Құзар тауда біз адасып келеміз,
Бір жылынып, бір суынып денеміз.

Бағыт, бағдар — барлығы да белгісіз,
Қап-қара түн өзіңді өзің көргісіз.
Ат аяғын шалыс басса болғаны,
Құздан құлап, даяр жатқан көрді сүз.

Аспан мен тау қара кебін жамылып,
Үрей ұшты, құбыжықтар жабылып.
Біз келеміз аңырып та жабығып,
Өлі, тірі аруақтарға табынып.
Аттарда да дәрмен қалмай барады,
Бір биіктен бір биікке сабылып.

Шүмектеп тұр жаздың тентек нөсері,
Жасын ойнап жалт етеді, өшеді.
Кемсітсе де кеселі мен өсегі,
Қамсыз жүрген қайран күндер кешегі...

— Біздер әлі тіріміз бе, ей?
— Тіріміз.
Жөнсіз, босқа қырта бермей, жүріңіз!
— Мені ұнатпай келесің-ау, бастаушым,
Түсінбеймін, не болады күніміз?!
— Не болушы ед, қорқатұғын несі бар?
Өле кетсек, өлгендердің біріміз,
Қорықпаңыз, біз әзірге тіріміз!

23.XII.1974.

ЖҮРЕГІМ МЕНІҢ — ЖАНАРТАУ

Жүрегім менің — жанартау,
Жалын боп шығар от демім.
Келем деп қамсыз, самарқау,
Өртеніп, қалқам, кетпегім.

Жолама маған жуықтап,
Маңымнан, қалқам, жүр аулақ,
Өтірік қана суып қап,
Алыстан сені тұр арбап.

Момақан болып жатқанда,
Ойлама оны сөнді деп.
Көмейден жалын атқанда,
Көнбейді мынау өр жүрек.

Атқылап жалын тұрғанда,
Құдайыңа да көнбейді.
Аяғын аттап бұл маңда,
Сондықтан ешкім келмейді.

Жүрегім менің — жанартау,
Жанбаған шақта кел, мейлі!
Жанартау қазір самарқау,
Самарқау, бірақ сөнбейді...

24.XII.1974.

СОҚ, ЖҮРЕК!

Қалай-қалай соғасың, қан жүрегім?!
Соғасың, әлі өмірің бар білемін.
Дем ала ғой, байғұсым, дем ала ғой,
Бұл тірлікте құмарым қанды менің.

Мазалама кеудемді ойнақ салып,
Хал жоқ менде көнетін қайраттанып.
Қаншама рет суындың қайнап барып,
Қаншама рет тірілдің жайрап барып?!
Мен сені өлсіретіп алдым білем,
Болмашы нәрселерге айдап салып...

Өртенбей қалып едің от жалыннан,
Көздеп атқан кімдердің оқтарынан.
Қорқамын, қорқам сенің, қан-жүрегім,
Қалжырап ойпы-тойпы соққаныңнан.

Түсінемін сенің қажып тұрғаныңды,
Соқ, жүрек!
Бұзбай соққын ырғағыңды!
Сыңғырлаған сиқырлы үн естиін,
Бұрап қой босап қалған сымдарыңды.

Қалай-қалай соғасың, қан-жүрегім?!
Білмеймін, қанша өмірім қалды менің,
Торға түскен торғайдай боп барасың,
Қаршығадай самғаған алғыр едің...

24.XII.1974.

АУҒАНБАЙ

Қару орнына қамшы алып,
Жол жүрдік біздер қаншалық,
Қанымыз кеуіп, тамсанып,
Бұлақтың суын аңсадық,
Қауымға қарап, жар салып,
Қоныс іздедік, жан салып,
Ақыры біздер шаршадық,

Қалмағы шауып бір өтті,
Қалғаны шауып бір өтті.
Ұйыған сүттей қайран ел,
Бас ауған жаққа дүр етті.

Қармадық босқа түнекті,
Таппадық тұтам тіректі.
Бермеді тағдыр тілекті,
Итшілеп жүріп күн өтті.

Үзіліп қалған армандай,
Еш нәрсеге де таңданбай,
Еш нәрсеге де алданбай,
Дүние жиып, малданбай,

Міністен қалған тарландай,
Жүрістен қалған арландай,
Таспасын тіліп, қамшы өріп,
Отырар еді Ауғанбай.
Адасып көштен қалғандай...

24.XII.1974.

ӘКЕ

Әке, сенің жасыңнан асып барам,
Кезі-кезі келгенде тасып та алам,
Кезі-кезі келгенде жасып қалам,
Мына өмірге, бәрібір, ғашық балаң.

Сірә, сенің халқыңнан ғажап бар ма!
Жыр ұсынам халқыңа —
Қазақтарға
Сен көрмеген қызықты көріп жүрмін,
Құр алақан емеспін азаптан да.

Құр алақан емеспін қуаныштан,
Қуаныштар алдымда құрақ ұшқан.
Бір арыстан өмірден өткенімен,
Өмір сүріп келеді тірі арыстан.

Өкінбе, әке, отың бар сөнбейтұғын,
Ол мәңгілік жанады көрмей тыным.
Ұрпағың бар, ел менен ер намысын,
Тірі тұрса, қолынан бермейтұғын.

...Сенбеймін сен белгісіз дегенге мен,
Жүреkte бір үміт жүр елеңдеген.
Кейпің тұр көз алдымда көнермеген,
Әй, бірақ
Дегенменен...
Дегенменен...

24.XII.1974.

Емхана. Түн. Буфет.

ЭЛЕГИЯ

Түн:
Буфет.
Емхана.
Отырамын ояу мен ғана.
Шақырады жасыл тау,
Жасыл орман, кең дала.

Жібін үзіп жырымның,
Есімде ауыл.
Жылындым.
Есітемін шуылын
Қозы, лақ пен құлынның.

Жырдан бір сәт
Айныдым.
(Керегі не қайғының).
Оқыралап торпақтар,
Жарысқандай тай-құлын.

Шақырады бау, бақ та,
Шашырады ой
Жан-жаққа.
Осы жерден босанып,
Кетсем екен аулаққа.

Жетсем екен бұлаққа,
Шықсам екен қыратқа.
Әй, бірақта...
Бірақта...
Екіталай жетуім,
Еліктірген мұратқа...

Емхана.
Түн.
Асхана —
Жұмыс орным,
Баспана.
Жаным!
Жарым, қайдасың?
Жалғыз мені тастама!..

25.XII.1974.

ҚАЗАҚ ЖЕРІ

Пай! Пай! Пай!
Киелі неткен жер!
Батырлар дүрідеп өткен жер.
Тұлпарлар дүбірлеп төккен тер,
Фашықтар бір-бірін өпкен жер.

Сарылып сал-сері кеткен жер.
Бас иіп, иіскеп топырағын,
Тағзым жасамай өтпеңдер!

Мына өлке,
Мына аймақ,
Бұл маңда
Құлшылық етемін тұрғанға,
Құлшылық етемін құмдарға,
Тағзым жасаймын қырларға!
Шүкірлік етемін қашанда,
Осы бір Отанда тұрғанға!

Жазы бар жалынмен жандырған,
Қысы бар аязға қардырған.
Көктемі — балауса, балдырған,
Ал күзі — алып бір ақ қырман,
Ақ дәннен ақ нөсер жаудырған.
Күрең нан жаңа алған таңдырдан,
Көлденең көлбеген көкжиек.
Қыранның қанатын талдырған,
Қырына еріксіз қондырған.

25.XII.1974.

БӨРІ ЕКЕНМІН

Ақылыңды
Ашуыңа жеңдірмей,
Бауырым-ай,
Ақыры сен келдің бе, ей?!
“Бөрі арығын білдірмейді”, —
деуші еді.

Сол бөрінің бірі екенмін,
Көрдің бе, ей?

Жан емес ем
Жалған айтып,
Жұртты алдар.
(Өздерің біл, құптамаңдар,
құптаңдар).

Бөрі екенмін,
Сыртым ғана қампиған,
Сыбағамды беріп жатыр сырттандар...

Берсін,
Берсін,
Не көрмеген бұл басым?!
Тек жүрегім
Жыламасын, жырласын.
Жағдай міне,
Рақмет, құрдасым!
Жалғыз қалам,
Жалғыз дәптер — сырласым.

25.XII.1974.

Емхана.

БӘРІБІР СЕНІҢ ҰЛЫҢМЫН

Жаздай ойланып,
Қаздай айналып,
Қондым-ау саған жұртым деп.
Басым айналып,
Тілім байланып,
Соғады жүрек лүпілдеп.

Берген тамағың,
Айран-шалабың
Көңілде қалды кілкілдеп.
Жайраң ағаны
Қайдан табамын?
Жас келді көзге біртіндеп.

Қымбат-ты нарқым,
Қалмапты қартың.
Түскенін сездім құнымның.
Ниетің тар тым,
Босағаң салқын,
Келген-ді менің жалынғым.

Адасып кеткен,
Алдыңа жеткен
Мен де бір жетім құлынмын.
Жек көрсең, жек көр,
Қуала шетке,
Бәрібір сенің ұлыңмын!

Қаласаң, ұрғын,
Оған да тұрдым:
Кеудеме менің теп мейлің.
Астына қырдың
Қалдыр да тынғын,
Жұртыңа тастап кет мейлің.

Қалмаймын қараң,
Бәрібір табам,
Өмірден сенсіз өтпеймін.
Түссе де бағам,
Бәрібір табам,
Артыңнан барам,
Айдасаң дағы кетпеймін.

Бәрі де арман,
Айтамын жалған,
Өзімді өзім алдаймын.
Көңілім қалған,
Мен саған барман,
"Бармаймын, — дедім, — бармаймын!
Сәлемдерімді,
Сал әндерімді
Эфирден ғана арнаймын.
Самал желімді,
Далам, көлімді
Құс болып ұшып шарлаймын...

25.XII.1974.

Емхана.

НАЗЫМ МЕНІҢ!

— Көбейіп кетіпті ғой әжімдерің, —
Сен маған бірде осылай әзілдедің.
Әжім емес,
Ол — сенің айдының ғой,
Айдында жүзген ізің, қазым менің.

Әжім емес,
Жыртылған дала болар,
Немесе ұшып жүрген шағалалар.
Нанбасаң, жаңа жыртқан далаға бар,
Болмаса, шағала ұшқан жағаға бар.

Немесе өзің жүзген айдыға бар,
Сен жүзсең, сызат алып айдын қалар.
Әжім емес,
Мына бір шимай сызық,
Сен ұшып кеткендегі қайғым болар.

Кім білсін, жастық шақтың сайраны ма?!
Шынымен ажарымның тайғаны ма?!
Қарамай бойдағыма, ойдағыма,
Жаным-ай!
Көзің түсер қайдағыға...

Көбейіп кеткен екен әжімдерім,
Қайтейін, әзілдесең, әзілдегін.
Басымнан барады өтіп жазым менің,
Қабылда жомарт күзді, назым менің!..

25.XII.1974.

ҚАЛАМДАСҚА

Келеміз өзімізді жаңа танып,
Ұшамыз халқымыздан қанат алып.
Жанымыздың зәредей жақсылығын,
Қажетіне халықтың жараталық!

Халықпенен өмірді бір сүреміз,
Ол күрсінсе, біздер де күрсінеміз.
Жан-жүректі жалғайық халықпенен,
Халықпенен қашанда жүрсің егіз.

Ел-жұртым деп еміреніп, соғар қаны,
Елсіз ақын — есалаң, жоғалғаны.
Ақын елдің, ағайын, еркесі емес,
Ақын — елдің елшісі ООН-дағы.

Жұртыңның ақыны боп жаралғасын,
Барыңды жұртыңа бер, қаламдасым!
Алдыңда аждаһаның тұрсаң дағы,
Махаббат жұртқа деген жоғалмасын!

26. XII. 1974.

Емхана.

МУЗАҒА

Отырғанын қарашы күйім келмей,
Қайда кеттің?
О, Муза! Құйын желдей.
Аузымды ашсам, өкпемнен жел үрлейді,
Қаңыраған иесіз диірмендей.
Мұздатады жанымды бұйым көрмей.

Жел үрлейді желпініп көрік кеудем,
Күйім келмей отырмын неліктен мен?!
О, Муза!
Қайдасың сен желік берген?
Жалын мен отқа ғана ерік берген
Серігім, қайдасың сен сеніп келген?

Дәптер жатыр парағы аударылмай,
Аударылмай шынымен қалғаны ма-ай!
Ойлар жатыр еңсемді бір көтертпей,
Тонна-тонна қорғасын салмағындай.
О, Муза!
Әуреге салғаның-ай!

Күтемін сенен үміт, сенен жігер,
Қисаң маған, биік пен тереңді бер!
О, Муза!
Маған алыс сөреңді бер,
Файыптан кел де, мені демеп жібер!
27.XII.1974.

СЕРІКСІЗ БЕ ЕДІҢ, ҚҰРБЫЖАН?..

Сен әлі серіксіз бе едің,
Серіксіз бе едің,
Құрбыжан?
Өтіпті-ау айлар, еріксіз жылдар жылжыған.
Жападан-жалғыз,
Жауатын күндей тұнжырап,
Жүресің, құрбым,
Не істеймін саған?
Қынжылам.

Жаңа жарылған,
Жауқазын едің көктемде.
Жылысып жазың өткен бе?
Лапылдап тұрған,
Жалын едің ғой өрт кеуде,
Тәйір алғырлар,
Танымай сені кеткен бе?!

Өмірде мына,
Тап болар талай тосын жай,
Өмір өмір ғой,
Өмірдің заңы осындай.
Бірі — Батыста,
Бірі — Шығыста,
Жарқ етіп сөнген жасындай.
Өтуі мүмкін жақсы мен жақсы қосылмай.
27.XII.1974.

БАЛҚЫТУШЫ

Қызыл науамен,
Қызыл от ағып барады.
Қызыл адам жүр
Қып-қызыл өңі, жанары.
Қызыл ұшқындар ысқырып қызыл жыландай,
Қызыл қаһарын қызыл адамға жабады.

Атқылап гейзер, жанар таудайын мартеннен,
Келеді шойын,
Келеді болат өртенген.
Адамға, сірә, ешкім де бақыт бермейді,
Өздері табар,
Төгілген адал қан-терден.

Оскемен, Балқаш,
Өмірге арнап қайнатқан,
Өртенген бұлақ барады ағып қай жаққа?
Адамның күшін,
Ғарыштың жүзінде ойнатқан,
Бара ма әлде Байқоңыр деген аймаққа.

Осы бір жанға тұрарсың қалай бас ұрмай,
Жалын ішінде,
Жалт етіп жанған жасындай.
Балқытқан оның металдары ұшып барады,
Жалыны дағы, қызуы дағы басылмай.

27.XII.1974.

Емхана.

МЕН СЕНІ САҒЫНҒАНДА...

Мен сені сағынғанда,
Қарамай жауындарға, дауылдарға,
Қарсы қарап жүземін ағындарға,
Кеудемде қимылдаған жаным барда,
Мен сені сағынғанда,
Бір минут та қақым жоқ дамылдарға.

Мен сені қызғанамын,
Қызғаныштан мұз шайнап,
Тұз жаладым.
Шаңқылдап алдымнан шық,
Ана қыран,
Алыстан келеді ұшып мұзбалағың.

Төкаппар ең өрлікке бола туған,
Жет тездеп,
Дауыл тұрғыз қанатыңнан.
Сен мендік, мен сендікпін, ана қыран,
Қыранбыз, қырандардан жаратылған!

Сағыныштың сағымын жамылғанда,
Қарамай қара нөсер қағынғанға,
Саған ұшам,
Қалмайды сабыр жанда,
Мен сені сағынғанда, сағынғанда..

28.XII.1974.

ШЫНДЫҚ ТУРАЛЫ

Шындық көзге шұқиды қашаннан да,
Шыбын жаның шындықтан қаша алған ба.
Ар ақиқат үкімі жасалғанда,
Қолға тұрар ноқтасыз асаулар да.

Қолға тұрар қулар да, зұлымдар да,
Ат жалынан мал тапқан жылымдар да.
Арамзаны, ұрыны жұлып түспей,
Ақиқаттың алмасы суынған ба?!

Шындық деген — шымылдық біреулерге,
Қалқа қылып шындықты жүрер пенде.
Шымылдығын шындық кеп жұлып алса,
Шыбыны ұшып, бишара кірер жерге.

Біреулерді тұрса да басып қайғы,
Шын жүреді, көңілін жасытпайды.
Шындық деген — шыдамды парасат қой,
Шындық жолын табады, асықпайды.

Қайсыбір пақырларға шыр бітпеген,
Мәңгі өмір сүремін деп шыңдықпенен.
Неге өміршең болды екен қулық деген?!
Жаратылды жауыздық, сұмдық неден?!

28.XII.1974.

Емхана.

ЖЕЗДІДЕ

Жезқазған.
Жездінің бұл қатпарынан,
Еліме иен ырыс ақтарылған.
Осында жүр жастары, қарттары да,
Қанышынан үйреніп хат таныған.
Хат таныған,
Басына бақ дарыған.

Жер асты — көгілдір тау, құлама жар,
Жер үсті — көк тіреген мұнаралар.
Көлбеп жатқан көк тасқа сына қағар,
Кеншілер — кереметтей ғұламалар.

Жеті қат жер астына енгеніңде,
Ұқсамайды тозаққа, көрге мүлде.
Ғұлама кеншілерді көргеніңде,
Көк тастың найза ойнатып өңменіңде,
Кенші болғың келеді сен де бірге.

Астыңнан да, үстіңнен бұлақ аққан,
Қопарылыс естілді мына жақтан.
Жар құлап жазатайым кетпесін деп,
Жанталасып кеншілер сына қаққан.

...Қанышынан кешегі хат таныған,
Хал қалай деп сұрасаң қарттарынан,
Білмейді екен басқаны шаттанудан,
Аулақ емес, әрине, мақтанудан.

28.XII.1974.

ТАҒЫ ДА МАЙГҮЛГЕ

Қайтсем сенің құтылам елесіңнен?!
Отырасың қасыма келесің де.
Сен өлгенсің, жаным-ау, мен тірімін,
Мен тірімін.
Тірімін!
Көресің бе!!!

Көнген жаным жазаға, қазаға да,
Өкпелеме,
Сен енді жазалама.
Шын болса, табысармыз ахиретте,
Әзірше, жаным, мені мазалама!..

Мен деген — тірі жанмын,
Сен — елессің.
Билесің ғой, өлтірген мен емеспін.
Мен үшін артық емес сенен ешкім,
Бірақта сен — елессің,
Сен — елессің!

Араша тұра алады кім өлімге,
Жата бер мені күтіп түнегіңде.
Әзірге тірі жүрсем бұл өмірде,
Сенің орның оңаша жүрегімде.

Майгүлім, гүлім менің, көгім менің!
Жүрегін қияр дейсің өлімге кім.
Сен — менің жүрегім ең.
Дегенменен,
Елессің, енді маған көрінбегін...

28.XII.1974.

ГҮЛДЕНЕСІҢ

Жоғалтқан жаңдай болып бірдемесін,
Кей-кейде сен бір ғажап түрге енесің.
Басыңды биік ұста, баурым менің,
Біреулер есеңгіреп жүр демесін!

Қапыда жоғалтқандай бар асылын,
Неге сен мұңаясың, қарашығым?
Арасында қазақтың баласының,
Бар шығар сенің де бір жанашырың.

Айтқан сөз, берген серттен айнымасам,
Неге сен мұңаясың, қайғырасың?
Еңсенді көтеріп жүр, еркем менің,
Барыңнан бойыңдағы айрыласың!

Сырт көзге сыр алдырма, сыр алдырма,
Сенің де бір бақытың тұр алдыңда.
Басыңа мұң әкеліп сені шаққан
Зәр уы қайтар бір күн жыланның да.

Аурудай сүйреткен құр денесің,
Кей-кейде сен бір сұмдық түрге енесің.
Өзіңді өзің қамшылай, ширақ ұста,
Түрленесің, бауырым, гүлденесің!

28.XII.1974.

ШҰҒЫЛА АРМАН

Сәскеде жауған ақ жаңбыр,
Басылар барып бесінге.
Шұғыла деген арман тұр,
Шашырап көктің төсінде.

Көкжиектерді жалғаған
Аспалы әсем көпірге,
Балалық шақ-ай!
Заулаған,
Жетуге соның шетіне.

Шұғыла арман алдайтын,
Жап-жақын, бір-ақ шақырым.
Тайына мініп самғайтын,
Балалық дейтін батырың.

Жаңадан жетіп қалғанда,
Тұратын басқа белесте.
Ұстатпайтұғын жалғанда,
Шұғыла арман емес пе?

Шұғыла ғайып.
Бар өңір,
Бояусыз аспан, бұл алап.
Шұғыла арман
Бал өмір,
Артынан кетті қуалап...

29.XII.1974.

Емхана.

БАЙҚАЛМАЙ ӨТКЕН МАХАББАТ

Қысқы түн.
Аяз.
Ай жарық,
Төңірек тегіс қалғуда.
Басқаға көңіл бұрылмай,
Тұратын едім байланып,
Терезеңнің алдында,
Желідегі құлындай.

Қадалып жарық кең үйге,
Арманым сені бір көрсем.
Сырттағы байғұс не күйде
Тұрғанын, әсте, білмеуші ең.

Ызғарын аяз төккенде,
Терезең кеткен қыраулап.
Арыда-бері өткенде,
Көлеңкең ғана жүр алдап.

Боз қырау аты кірпідей,
Келетін әкең жұмыстан.
Тазыдан қашқан түлкідей,
Ініме мен де жылысқам.

Махаббат өткен байқалмай,
Бұл шақта бәрі ұмытылған.
Сүйем деп саған айта алмай,
Сүйсініп жүргем сыртыңнан.

29.XII.1974.

* * *

Бір күні,
Бір жылдары,
Бір заманда,
Уақыт қуатымды ұрлағанда,
Шабыттың ақ бастауы құрғағанда,
Шынымен, қалам алып жыр жазам ба?!

Жүректе от,
Ойда жасын қалмағанда,
Тағы да жыр жазам деп қарманам ба?!
Жастықта жазып кеткен жырымды оқып,
Таңданам ба, кім білсін, алданам ба?!

О, Муза!
Мәңгі жастық!
Қайран досым!
Қай күні ауар екен сайран қосым.
Поэзия жастық қой жалын ұшқан,
Жас күнде жазғаныңдай қайдан болсын.

О, Жастық!
Сен өлгенде, мен өлемін,
Сенсіз мен қиылған бір бөренемін.
Көнеремін, білемін,
көнеремін.
Көгере бер мәңгілік сен, өлеңім!..
Жырсыз менің өмірге не керегім,
Жырдан басқа жұртыма не беремін?

29.XII.1974.

Соқ, жүрек,
Солқылда, мый,
Тасы, қаным!
Өмірге айтылған жоқ ғашық әнім,
О, Муза!
Бір өзіңе бас ұрамын,
Тездеп жет,
Мен бір жаққа асығамын...

Ғашық әнімді айтайын өмірге мен,
Құлақ естіп, көздерге көрінбеген.
Нәсерім тұр көгімде төгілмеген,
Жемісім тұр бағыма себілмеген.
Бермей кетпен бәрін де тегінде мен.

...Суық-ау ажал деген, өлім деген,
Суық көрге салады кебінменен.
Сенімменен келгемін өмірге мен,
Кетсем кетем өмірден сенімменен.

Тіл өнерін, сиқырлы сөз өнерін,
Оңбайсың сөз өнерін тежегенің!
Тілден алмас жоғалса, сөзден қанжар,
Бұл тірліктен бір күнде безер едім.

Айтылған жоқ өмірге ғашық әнім,
Қашан айтам, қашан мен басыламын?!
Айта алмай қалам ба деп ашынамын,
О, Муза! Мен бір жаққа асығамын...

30.XII.1974.

БАСҚА ЖЫЛ

Ертең жұрт басқа жылды қарсы алады,
Тамашалап күй тартып, ән салады.
Би билейді жастар да, кәрілер де,
Ұмыт болып жыл бойы шаршағаны.

Жайылған ақ дастарқан — ақ көңілдер,
Әжелер, балалар шат, шат келіндер.
Бәріңе айтатыным бір-ақ тілек:
Бәрің де бақ көріңдер!
Бақ көріңдер!

Ертең жұрт қарсы алады басқа жылды,
(Тұрса екен тұман баспай аспанымды).
Ертең мен түні бойы ұйқтамаймын,
Ұмытамын сырқатты, баста мұңды.

Басқа жыл келгенінше жер бетімен,
Құшақтап дүниені тербетілем.
Ертең мен барлығынан айығамын,
Бір сүйіп Жаңа күннің келбетінен.

Бүрсігүні басқа жыл басталады,
Шал тұрар,
Қырау-қырау қас-қабағы.
Пенсияға шығуға таяды қарт,
Тағына отырғызып жас баланы.

20.XII.1974.

АЛМАТЫНЫҢ АСПАНЫ

Тал түсте,
Бозғыл деңгейде,
Шуағын жерге төккен Күн.
Жылымық қыста кей-кейде,
Иісі келер көктемнің.

Ұмыттырар ақпанды,
Боз аспан, онан боз дала.
Осынау ғажап шақтарды,
Қозғама, тәңір, қозғама!

Оралады өткен күз,
Қыс келеді.
Төсі қар.
Ұзатылған көктем қыз
Қайта оралса несі бар?!

Ішке сыйған баламыз,
Сыртымызға сыяды.
Кең ғой біздің даламыз!
Зиялы да ұялы.

Қайдан келсін бірақ та,
Мезгіл жетпей қыз көктем.
Қарашы анау қыратқа,
Арқасына мұз шөккен.

Алматының аспаны,
Бізді өзiрге тұр алдап.
Қайың, терек бастары,
Барады, әне, қыраулап...

30.XII.1974.

СЕЗІМ

Арпалысып ақылмен, төзімменен,
Бір сәт те дем алмайды сезім деген.
Шыр етіп жерге түскен шілдеhana,
Келеді дүниені кезуменен.

Жанымды тыншытпайды сезім деген,
Қалай жүр, япырау, төзіп денем?!
Қаншама күндер өтті дамылдамай,
Қаншама түндер өтті көз ілмеген,
Білмеймін, не іздейді сезім менен?!

Белгілі шегі де жоқ, жоқ тұрағы,
Белгісіз қайда апарып соқтырары.
Не сезім мені бір күн от қылады,
Не сезім мені бір күн жоқ қылады!..

Қаншама көлденеңнен өтті қарғып,
Әлемге өмір беріп, етті жарлық,
Ғаламдық заңдылықты мойындамай,
Жүргені барды жоқ қып,
Жоқты бар қып.

...Адамның сезімінен сезіктенбе,
Сезімді сезіне біл төзіп, көн де.
Ақыл менен парасат бұғынады,
Шынайы шын сезімге кезіккенде...

30.XII.1974.

ФАНТАЗИЯ

Жеті қат жерің мына төңкерілген,
Жеті қат аспанменен көмкерілген.
Адамзат оның бәрін ерте білген,
Ертегіде табысқан ертеңімен,
Ғаламаттар туылған ертегіден.

Ғаламаттар жасалған ертегіден,
Ертегілер қиялын ерте жүрген.
Ғалымдық ақиқатты бұл адамзат,
Галилей, Коперниктен ерте білген.

Ертегіден жаңарып қала тұрған,
Ертегіден ғұлама дана туған.
Бұл күнгі ғаламаттар алдыменен,
Адамның қиялында жаратылған.

Барлығын да адамзат қиялдаған,
Қиялдап жер бетіне сыя алмаған.
Ойлап-ойлап отырып кілеміне,
Аспанға ұшудан да ұялмаған.

Қиялдап менің дана байғұс бабам,
Алайда атқа мініп Айға ұшпаған.
Бабамның қиялымен қанаттанып,
Бүгін мен Айға қонып, жайды ұстағам.

30.XII.1974.

* * *

Жазғырма мені, жан аға,
Жаманға мені балама.
Жалғыз түп емен көріп пе ең,
Жабырқап тұрған далада?
Емен деп мені бағала.

Еменде жапырақ-жүректер,
Үп етсе самал, дiр еткен.
Осынау елсiз жапанға,
Жападан-жалғыз кiм еккен?

Далада дауыл болғанда,
Сая жоқ жанын қорғауға,
Ұшайын десе, қанат жоқ,
Қорғанға — алыс орманға.

Жазғырма менi, жан аға,
Жаманға мүлде балама.
Бұлаққа барсаң, жалғыз түп
Талшыбық тұрар жағада.
Шыбық деп менi бағала.

Кеткенше қиып әлдекiм,
Емен де, мейлiң, тал дегiн.
Әзiрге менiң бар демiм,
Осындай, аға, халдемiн...

30.XII.1974.

БОЛЬШЕВИКТЕР

п о э м а

Большевиктер!
О, менің тарландарым!
Менің асқақ, айбынды армандарым,
Ақылымен қамалды алғандарым,
Адамзаттың ары үшін, теңдігі үшін,
Ажалға да алапат барғандарым.

Оттығында паровоз жанғандарым,
Ортасында жаулардың қалғандарым.
Өрт қаптаса, бір шеті ортаймаған,
Сандуғашты, саялы ормандарым.

Жүректерден орнатқан қорғандарым,
Иелері орақ пен сом балғаның.
Большевиктер!
О, менің тарландарым!
Тыңдармысың ажалдан сау қалғаның?
Большевиктер — бүгінгі жанған бағым.

Шығар күнім келешек таңдардағы,
Аққан ырыс адуын арнамдағы.
Большевиктер жан емес жалғандағы,
Ақиқаттың, шындықтың құрбандары,
Менің Қызыл туымда қалған қаны.
Большевиктер болмаған тап жаулары!

Сенген емен, сенбеймін, кетсін аулақ,
Қателескен уақыт алдаулары!
Большевиктер — келешек ұрпағының
Ардақ тұтып, ұмтылар армандары!

Большевиктер!
О, менің қырандарым!
Бейнелерің — киелі тұмарларым,
Есімдерің — ес тұтар ұрандарым.
Рухтарың Бетпаққа дән өсіріп,
Ерітуде Сібірдің қырауларын.

Ізгі істерің Ильичтен бір аумады.
Жоқшылықтың жоғалды тұмаулары,
Жесірлердің тоқтады жылаулары.
Большевиктер, армысың, ардагерлер!
Парасаттың перзенті, ұландары!

Папанин де есімде, Челюскин де,
Аты аңызға айналған жер үстінде.
Коммунистік рухтың құдіретін,
Танытқан Мұзды мұхит сеңі үстінде.

Ерліктер...
Және ерліктер қайталауда,
Жұмыр жер мұны бұрын байқаған ба?!
Алексей Стаханов бастамасын
Ерлік емес деп ешкім айта алар ма?!

Ерліктер күтіп тұрса жолда сені,
Ерлікке ер боп бармай болмас емі.
Алексей Стаханов болмаса егер,
Юрий Гагарин де болмас еді.

Ал Юрий Гагарин болмаса егер,
"Аполлон" айға барып қонбас еді.
Еліме не ғаламат төнді күндер,
Сондағы большевиктер ерлігін көр.
О, табиғат!
Келетін ұрпағыма,
Алексей, Юрийлердің ерлігін бер?!

Тебіренбей қалайша айта аларсың,
Бейқам жүріп қалайша жай табарсың,
Келешек ұрпағымда — Матросов,
Бүгінгі Бабанский қайталансын!

IV

Ойхой, қазақ даласы!
Не көрмедің?!
Қанша құрап, қаншама көгермедің?!
Қорқыттың қобызымен боздаттың ғой,
Асанның шерге оранған өлеңдерін.
Ойхой, қазақ даласы!
Не көрмедің?!

Қорқыт, Асан тіріліп, қайта келсе,
Сенің мына кейпіңе сенер ме еді?..
Мына бақты көргеңдер төбеңдегі
Қуанғаннан көз жасын төгер ме еді?
Қуаныштан кеудесі қарс айрылып,
Кім біледі, қайтадан өлер ме еді?!
Ойхой, қазақ даласы, не көрмедің?!

Азаттықтың алаулап шамы жанып,
Ойы жарқын қазақтың, тауы жарық,
Керуен басы Әліби бара жатыр,
Октябрьге азық ап, қару алып.

Большевиктер — қазақтар — асыл жандар,
Туған жерге тұқым боп шашылғандар.
Армысыңдар, аяулы азаматтар!
Лениндік шындыққа бас ұрғандар!

Лениндік шындықты меңгеруде,
Ақыл менен ойларың дем беруде.
Барлығыңның атыңды бергім келер,
Қалаларды даламнан көргенімде.

Ардақ тұтар қазақтың баласы көп,
Ақыны көп, батыры, данасы көп.
Қайта түлеп жасарған кең өлкемді,
Атадым большевиктер даласы деп.

V

Бәрі ойымда.
Бәрін де елестетем,
Бәрі де бүгінгідей, емес бөтен.
Кремльде әне бір шамы жанған,
Ильичтің кабинеті емес пе екен?

Шам жанып тұр
Жиһанға көрік берген,
Ильич нұры таралған ерікті елден.
Ақылдасып, кеңесіп отыр ма екен,
Адал жүрек большевик серіктермен?

Жансын жүрек жаныммен бір сағатын,
Көмейге үн, көңілге жыр салатын.
Жансын, жансын, сөнбесін Ильич шамы,
Өтпек емес Ильичсіз бір сағатым!

Шам жанып тұр.
Жанады, жанады әлі!
Шамның нұры — Ильичтің қарағаны.
Шам жанып тұр.
Кеңесіп отыр, мүмкін,
Ильичтің Ильичтейін балалары...

ЖҮРЕГІМ, ЖҮЙКЕМ, БАР ТҰЛҒАМ

Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам,
Бұл күнде сымдай тартылған.
Лүп етіп самал соқса да,
Ызыңдап қалар антұрған.

Ызыңдап нәзік үн шығар,
Үн шығар дағы тұншығар.
Шегіне жеткен сым ішектер,
Үзілейін деп тұр шығар...

Алдыма өзің келгесін,
Аянам енді мен несін.
Үзілсе, мейлі, үзілсін,
Басып бір көрші пернесін.

Баяғы сазы бар ма екен,
Қуаныш па екен, зар ма екен?!
Сыңғырап тұрған сым ішектер,
Бұл күнде қандай халде екен?!

Саусағың салып пернеме,
Сазды үнің шығар тербеле.
Тыншып бір тұрған тұлпарым,
Тықыршып қалсын кермеде.

Бұл күнде сымдай тартылған,
Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам,
Айныма осы қалпыңнан,
Айныма осы қалпыңнан!!!

31.1975.

СОНАРДА

Күн аяз.
Қаңтарда ма, ақпанда ма,
Із кесіп, қан сонарға аттанғанда,
Қарайсың қырқаларға, қапталдарға,
Қарайсың ақ қағаздай жатқан қарға.

Аймақтың қоймай тінтіп тұз даласын,
Ұрымтал жерін іздеп, із бағасың.
Аулақта бара жатқан бір жолаушы,
Жолыңды кесіп өтсе, қызғанасың.

Іздер жатар қар бетін шиырлаған,
(Шұбырынды із шықса, қиындаған).
Қызыл түлкі қырқадан қылаң етсе,
Құмай тазы соңынан құйындаған.
Қанды басың бері тарт, бұйыр маған!

Сайқалды соға алмаса құмай тазы,
Құм қылып жігеріңді, мұңайтады.
Көзді арбап, қызықтырған бұл фәниді,
Түлкі деп бұрынғылар шын айтады.

Жұтынған құмарыңды жояр алдап,
Жалт беріп сайқал түлкі қояр арбап.
Сонардан қасқыр да емес, түлкі де емес,
Қайтасың бірді-екілі қоян аулап...

3.1.1975.

* * *

Қаншама жан болғанмен соры қалың,
Әйтеуір, саған бір күн жолығармын.
Әзірге зарығармын, торығармын,
Білемін болар бір шақ жолығар күн.

Мен сені сүймеймін де,
Сүйген де емен,
Тағдырдан шын сүюді үйренбегем.
Жанымда лапылдаған жоқ махаббат,
Тек қана тірлігім бар күйбеңдеген.
Сүюден күйген ерін, күйген денем,
Жаралы жолбарыспын киреңдеген.

Арзанқол достарым көп, құрдасым көп,
Мен сені сағынамын мұңдасым деп.
Жоқ менің өліп-өшкен махаббатым,
Жанымды жылытсаңшы сырласым боп.

Басқадан өзің бөлек, сөзің де ерек,
Сорлаттың сорлап жүрген кезімде кеп.
Мен сені сағынамын, сезесің бе,
Сезімді сезу үшін сезім керек.
Сондықтан зарығамын, торығамын,
Әйтсе де төзу керек,
Төзу керек!

3.1.1975.

* * *

Жоғалып жазғы шақтар да,
Күз келер,
Арты қыс болар.
Қаңырап тұрған бақтарға
Қайрылып қайта құс қонар.

Бұтаққа қонып жалаңаш,
Сайрамас сайран серілер.
Әр ағаш бір-бір дар ағаш,
Құбыжық болып көрінер.

Басына орнап бар түнек,
Тұнжырап қалар қара бақ,
Қар тілеп әлде қан тілеп,
Қарғалар жүрер аралап.

Жапырақ түсіп, сән кетіп,
Сып-сидам селеу бақ қалар.
Қоштасып құстар әңдетіп,
Алыс бір жаққа аттанар.

Теректер, талдар, қайыңдар
Тербелмей ұзақ, уайымдар.
...Жұбатпай-ақ қойыңдар,
Менің де сондай жайым бар...

3.1.1975.

ӘТТЕҢ, ӘТТЕҢ...

Қайтейін мінезіңді жарқылдаған,
Жақсылық бір өзіңнен артылмаған.
Несіне көзді көріп көлгірсисің,
Жігітім, белгілі ғой артың маған?!

Әлділерді көргенде қалтылдаған,
Әлсіздерді сескентіп, жалтылдаған.
Жеркөшікті осы бір салтың маған!
Ыза кернеп, бойымда қан тулаған!

Жоқ саған бес бересім, алты аласым,
Ағылтып ат жалынан мал табасың.
Бір өзің. Бір өзіңнің қамқа басың,
Күніңді көре бергін жанталасып,
Қолтықтасып, кімдермен арқаласып.

Кеңесіңе болайын, ақылыңа!
Керегі жоқ ойыңның бақырыма.
Әттең... Әттең... өзіңдей қу сирақты
Көкпар етіп басар ем тақымыма!

3.1.1975.

* * *

Бір кемпірді бір кемпір
Апа деген күн кештік.
Бір баланы бір бала
Ата деген күн кештік.
Қуанышты арман ғып,
Қапаменен бірге өстік.

Егіз-егіз елдесіп,
Қол ұстасып белдесіп.
Қайраттанып, кел десіп,
Туған жерде кең бесік,
Өмір сүрдік селбесіп.

Бұғанамыз қатпастан,
Буынымыз дат басқан.
Соғыс деген сойқан кеп,
Тапыл тұрып, тап басқан,
Бала шақты ап қашқан.

Біле жатар білгендер,
Білмегендер, білмеңдер...
Нардың жүгін көтердік,
Боталар мен інгендер.

Қатар жүріп қайғы, арман,
Жеңіс күттік майданнан,
Ер едік біз, ер едік
Ерте туып, жай қалған.

3.1.1975.

АЙЫҒЫП КЕЛЕМ

Айығып келем,
Айығып келем бәрінен.
Емделіп жүрмін,
Жақсылар берген дәрімен.
Мен үшін өмір тарылған емес, әлі кең,
Кеңістіктерге сапарға шығам әлі мен.

Сауығып келем,
Жинап та келем есімді.
Сағынып қалдым,
Саламат өмір кешуді.
Тағат таппастан,
Тартамын алға көшімді,
Жанып бітпестен жазбаған маған өшуді.

Қиын ғой
Қиын...
Көшіңді жолға доғарған,
Жана алмай бықсып, ошақта отың жоғалған,
Жаға алмай сөнсең жалын мен отты,
Сол арман,
Жалындап тұрып, ~
Өртеніп кетсең, жоқ арман!

4.1.1975.

Сынауға тіптен құмар кім көрінген,
 Әйтеуір, кінә тауып бір жеріңнен.
 Сырласып отырамын оңдайда мен,
 Мазасыз күндеріммен, түндеріммен.

Айтса айтсын айыбымды бетке қарып,
 Қайтемін қаламымды кекке малып.
 Арам шөптің орнына гүлді қырқып,
 Әйтеуір, жүргенім жоқ кетпен алып.
 Басымнан кемшіліктер кеткені анық,
 Несіне өкпелеймін көпке налып.

Ащы жырым құйылса етке барып,
 Ашырқанып алайда сөкпе, халық.
 Шарам толы шаттығым, мұңымды айтпай,
 Шау тартатын жайым жоқ шетте қалып.

Өтсе,
 Өтсін!
 Басыма бақ бұйырмай,
 Тіл кесілмей, тұрса екен жақ қиылмай.
 Енді менің күнелтер жағдайым жоқ,
 Шығыршықта айналған ақ тиындай.

Әйтеуір, кінә тауып бір жеріңнен,
 Сынауға тіптен құмар кім көрінген.
 Бірақ та,
 Білесің бе, ей, кім көрінген,
 Айтсын деп ақиқатты тіл берілген!!!

4.1.1975.

АҚИҚАТТЫҢ АУЫЛЫ

Жол қайда ақиқатқа апаратын?
 Ел қайда Ақиқат деп аталатын?
 Айлакер, арамзалар, алаяқтар,
 Аяғы көктен келіп маталатын?

Сол елде Адамға Адам дос, бауыр ма?
 Адамға ақ жаныңды тосқаныңда,
 Ақ көңілдер тоғысып ақ арнада,
 Аға ала ма кездеспей тосқауылға?

Шомылып ақиқаттың өзенінде,
Шыныға ма шындықтың өз елінде?
Жалғыз түйір арамдық жоқ та шығар,
Адамдардың санасы, өзегінде?

Атыменен жоқ болар өсек деген,
Қылағи тізіп қылтанақ есептеген?
Атпайтын да шығар-ау бірін бірі
Оқпен, таспен немесе кесекпенен.

Алауыздық әкелген адамдарға,
Онда орын жоқ шығар арамдарға?
Бар болса егер, сүреді қайтіп өмір,
Ақиқаттың сүңгісі қадалғанда?!

Ақиқаттың ауылы — Ұлы Отаным,
Атқызып тұр шындықтың құла таңын.
Ақиқаттың жолынан тайып кетсем,
Алдына кеп жүгінем, сынатамын...
Не десе де Ұлы Отан ұнатамын.

4.1.1975.

* * *

Күн батты,
Міне, кеш кірді.
Жанымнан бір үн естілді:
"Рахатқа бола бес күнгі
Ренжіте көрме ешкімді!"

Тағы да бір күн кеш кірген,
Тағы да бір үн естілген.
"Азаматсың ғой ес кірген,
Жауласа көрме ешкіммен!"

Бүгін де, міне, түн келді,
Құлаққа таныс үн келді:
"Адасып өмір сүрме енді,
Аулаққа салғын іргеңді".

Сау еді санам тегінде,
Жынданар осы шегім бе?!
Еркімді алды менің не?
Өмір ме әлде өлім бе?!

Үрейді бір сәт ұмыттым,
Өзімнен өзім сыр ұқтым.
Өзіме өзім сыбырлап,
Өсиет айтып тұрыппын.

Шегі де бар ғой төзудің
Келіп тұр енді көз ілгім.
Жынданып бір күн кетермін,
Жетегіне ерсем сезімнің...

4.1.1975.

* * *

Шағылысқан алдымда шар айнадай,
Шаршадым-ау жүзіңе қарай-қарай.
Құбыласың, қарағым, қалай-қалай?
Қайда кетіп барасың қарайламай?

Мен жүремін қасыңа маңайламай,
Сен өтесің байқамай, абайламай.
Бас қатырып, күніне сан ойламай,
Бұрсам екен көңілді қалай қарай?!

Танымаған боласың танып тұрып,
Құтылам деп жүрсің бе жалықтырып?
Есіркеме сен мені қарық қылып,
Тартып алам мойныңа салып құрық!

Байқамасаң, қайтейін, байқамағын,
Сенсіз де мен өзіме жәй табамын.
Есіңде ұста осыны, тайқамағын!
Сыбағаңды алдыңа қайтарамын!

4.1.1975.

МАЙДАННЫҢ БӘЙГЕСІНЕ

Қарасаздың су ішіп бұлағынан,
Жүретұғын құлпырып құла құнан.
Қылығы да, жұп-жұмыр мүсіні де,
Аумайтұғын киіктің лағынан.

Қимылдаса ши басы, секем алып,
Құйын болып далада кетеді ағып.
Үйірінен үзіліп жеке қалып,
Жарысатын желменен жеке барып.

Желіге де байланбай құлынында,
Жел ойнатып жүретін тұлымында.
Тай болды, құнан болды, әлі бірақ
Көрген жоқ жылқышының құрығын да.

Жылқышы қарт ерекше ардақтаған,
(Біледі ғой, қазақ қой мал баптаған).
Өзі келіп үйретіп мінер деген,
Аман келсе майданнан солдат балам.

...Дөнен болды, қалды артта бұлалық шақ,
Қарт міне дөненіне бұғалық сап,
Баласынан хабар жоқ, қарт тұр енді,
Бәсірені майданға шығарып сап.

"Жүрген жерің от болсын, хош, жануар!
Бәлекеті жоқ болсын, хош, жануар!"...
Бәсіресін, баласын біздің қарттар,
Бәйгесіне майданның қосқаны бар.

5.1.1975.

* * *

Татамын деп сортаңды,
Бас айналды, қол талды.
Барады улап бірдеңе,
Бауырымды, қолқамды...

Жүрегімде, миымда,
Жүйіткіп жүрген құйын ба?!
Сонар қуып ой кетті,
Тым алысқа, қиырға.
Іс айналды қиынға.

Ақ дәптерді жастанған,
Қаламымнан жас тамған.
Біткен іс жоқ әзірге, -
Бәрі жаңа басталған.
Басталған да, тасталған,
Ойым менің тас-талқан.

Күн артынан түн келіп,
Көңілімді түр бөліп.
Жүрер жағдай жоқ менде,
Жан ауыртпай күн көріп.
Қол ұшыңды бір беріп,
Кетсең етті бір келіп.
Көрсең етті құрбыңды,
Бірде тірі, бірде өлік...

Ойға нелер түсті арман,
Бас айналып, іш жанған.
Сенен көрдім, қайтейін,
Көрмегенді дұшпаннан.

5.1.1975.

* * *

Жарығым-ай!
Тұман торлап жүзіңді қалды ма-ай!
Деуші еді ғой: "Жалғыздың жары құдай",
Неге таси береді қаным ұдай?!

Жалт етеді бір үміт, тайып беріп,
Жалынамын жанымды жайып көріп.
Қаным сыймай барады арнасына,
Қосылғандай Ілеге Жайық келіп.

Селдеткенде, екі өзен тасығанда,
Тал қармаймын, жағаға асылам да.
Шыңыраудан шыға алмай шыдам кетіп,
Тағдырыма шынымен бас ұрам ба?!

Қорқып тұрам орнымнан, қорқып жатып,
Толқын кетіп барады толқынды атып.
Бәрі келіп тоғысып,
Жүрегімнің
Жағалауын тебеді солқылдатып.

Соққанда кеп миымның жарқабағын,
Бір минуттық тынымға зар боламын.
Менің жарық дүнием, шуағыңды
Ала кетсем деймін де, қарманамын...

5.1.1975.

Сиыр айдап өріске ертеңменен,
 Баратын ек тоғайға еркемменен.
 Тал басына шық тұрып, күннің нұры
 Мың бояумен тоғайды көркемдеген.

Қарасаздың шыбығын жел тербеген,
 Жел тербеген шыбықты мен тербегем.
 Ойласамшы сол шыбық терек болып,
 Өзегімді бір кезде өртер деген...

Қарасаздың шыбығын жел тербеген,
 Жел тербеген шыбықты сен тербеп ең.
 Сонда менің ойымда мұң бар еді,
 Өзі келіп бір күні серпер дегем.

Жақын өсіп жас шыбық бала талға,
 Оянатын екеуі ала таңда.
 Тағдырымды сонда мен табыстаппын,
 Сезімі бар, сенімі жоқ алақанға...

Қарасаздың шыбығын сен тербеп ең,
 Сен тербеген шыбықты мен тербегем.
 Ой болсашы сол шыбық бір кездерде,
 Өзегімді өзің боп өртер деген.

Сол тоғайға барып ем ертеңменен,
 Қарсы алдымда терек тұр жел тербеген.
 Бір тоғайда бірге өскен егіз едік,
 Неге ғана шошыдың, еркем, менен?!

5.1.1975.

СОҒЫСТЫҢ СОҒҒЫ КӨКТЕМІ

Жасылмен бояп қойған ба?!
 Жап-жасыл таудың бөктері.
 Қырлар да, мынау ойлар да,
 Жап-жасыл болып көктеді.
 Соғыстың соңғы көктемі.

Көп болды жасыл тауларға,
Жап-жасыл бұлттар шөккелі
Әкелді шуақ бар маңға,
Соғыстың соңғы көктемі.

Соғыстың соңғы көктемі,
Көп болды нұрын төккелі.
Жап-жасыл анау аспан да,
Аспан да, сірә, көктеді.

Бойына таудың асылып,
Шұғыла тұрды, көк меңі.
Қызғанып, гүлін жасырып,
Қылтаңақтар да көктеді.
Соғыстың соңғы көктемі.

Жап-жасыл шыбықталдағы,
Орманның жасыл шекпені.
Қуанта бірақ алмады,
Сонау бір үйді шеттегі,
Соғыстың соңғы көктемі...

5.1.1975.

БЕТАШАР

Боз ала ауыл жастары,
Бозбала күнін тастады.
Боз жаулық жауып қыздарға,
Шаңырақ құра бастады.
Жиылып жекжат ой-қырдан,
Ауылда күнде той-думан.
Жалғыз ұлы әкенің
Жалғыз атын да сойдырған.

Үйленді біздің ағай да,
(Үйленбе деуге қарай ма?).
Бәсіре жалғыз көк тайын
Сойғызып жатыр сарайда,
(Той жасап бермек қалайда).

Ағайдың тойы жасалды,
(Арманым еді қашанғы).
Қуанған көңлі босанды,
Әжем де көзге жас алды.

Келіннің бетін ашқан-ды,
(Иіліп байғұс жасқанды).
Жасқанды дағы... жас қалды...
Ертесі соғыс басталды,
Алды да кетті жастарды.

5.1.1975.

ЖАНЫМ-АЙ!

Жаным-ай!
Жабықтырма, жабықтырма,
Құмар ғып көп нәрсеге зарықтырма,
Жырымнан тарықтырма, тарықтырма.

Жаным-ай,
Неткен қиын өмір деген!
Бүгін от, ертең менің көмір денем.
Қоршалған төрт құбылам темірменен,

Жаным-ай!
Менің шуақ күндерім-ай!
Артымнан қаңден өсек үргенін-ай,
Қаңденмен күресе алмай жүргенім-ай!

Мен десе
Күндіз-түні көз ілмейді,
Үреді де тұрады, безілдейді.
Жаным-ай!
Неге сені сезінбейді?!

Адамдар бір жылы сөз қимағасын,
Жаным-ай!
Несіне сен қиналасың?
Жаным-ай,
Сыйламаса сыйламасын.

5.1.1975.

Түн маған ұйқтау үшін жаралмаған,
 (Ұйқтасын сапарларын тәмамдаған).
 Алдымда сапар жолы тарам-тарам,
 Ұйқтасам, барлығынан қараң қалам.

Түн менің ұйқым үшін жаралмаған,
 Түн келсе, түйсік түсіп алаң болам.
 Іздеймін жоқтарымды таба алмаған,
 Аңсаймын жерлерімді бара алмаған.

Алдандырып, әдилеп кеше-бүгін,
 Неше жылым өтті екен, неше күнім.
 Қаншама ойлар қалды екен қаза болып,
 Жастығымның астыңда, төсегімнің?

Түңілдіріп түсімнен сыйқыр ашқан,
 Қаншама ойлар қалды екен ұйқы басқан?
 Қанша сәттер ғажайып ғайып болды,
 Оянғанда, сүреңсіз сыйқы қашқан.

Түн маған ұйқтау үшін берілмеген,
 Ұйқы тең шала-жансар өлімменен.
 Қанша менің өлді екен уақытым?!
 Ақ төсек, ала жастық кебіндеген.

6.1.1975.

БАҚЫТЫМ МЕНІҢ АЛЫСТА

Алданбайын арзанқол жұбанышқа,
 Алданып жұбанышқа, құрақ ұшпа!
 Қазір менен қашықтап қуаныш та,
 Әйтеуір, бір бақытым тұр алыста.

Белгісіз жетем бе оған, жетпеймін бе,
 Қалам ба орта жолда жетпей мүлде?
 Әйтеуір, бір бақытым тұр алыста,
 Көрем бе, көгерем бе, көктеймін бе?!

Болғанмен қанша мұңым, қанша қайғым,
Іздеуден бақытымды шаршамаймын.
Өмірім,
Берер болсаң, ұзағынан,
Өткінші бақытты мен аңсамаймын.

Өмірім!
Сен деп келгем, сен деп келгем!
Ақ еділ арғанымды теңдеп келгем.
Айырма алыстағы бақытымнан,
Армандап аңсап көрген, шөлдеп көрген.

Жылдардың ұзаруда тізбектері,
Жаз өтті.
Бара жатыр күз де өткелі.
Қыс та өтер,
Қыспен бірге мен де өтермін...
Бақытым жүрсе болды іздеп мені.

6.1.1975.

* * *

Жаз едім кеше,
Айналып күзге барам ба?!
Жалын жоқ,
От жоқ жасыған мынау жанарда.
Ауытқып кетті аймалап тұрған самал да,
Кеулеп тұр міне,
Дауыл ма әлде боран ба?

Бұлттанып кеттім,
Бусанып әлде жауам ба?
Жел айдап әлде жердің түбіне ауам ба?!
Қалса екен нәрім ауамда, мына даламда,
Түспесе екен көлеңкем тірі адамға.

Күз болса, болсын!
Үмітімді, өсте, үзбен мен.
Көктемнің сепкен жемісін маған күз берген.
Сырласып тұрам,
Орылған алқап,
Сыбызғы тартып қурайдан,
Қуарған құла түздермен.

Күз болып тұрып,
Бақтарды ойға батырам.
Күз болып келіп,
Қасыңа, қалқам, отырам.
Отырам дағы, жазыңды сенің шақырам,
Аймалап тұрып,
Сөйлеймін жаздың атынан.

6.1.1975.

ШАЛҒА БАРЫП...

Мені күтіп көрінің қалғаны анық,
Халін біліп қайтайын тауға барып.
Есен бе екен көк сүңгі шыршалары,
Еркелетіп тұр ма екен қыр самалы.

Аман ба екен ақиық қырандары,
Асқарында шақырған ұларлары.
Тастары да тауымның сүйікті еді,
Тағылары жүр ме екен, киіктері.

Тау құрағы — тағынған қарғы бауы,
Таспен ойнап жатыр ма тау бұлағы.
Аман ба екен құба тал, кәрі емен,
Сәлем беріп қайтайын бәріне мен.

Кәрі таудың сейілтіп баста мұңын,
Бетін сүртіп қайтайын тастарының.
Мен тербетіп өтейін бесігімді,
Бесігіме келгенше басқа буын.

Базарлығым, барымды қамдап алып,
Халін біліп қайтайын шалға барып.
Қанша уақыт өткізіп салмағалы,
Сірә, мені сағынып қалғаны анық.

6.1.1975.

ЖЫЛҚЫБАЙДЫҢ ЖҮРЕГІ

Есімде әлі,
Қарасаздағы диірмен,
Су соққан барлық тастарды ұршық үйірген.
Есімде бәрі...
Жылқыбай қарттың үйі де,
Өзі де, диірмені де,
Аппақ тозаң киінген.

Сақалы да аппақ,
Мұрты да аппақ,
Бәрі аппақ,
Мектептен шығып, жіңішке судан әрі аттап,
Жылқыбай қартқа жететін еді жетімдер
Өзегі талып,
Аш лақтардай жалақтап.

Ортан жіліктей,
Темекісін қарт орайтын,
Орайтын дағы, бір-бірлеп бізді санайтын.
Санайтын дағы, қойнынан алып күлшесін,
Тепе-тең бөліп,
Күрсініп ұзақ қарайтын.
...Су диірменді,
Әкеткен мұнан кім едің?
Ауылға барсам, айналып орнын жүремін.
Қайтейін енді,
Осында мәңгі сақтаса,
Артында қалған Жылқыбай қарттың жүрегін...

6.1.1975.

ЕСТІ КҮНДЕРІМ

Көңілде
Көптен бері мен
Өмірді көктем көріп ем.
Енді-енді түсініп келем,
Өткенде өткелдерінен.

Кей-кейде жығылып барып,
Кей-кейде жығылып та алып,
Өмірдің сырын ұқпадық,
Ол бізден бұғынып қалып.

Тыңнан жол татпақ та болдық,
Тыңнан нәр татпақ болдық..
Ақыры батпаққа қондық,
Сонан соң ақ мақта болдық,

...Беу, менің есіл күндерім,
Білмедім есім кіргенін.
Әйтеуір, есіп жүргенмін,
Өмірді кешіп жүргенмін.

Әйтеуір, есті білмедім,
Білмедім кештің кіргенін.
Қош енді, ескі күндерім!
Келе ғой, есті күндерім!!!

6.1.1975.

МОЦАРТ “ЖАНАЗАСЫ”

Реквием

Біреу келді де қара киімге оранған:
— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт! —
Деді де, жоғалған..
Әлде бір елес..
Әлде бір адам болар ма?
Аза тұтқан,
Аң-таң Моцарт,
Бар жұмысын доғарған.

Аты мен жөнін білейін деп артынан,
Іле шыққан-ды.
Аула алдында сәл тұрған.
Аты-жөні кім екені белгісіз,
Қара киім ғайып бопты антұрған.

"Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт!"
Азалы үн...
Жаназа күйі елітті оның назарын.
Бұл өмірдің тозағы менен мазағын,
Тәрік етсін бір.
Жазамын оны, жазамын!

Өңім бе әлде,
Түсім бе әлде?..
Тәңірім!
Рояльдің жәйлап басып бір көрді тамырын.
Хош бол енді, хош бол, хош бол, бауырым!
Дегендейін күрсініп алды ауыр үн.

— Хош бол, Моцарт!
Дегендей ме жүрегі?!
Сәл кідіріп, қуаң тартты ірені.
— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт! —
Япыр-ау,
Періште ме әлде, пері ме әлде, кім еді?!.

Күй пернесін тағы да келіп бір басты,
Күңіреніп барып, бір үнмен бір үн мұңдасты.
Өмірді мынау азалы, ауыр үн басты,
Күйзеліп, жәйлап, өмір мен өлім сырласты.

I. ТАБЫТ ҮНІ

Мен сені сүйгем
Жаныммен сүйгем, Жарық Күн!
Жатсам да сүйем тұңғиығында тамұқтың.
Ақ сәулең сенің аймалап мені,
Жарық Күн,
Тұрған да болар үстінде мынау табыттың.

Ғарыштан құйған ғаламға ортақ шуағың,
Сезгемін, білгем,
Мен үшін бір күн тынарын.
Тастама мені,
Тастама мені, Шырағым!
Шуағың түссін,
Шөп болып мейлі, шығамын.

Қомағай көңіл құмартып өткен әрнеге,
Тірлікте сонау түскемін талай әуреге.
Кешкен өмір де,
Көрген бақыт та — барлығы,
Жетпейді екен ғой,
Бір күндік сенің сәулеңе.

Бір күндік сәуле...
Бір күндік жарық мекенім!
Мәңгілік түнек қапасқа қалай кетемін.
Келмейді-ау тілім...
Өлгеннен сұра дер едім,
Тірі жандарға,
Өмір дегеннің не екенін.

Өмір дегенге,
Тірлікте, сірә, жетер ме ой.
Жарық сәуледен басқаның бәрі бекер ғой.
Бекер ғой бәрі,
Бекер ғой бәрі, бөтен ғой,
Өмір дегенің бір күндік Сәуле екен ғой!..

Тамшыдай ғана нұрына, міне, зарықтым,
Өмір осы екен, сырына, міне, қанықтым.
Жаса сен Мәңгі!
Жаса сен Мәңгі!
Жарық Күн!
...Табытпын, табытпын, табытпын...

II. ХАЛЫҚ ҮНІ

Ажалдың аяз, боран, түні өткенде,
Көктем кеп жер бетіне гүл еккенде,
Қызғалдақ қара жерді жарып шығып,
Қадалар кеуделерге, жүректерге.

Аспанда алапат күш дүр еткенде,
Көк пен жер тітіркеніп дір еткенде,
Қақ бөліп қара бұлты қақыратып,
Ұшқының тұрар сенің түнектерде.

Панасыз қалған жесірден,
Біржола үміт кесілген.
Жарқырап жанған шырақты,
Соққан да дауыл өшірген.

Сені де жұтқан көне жер,
Сан рет әлі көгерер.
Салтанатқа әлі бөленер,
Бірақта маған не берер?

Төгер де мұңын, жөнелер,
Көзімнен жасым себелер.
Тасбауыр табыт тас қылып,
Мені де бір күн шегелер.

Сен сүйген орман, көлдерге
Жыл сайын құстар келгенде,
Көкжиек, сонау белдерден,
Сағыныш сағым көргенде,
Зарығар саған шер кеуде,
Сағынар жүрек шерменде.

Төзермін қалай мұныға,
Жетер кім сенің құныға?
Не істермін ажал ұрыға?!
Шомылып көздің суына,
Өзің жоқ қанық сырыма,
Өтермін жасып, бұғына.
Қашаннан жерік қара жер,
Жесірдің қайғы-мұңына.

Қоршаған тұман жан-жағым,
Келмеске, қусым, самғадың.
Хош енді!
Үзілген менің арманым,
Хош бол, Ардағым!..

IV. ЖЕТІМДЕР ҮНІ

Біздер —
Жетімдерміз,
Жетімдерміз.
Ақпанның,
Аяз қардың өтіндеміз.
Мына сараң өмірден сауға сұрап,
Тіршіліктің мазасын кетіргеміз.

Біздер — жетімдерміз!
Біздер — жетімдерміз!
Доп қылып жердің шарын өтудеміз.
Бостан-босқа өлмейміз,
Өкінбеңіз.
Жекірмеңіз,
Біздерге жекірмеңіз,
Жекірмеңіз!
Босағасын паналап талайлардың,
Талайлардың басынан секіргеміз.
Себебі жетімдерміз!
Өкінбеңіз, біздерге жекірмеңіз.
Біздер — жетімдерміз!!!

Өмірге келу де егіз, кету де егіз,
Сүреңсіз өтуде жаз, өтуде күз.
Жалғанда өлім бар да жетімдер бар,
Сондықтан мәңгілікке бекінгеміз.
Біздер — жетімдерміз!

Ұрылар да емеспіз, қарылар да!
Қарғыс таңба біздерден арылар ма?!
Жылынамыз бір ауыз жақсы сөзге,
Қарғыс аяз біздерді қарығанда.
Жасамаймыз қиянат жаны барға.
Жаны бар жан бірақта табылар да?
Жетім көңіл жақсыға жарыған ба?!

Біздер — жетімдерміз!
Жетімдерміз!
Жетім болып жүріп-ақ жетілгеміз:
Дөңгелек жердің шарын допша қуып,
Мазасын тіршіліктің кетіргеміз.

Тіршілікте біреуін біреу күндер,
Бізге жат өлі кімдер,
Тірі кімдер...
Жиылып, Жер шарының жетімдері,
Алдында Ақиқаттың бірігіңдер!

БЕСІК ЖЫРЫ

Әлди,
Әлди,
Ақ балам,
Ұйқтай ғой, ұйқта,
Жат, балам,
Мәңгілік сені тербеуге,
Мәңгілік бесік сақтағам.

Күндер де мұнда жоқ, балам,
Таңдар да мұнда атпаған.
Түсіріп сәуле түнекке,
Жат, балам,
Әлди, ақ балам.

Сор да жоқ мұнда, бақ та жоқ,
Атақ та, құрмет, даңқ та жоқ,
Жетпейді мұнда өсек те,
Жетпейді саған атқан оқ,
Әлди, әлди, ақ балам,
Мәңгілік тыныш жат, балам.

Жоқ мұнда күрес, ерегес,
Күншілдік, қулық, төбелес.
Өзіңдей мұнда көп елес,
Ақ балам, жалғыз сен емес.

Ұйқтай ғой, балам, шошынба,
Бауырың, жарың, досың да,
Аңдыған жауың, қасың да,
Тоғысар бәрі осында.
Ұйқтай ғой, балам, шошынба.

Шулама, орман, кең дала,
Баламның алма мазасын!
Тербетіп тұрам мен ғана,
Мәңгілік жанның азасын.

Әлди,
Әлди,
Ақ пенде,
Тыныштық тауып жат менде.
Өмірді қандай сыйласаң,
Өлімді сондай жат көрме!

Баурыма мәңгі сақтаған,
Әлди,
Әлди,
Ақ балам...
Әлди...
Әлди...
Әлди-ай!..

7-10.I.1975.

НЕНІ КӨРДІМ

Не көрдім демеймін,
Нені көрдім.
Маған, өмір, көрсін деп нені бердің?
Ештеңе де көргем жоқ,
Көрмей, білмей,
Жөніме өлгім келеді, жөніме өлгім.

Көргемін жоқ қуаныш, қайғыны да,
Қуануға мұрса жоқ, қайғыруға.
Жоқшылық та жат маған, байлығың да,
Қонысым бар қос жолдың айрығында.

Махаббатты білмеймін, сүюді де,
Сүймей өмір өткерген күйім міне.
Жүрегіме біреулер ғашық болып,
Ілді ме, білмеймін, күйінді ме?!

Жақсылығын, біреудің қорлығын да,
Көргемін жоқ, білмеймін барлығын да.
Қуанышым белгісіз, зар-мұңым да,
Таң нұры да белгісіз, тағдырым да.

Не көрмедім демеймін,
Не көрдім мен.
Көрермін деп бәрін де келер күннен,
Айрығына қос жолдың қосым тіктім,
Қос өркешті түйемді шөгердім мен...

11.1.1975.

МЕН СЕНІ ҰНАТАМЫН...

Мен сені ұнатамын.
Дегенменен,
Басқадан көрмегенді сенен көрем.
Өз обалың өзіңе, өзіңнен көр,
Бір күні ғайып болсам егерде мен.

Басқадан көрмегенді сенен көрем,
Сен биікте жүрсін деп, төмендегем.
Кім екен мені өзіңе дуалаған?!
О, тоба!
Мен неғылған өлермен ем!

Кім екен мені саған дуалаған!?
(Сенсіз де көңілденем, қуана алам)
Кім екен,
Мені сенен айналдырып,
Цирктің аттарындай қуалаған!?

Дегеніңнің бәрін де жасап жүріп,
Көрсетпеймін зәредей асау қылық.
Сенің ғана ырқыңа бас алдырып,
Бұға берем..
Неғылған жасандылық!..

Мен сені ұнатамын.
Бірақ, бірақ..
Мейіріңді қайтейін жылап сұрап.
Ұнатамын дегенім — жасандылық,
Саған деген жүрегім құрақ-құрақ..

14.1.1975.

* * *

"Адам қайдан жаралған?"
Осынау бір сұрақты,
Топшылаймыз сан алуан,
Жауабы жоқ тұрақты.

Ұғынамыз ғылымнан,
Топшылаймыз діндерден.
Адам қайдан туылған,
Тәйірі, оны кім көрген?

Судан ба әлде оттан ба,
Жерден бе әлде күннен бе?
Бардан ба әлде жоқтан ба,
Маймылдан ба, пілден бе?

Әр нәрсеге үңілдік,
Ұқсап бақтық әркімге.
Ақыры кеп жүгіндік,
Ғұлама шал Дарвинге.

...Мен адамнан жаралдым,
Ниетім жоқ айнуға.
Баласымын Адамның,
Ұқсағам жоқ маймылға.
(Кісі емеспін! Адаммын!).

15.1.1975.

* * *

Көк шығып қалды күнгейге,
Көгеріп бәрі кетсе екен.
Көрінбей кеткен бір бейне,
Көлбеңдеп алдан өтсе екен.

Төксе екен көктен ақ жауын,
Ақ жаулық самал алса екен.
Жабырқап қалған тауларым
Жадырап сәтте қалса екен.

Өте алмай сонау көк белден,
Шымырлап сағым қайнаса.
Көгеріп қалған бөктерден,
Көпсітіп жылқы айдаса.

Шыңдардан ұзап шыға алмай,
Шынарға бұлттар байланған.
Бұлақтар үркіп құлаңдай,
Құйылса төмен сайлардан.

Сәбилер шулап жан-жақтан,
Жағасын кезсе жылғаның,
Үздікте-создық аулақтан,
Естілсе үні тырнаның.

15.1.1975.

* * *

Шып терлеп дала бусанған,
Сағымы қайнап шымырлап.
Бозторғай ұшты жусаннан,
Сүйінші сұрап шырылдап.

Сағынып нөсер жаңбырын,
Аулақта қалғып бақ тыңды.
Ақ бұлттар мамық жаулығын,
Аспаннан төмен лақтырды.

Қалқиды көкте ақ мамық,
Қалдырып кейде көлеңке.
Нұрына күннің қақтанып,
Шуақтап жатыр кең өлке.

Шуаққа толы жан-жағым,
(Шуаққа құмар бұл жалған).
Шуақта шыбық талдарым,
Шуақтап тұрып бүр жарған.

Көктемгі самал көк белде,
Көгілдір шәйі желпінген.
Жап-жасыл мына көктемде,
Жасарған өмір елтіген.

16.1.1975.

КЕЗДЕСУ

— Жан едік жалын, от кеуде,
Хал қалай, жеңге, хал қалай?
Сенен де жастық кеткен бе?
О, дариға,
Жалған-ай!..

Мінезің асау құлаңдай,
Келгенде саған байқаушы ек.
Алдыңда сенің тұра алмай,
Жалт бұрылып тайқаушы ек...

— Бұрынғы күнім жоқ менде,
Хал қалай, қайным, хал қалай?
Ойнаушы ең сумен, отпен де,
Талғамай бәрін, аңдамай.

Азамат едің балғадай
Балғадай шағың өткен бе?
О, дариға, арман-ай!
Ұмыт боп бәрі кеткен бе?!

...Екеуміз кеттік әрқалай,
Әңгіме жібін жалғамай.
Көктемгі аспан күрсініп,
Күркіреп кетті:
— Жалған-ай!!!

16.1.1975.

Мына бір келген мамыр ма?
Мамырла, бұлттар, мамырла,
Қалпағыңды алып, бауырлар,
Басыңды төсе жауынға.

Аспан тұр, міне, күркіреп,
Шөміш қақ, әже, ырымдап.
Көктер ме егін дүркіреп,
Көк биен аман құлындап.

Есен-сау тұңғыш немерең,
Оралар ма екен әскерден.
Тұнар ма екен төңірек,
Шұбырып өрген жас төлден.

Дән бе екен әлде сүт пе екен,
Қарашы мына жауынға.
Қайсысы биыл мықты екен,
Егін бе әлде сауын ба?!

Мына бір келген мамыр ма?!
Мамырла, дала, мамырла.
Арқаңды төсеп жауынға,
Дамылда, тірлік, дамылда.

16.1.1975.

СӘУІР АЙЫ

Сабылып келді, міне, сәуір айы,
Сәуір айы — қазақтың тәуір айы.
Жылайды да тұрады жылаңқы бұлт,
Бара жатыр не болып ауа райы?!

Ақ нөсер, өткіншісі — бәрі дайын,
Сабылтып келген мына сәуір айын,
Құтты көріп диқандар құптағанмен,
Малшылар салып отыр сарыуайым.

Жылап тұр, жылаңқы бұлт сабылып тұр,
Сағынып тұр күн нұрын, жабығып қыр.
Бірде жауын, біресе қарға айналып,
Сәуір айы малшыға қағынып тұр.

Шопан жүр малыменен, көптен бөлек,
Төпеп тұр,
Келер емес көктен көмек.
Сәуір айын сықпыртып сыбайды кеп,
— Құрғырдың түбі түсіп кеткен бе?! — деді

Ойында — әрі ашу, әрі уайым,
Әйтеуір, оңдырған жоқ сәуір айын.
Сәуір айы — малшыға сарыуайым,
Малмен бірге бағады ауа райын...

16.1.1975.

* * *

Шыңылтыр аспан шытынап,
Шытынап сына жаздайды.
Жұлдыздар шоғы бытырап,
Шоқтанып тұрып маздайды.

Белбеуін шешіп, ағытып,
Аспанды жалғап жерменен,
Құс жолы жатыр шаңытып,
Көлбеген көкте көлденең.

Өзеннің мұзы шатынап,
Сатырлап сынған суықтан.
Аязды түнде атырап,
Тірлігін бір сәт ұмытқан.

Аязды түнде ақпанда,
Ит үрмей, тауық шақырмай,
Арқасын сүйеп ақ тауға,
Қымтанып ауыл жатыр жай.

Тыныштық деген — жан ізгі,
Сағынып келген жардайын.
Оянып кетер тәрізді,
Сипасаң болды маңдайын...

16.1.1975.

ГҮЛДЕР СЕМІП БАРАДЫ

Жер ылғалын, күн нұрын көріп толып,
Бал араға бар нәрін беріп болып,
Күннен күнге дерт жеңген нәрестедей
Гүл сарғайып барады семіп, солып.

Көрік кеткен лала гүл, раушаннан,
Жапырағын, сабағын қырау шалған.
Сумандаған ұрыдай суық жел тұр,
Жабырқаған гүлдерге ылаң салған.

Ажарымен қоштасып, алаңымен,
Гүлдер семіп барады сабағымен.
Түгі кетіп, жарғаққа айналған ба
Көздің жауын алатын дала кілем?

Күнде көрсең
Тұратын күнде өртеніп,
Гүлдер сөніп барады,
Гүлдер сөніп.

Гүлдер семген,
Сарғайған дала мұнда,
Гүлсіз көркі шамалы қаланың да!
Сабағынан үзілген гүл раушан
Жазды әкетіп барады жанарыңда.

17.1.1975.

ЖАРТАСҚА ЖАЛҒЫЗ ГҮЛ ӨСЕР

Сабағы елсіз сары гүл
Жартаста жалғыз тұр өсіп.
Жауын ба, жел ме — бәрібір,
Өзінше ол да күресіп,
Жартаста жалғыз тұр өсіп.

Дөнеңе де атпай желігіп,
Олжасыз қалған бір мерген.
Отырған сәтте ерігіп,
Жартастан жалғыз гүл көрген.

Паналап төсін көненің,
Жыл сайын осы гүл өсер.
Көрсетпек болып өнерін,
Көздеді оны бір есер.

Бір есер отыр сүйініп,
Есерді қостап жаңағы.
Үкілі қыздай иіліп,
Қиылды гүлдің сабағы.

Тамыры терең көмілген,
Жартасқа жаңа гүл өсер.
Өткінші мынау өмірмен
Өзінше ол да күресер.

17.1.1975.

* * *

Киіктер, мұнда жүрмеңдер,
Бас бағып отыр сұм мерген.
Боласың ғайып, байғұстар,
Қоштасып сайран күндермен.
Тасада отыр сұр мерген,
Кетіндер аулақ бұл жерден!

Сұр мерген отыр бас бағып,
Қаныңды сенің шашқалы.
Қаласың жерді жастанып,
Кетіндер үркіп, қаш бәрің!
Осы бір маңды тастағын.

Қаруын кезеп мергендер,
Қаңдарын талай көмген жер,
Киіктер талай өлген жер,
Кетіндер аулақ, келмеңдер!

Жеріме жерік болғандар,
Киіктерімді қорғандар!
Құстарымды да атпаңдар,
Құрақтарымды ормаңдар!

17.1.1975.

Маңыма сәуле жуытпай,
Қинайды мынау қысқы күн.
Жалыныңменен жылытпай,
Жоғалдың қайда, ұшқыным?

Бытырап ойым бүгін де,
Торыған болам толғау сап.
Отырмын, міне, іңірде,
Қайдағы жоқ бір жолды аңсап.

Құмартып қайран сәттерге,
Есіме алам ұмытпай.
Төнемін аппақ дәптерге,
Бұлыңғыр мынау ымырттай.

Жетсеңші жазым — ыстығым,
Аязды қыстан шаршадым.
Қайдасың, менің ұшқыным?
Келсеңші, құрғыр, аңсадым.

Жылынып бойым біртіндеп,
Жүректі келіп қан тепсін.
Біртіндеп миым бұлкілдеп,
Көзімнің оты жарқ етсін.

17.1.1975.

ЖАНАШЫРҒА

Білем...
Білем...
Сендерді, туыстарым.
Өзімсініп дұрыс қой ұрысқаның.
Көкпар тартсаң өзімді, өздерің біл,
Жырларымда болмасын жұмыстарың!

Жырым менің — өзімнің асау жаным,
Іздемей-ақ қой оның осал жағын.
Жырым менің алтын да, асыл да емес,
Білесің бе не заттан жасалғанын?!

Келесің сыртымнан тон пішуменен,
Жеңбексің желеуменен ішу деген...
Ақын ба от пен суды түсінбеген,
Ақын ба жанына ақау түсірмеген?!

Ішу деген, шынында, осал жағым,
Осал жақтан іле бер, шошаңдағын.
...Кұлы болсаң өмірдің, өзің болғын,
Қара басым құлдықтан құтылғамын!

Сөз сенікі, сөйлей бер, нан табарым,
Әлі-ақ ертең әләуләй тарқар әнің.
Тұғырыңды бәйгеге қоссаң сен қос,
Тұлпарымды қор қылмай қаңтарамын...

17.1.1975.

* * *

Ұрынбай боран, жауынға,
Көлікке мінген аяулы-ақ,
Алайда алыс ауылға,
Төтелеп тартам жаяулап.

Жамылып мынау әуені,
Маңдайым төсеп шуаққа.
Шомылып алам әуелі,
Шолпылы сылдыр бұлаққа.

Бауырым басып құраққа,
Құмарым қанбай тұрмаймын.
Сонан соң шығып қыратқа,
Бозторғай үнін тыңдаймын.

Алдымды кесіп ұшқанда,
Беремін сәлем құстарға.
Иіліп тағзым етемін,
Иесіз тұрған қыстауға.

Көңілден үзіп көрімдік,
Гүлдерге тағып кетем мен.
Көрімдік алам өмірлік,
Аяулы атамекеннен.

Жетемін аңсап аяңдап,
Күтіңдер мені, бауырлар.
Жете алмай қалсам жаяулап,
Қондырар мені тауым бар.

Келеді соқпақ жол бастап,
Бір белден асып бір белге.
Жете алмай қалсам, жамбастап,
Жантая кетем бір жерге...

17.1.1975.

МАХАМБЕТТЕР, АБАЙЛАР-АЙ!

Өмірдің қысы, жазы, көктемдері,
Қысылтаяң шақтары, өткелдері,
Адамның аққан қаны, төккен тері,
Мұратқа жетпегені, жеткендері —
Жанымды жеп жүр менің көптен бері.

Атысу, аңдысу мен таласудың,
Санасу, табысу мен жарасудың,
Мінезін мынау адам баласының,
Білсем деп құпиясын аласұрдым.

Алдында алуан-алуан мінездердің,
Амалсыздан келеді мың өзгергің.
Әркім өзін балайды данышпанға,
Бір-бір құдай санайды бір өздерін.

Білмейді екем...
Қолымнан келмейді екен,
Жоқты аңсап, жоқ сусынға шөлдейді екем.
Қой енді, тыйылайын, бұғынайын,
Ойымды орасанға бөлмей бөтен.

Жасырмай ойымды айттым талай-талай,
Қайтейін кетті бәрі қарайламай.
...Айтарын ашып айтқан абайламай,
Дариға-ай,
Махамбеттер, Абайлар-ай!!!

18.1.1975.

ЖІГІТТЕР, МАҚТАНБАЛЫҚ

Берікті аспанға атып аттан салып,
Жігіттер, мақтанбалық, мақтанбалық!
Қашаннан қазақ деген сырмінезді,
Мақтаусыз да, мақтансыз жатқан халық,

Сабырмен сабақ алып дәуірлерден,
Сабырын сары алтыннан тәуір көрген.
Қазаққа мақтансын деп жер бермеген,
Жерінің кеңдігіндей сабыр берген.

Иықтасып тұрсын деп елдерменен,
Қазаққа молшылықты кем бермеген.
Алайда Ата қазақ мақтануды,
Әлімсақтан бер қарай жөн көрмеген.

Дәулет шалқып, ырысы асқанында,
Қақысы бар қазақтың мақтануға.
Дарақы боп қазағым кетпесін деп,
Сабыры тұр күзетіп арт жағында.

...Іргелі қазақ болдық. Сақтар қалып,
Құс міндік темір қанат, аттар қалып,
Әйтсе де, мақтанбалық, мақтанбалық!..

18.1.1975.

ТУҒАН ЖЕРГЕ

Таныс өлке,
Таныс аймақ,
Таныс маң:
Аноу жерде құрбылармен алысқам,
Аноу жерде құрбыжанмен табысқам.
Алба-жұлба ақша бұлттар жарысқан,
Таулар өне ұйықтап кеткен, данышпан,
Жолдар анау шұбатылып шаңы ұшқан,
Таныс өлке, таныс аймақ, таныс маң.

Шабындықтар,
Егістіктер,
Тоғайлар.
Төбелердің төбесінде — көк айдар.
Ақ сағыммен араласып аулаққа,
Сағым болып бара жатыр көп ойлар.

Бір тынбайды шегірткенің шырылы,
Жел қозғаған ақ шилердің сыбыры,
Бәрі таныс: кісінеген құлыны
Ін аузында шаңқылдаған суыры.

...Айналайын!
Атамекен, Ақ мекен!
Қандай қазақ іздеп сені тапты екен?!
Туған өлке тәтті екен ғой,
Тәтті екен!

18.1.1975.

* * *

Тілегім қайда менің көкке өрлеген?
Жүрегім қайда менің кек кернеген?
Жүремін неге бұлай бөктерде мен?
Білемін...
Тек терлегем, тек терлегем.

Апырмай, бәрі бітіп қалғаны ма?!
Жеткізбей арманыма, алдағыма.
Аяй гөр, арманым-ау, ардағым-ау!
Үзілген үмітімді жалға мынау.

Жүргізбе мені бұлай бөктерменен,
Алып өт асқарыңа өткелменен.
Тілегім бөктерменен шектелмеген,
Алдымда өмірім бар өткермеген.

Жанымда жалын барда, қиял барда,
Аядай аулаға мен сыя алғам ба?
Аяшы, ая мені, ардағым-ау,
Апарып таста мені қияндарға.

Сырқаттанып жүргенше сызда қалып,
Өлсем де өлейін мен құзға барып.
Мұзға барып құлайын құздан ағып,
Сөндірейін отымды мұзға малып.

18.1.1975.

* * *

Аңғал досым-ай,
Не дейін саған, не дейін.
Көрінеді ішің,
Ашылса болды көмейің,
Жақсы да сені демейін,
Жаман да сені демейін,
Қасымда жүрші, әрқашан сені көрейін.

Адамға деген жақсылығың да шамалы,
(Жаманнан гөрі жоғары).
Кейітіп жаңды,
Кей-кейде сенің түсіңнен,
Сұп-суық сұмдық үскірік аяз соғады.

Кей-кейде мына өтірік күлген көзіңнен,
Сұмдық бір жаттық сезінем.
Безінем оңда өзіңнен,
Өзіңе деген,
Достығымнан да безінем!

Мінез-құлқыңды түрлентпей,
Болсаңшы, досым,
Өмірде мына бірбеткей.
Жақсылығың жүр,
Жаманнан гөрі жоғары.
Жамандығың да жанымнан менің жүр кетпей.

18.1.1975.

БӘРІН ДЕ ҚОЙШЫ...

"Өмір-ай!" — деймін,
"Өмір-ай!" — деймін кейде мен,
Күндер де өтті,
Ойнайтын қыста жейдемен.
Кездер де кетті біреулер маған: "Ей!" — деген,
Кездер де жетті біреулер: "Сіз", — деп сөйлеген.

Бәрін де қойшы...
Қозы түс өтті аяулы,
Тал түс те кетті, бесін де міне таянды.
Мына жалғанда не қалар дейсің баянды,
Кезекпе-кезек бәрі де жылжып таяр-ды.

Мұны да қойшы.
Махаббат шіркін суытты-ау!
Мен дағы оны,
Ол дағы мені ұмытты-ау!
Аңсаған жүрек алдаса дағы қаншама,
Махаббаттан да аспанның Айы жуықтау.

Бәрін де қойшы...
Бәрі де өтер тоқтаусыз.
Өмір ме өмір?
Өнбей де өспей, жоқ-барсыз?
Кезегім келіп,
Кеткенде келмес сапарға,
Хабарсыз, ізсіз, қалмасам екен жоқтаусыз...

18.1.1975.

ЖАНЫМ, СЕН ЖАСЫМАҒЫН

Көбейте берме, жаным, шашың ағын,
Жаным, сен жасымағын, жасымағын,
Нәсерлетіп бір сәтте басыламын,
Шашылады шұғылам, ашыламын.

Ұшқындарын жан-жаққа шашыратқан,
Кездерім бар кей-кейде жасын атқан.
Қара бұлтқа қара да басымдағы,
Күн шығады деп ойла осы жақтан.

Жанымның жақсы емес тыншығаны,
Тыншығанда жүрегім тұншығады.
Жасынымнан, жаным, сен сескенбегін,
Жай отының артынан күн шығады.

Жай отымды алыптын бәсеңдетіп,
Есім кетіп қалыпты, есем кетіп.
Ақ жаңбырдың нұрына шомыла бер,
Нәсерлетіп алайын, нәсерлетіп.

Жаным, сен жасымағын, жасымағын!
Нәсерлетіп алам да басыламын.
Айқұш-ұйқыш бұлттардан жай атылмай,
Күн тымырсып тұрғанға ашынамын...

19.1.1975.

МАЛШЫ АЙТАДЫ...

Күн кетеді қызарып көк белдеуден,
Өтеді ымырт ұзарып көкпен, жермен.
Отырасың ой тастап өткендерге,
Ырза болып өмірге көппен көрген.

Ымырт түсіп, малыңды жайғағасын,
Арқаң босап азырақ жайланасың.
Шайланасың,
Жантайып ойланасың...
Ойланбасаң, несіне қой бағасың?!

Ақ жалынын бүріккен қыста мына,
Малыңды да, жаныңды қысқаныңда.
Мұндай күнді бермесін деп тілейсің,
Досың түгіл айтулы дұшпаныңа.

Біздің тірлік сағатпен шектелмеген!
Қайдан білсін басынан өткермеген.
Әрине, малшылар да бес күн істеп,
Екі күн тынығуды жек көрмеген...

Арпалысып қыстармен, көктемдермен
Ырза болып өмірге көппен көрген.
Еркімізбен ерінбей еңбектеніп,
Еншімізді аламыз төккен терден...

19.1.1975.

БАЯҒЫДАЙ – 2

Аймаққа күндізгідей ірең берген,
Ай шығар баяғыдай күрең белден.
Мамада күрең бесті таңасып тұр,
Ұқыпты баяғыдай жүгенделген.

Мамада күрең бесті таңасып тұр,
Бәрі де баяғыдай...
Жарасып тұр.
Баяғыдай келбеген жарасып қыр,
Баяғыдай көк сиыр бұзауымен,
Иесінен ұрланып жанасып тұр.

Баяғыдай қазақтың шопандары,
Өрістері, жайлауы, отарлары.
Баяғыдай барады бір келіншек,
Баяғыдай бір үйден от алғалы.

Баяғыдай тігіпті қазақ үйін,
Таза киім, таза ыдыс, таза бұйым.
Баяғыдай тартады таза сыйын,
Шарапсыз да шатақсыз таза жиын.

Баяғыдай күреңге ер саламын,
Өріс қарап, сонылы жер шоламын.
Баяғыдай жеңгеммен әзілдесіп,
Халін сұрап қайтамын көрші ағаның.

Күле жүріп, жеңешем қояды шай,
Малдас құрып отырам баяғыдай.
Бәрін тартып алсаң да, қазекемнің
Баяғыдай ниетін ая, құдай!

19.1.1975.

ҚАРАША

Бағыттарын батысқа түзеді ме?
Құстар енді қарасын үзеді де...
Кісінесіп, мөңіреп, маңырасып,
Жамырасып мал жатыр күзеуінде.

Алыс-алыс ақ үйлер, қоңыр үйлер,
Палаткалар, жаппалар, жұлым үйлер.
Мал жайылса күзгі аңыз бір шетінде,
Бір шетінен трактор жонын илер.

Атырапта төрт түлік араласқан.
Күн бұзылды.
Түнеріп барады аспан.
Аңыздың аңыз-аңыз қаңбақтарын,
Өкпек жел домалатып ала қашқан.

Аласапыран Аймақтың тірліктері,
Дүрліккелі даяр тұр, дүрліккелі.
Секем алған пілдердің құлағындай,
Желпілдейді үйлердің түңліктері.

Жаздағыдай гүлдер жоқ қауыз жарған.
Қараша тұр.
Шілде мен тамыз қалған.
Дуадақтар бұл маңмен қош айтысып,
Көтеріліп барады аңыздардан...

19.1.1975.

* * *

Сағалап сайды, жыраны,
Паналап қонған қыстауға,
Кеткім кеп ылғи тұрады,
Сағыныш кейде қысқанда.

Қаладан бақыт табылып,
Жақсарып жүр ғой күтімім.
Аңсаймын кейде сағынып,
Қыстаудың көкшіл түтінін...

Көз салып тұрсаң дөңгейден,
Бір белден жаңа асқанда.
Бұп-бұйра түгін кернейден,
Бұралып шықса аспанға.

Жылқылар жатса жапырып,
Тұмсығын малып ақ қарға.
Қалпағын бұлғап шақырып,
Жылқышы тұрса қапталда.

...Қоңырси көңнің түтіні,
Астына кіріп күпінің.
Ұйқыға енді батқанда,
Естілсе кенет шатқалдан,
Үрейлі үні үкінің.

Бойыңды мең-зең ұйытқан,
Қызуы пештің тынбаса.
Астында мұздың бұйыққан,
Бұлақтың үнін тыңдаса.

Жылқылар жусап бір дөңде,
Бір дөңнен аппақ ай туса.
Өткенім келіп бір демге,
Өткен ән қайта айтылса...

19.1.1975.

СОЛ ТҮНІ

Ауады да тұрады аңсарым-ай!
Әлі сен есімдесің, Аршалы сай.
Сол түні мені неге өлтірмедің?
Сол түні риза едім, алса құдай.

Сен куә, Аршалы сай,
Сол түні мен,
Аққуға тұзақ салып өлтіріп ем.
Сол түні неге мені аяп қалдың?
Жаңадан ауызданған бөлтірік ем.

(Бөлтірік ем, арлан боп аяқтандым).
Шырылдап сонда сені оятқан кім?
Есіңде ме,
Көз жасы...
Жалынышты үн?..
Сол түні неге мені аяп қалдың?!

Қара түннің ішінде, қара бақтың,
Атар таң, келер күнге қарамаппын.
Тағдырдың өзі берген махаббатты,
Төрк етіп мәңгілікке жаралаппын...

Аршалы сай!
Неғылған көркем едің!
Сол түні неге мені өртемедің?
Сол түннің қияметін есіме алсам,
Сенен де, өзімнен де жиіркенемін.

19.I.1975.

ЖАЛҒЫЗ СӨТ

Жанарың жалт етгі-ау бір жай отыңдай,
Жай отыңдай жандырып, жоятыңдай.
Жалғыз сәтті жанымды дір еткізген,
Жасырдың-ау,
Жалған-ай!
Қоя тұрмай.

Жалғыз сәтпен жанымды дір еткізген,
Сені алдымнан, құрбыжан, кім өткізген?!
Жанарыңды жасырып, аулақтайсың,
Жүзге тура қарамас жүрексіз бе ең?

Жанарыңда ғажайып от бар екен,
Кімді қарып, кімді өртеп тоқтар екен?
Жалғыз сәтпен жанымды дір еткіздің,
Одан басқа сыйларың жоқ па бөтен?

Сап-сап, көңіл!
Нені ойлап, неге кеттің?
Қасиетін кемітпе кереметтің.
Жанымды дір еткізген жалғыз сәттің,
Жалғанда құнын қалай төлемекпін.

Жанарлар жалт-жұлт етіп жай отыңдай,
Осылай жан-жағымнан жай атылғай.
...Жақсыны дүниеден жоятыңдай,
Жалған-ау, жасырасың қоя тұрмай.

20.I.1975.

СЕН БЕ ЕДІҢ?

Көтерілмей жүргенде еңсем менің,
Армандадым, біреуді көрсем дедім.
Біреу маған алыстан қолын созған,
Қолын созған қамқоршым, сол сен бе едің?!

Танысып та, ашынып сезімдерім,
Ұзақ таңға ұйқтамай, көз ілмедім.
Сонда мені біреу кеп әддигеген,
Әддигеген сәбиін өзің бе едің?!

Сері күннен жалығып, кері күннен,
Жалғызсырап кей-кейде жерідім мен.
Біреу сонда жанымнан шықпайтұғын,
Жаны бірге менімен серігім бе ең?!

Қысылтаяң сәттерде саған келдім,
Жасырмай-ақ халімді, жаман дедім.
Мұңым менен сырыма ортақ болған
Адам ба едің!
Аяулы панам менің!

Сен менің көтерілген еңсем бе едің?
Армандадым, өзіңді көрсем дедім.
Бақыт іздеп жүр едім, сол сен бе едің?!
...Арманым жоқ алдыңда өлсем сенің.

20.1.1975.

* * *

— Не жетпейді?
Құлпырған маңайың гүл, —
Деп маған,
Бірза болмай ағайын жүр.
Жаным барда, бойымда қаным барда,
Жырымнан жан ашуын алайын бір.

Бәрі де бар...
Басымда бәрі де бар.
Жан емеспін жарымжан дәріге зар.
Жетпейтіні жүректің әні болар,
Бақыт бақтың тарыдай дәні болар...

Қалғанының бәрі бар бір басымда,
Әлі талай жараймын қырды асуға.
Жетпейтіні досым аз сырласуға,
Өмірім аз, жетпейді бір ғасырға.

Күрсінгенім болмаса аңда-саңда,
Көз жасымды қақым жоқ көл жасауға.
Аздығы да ғұмырдың алаңдатпас,
Міндетті емес ақындар көп жасауға.

Кім айыптап, сыртынан кім күледі,
Содан болар жырдың да жүнжігені.
Адам жырлап тұрғанда, заман жырлап,
Керегім де жоқ шығар, кім біледі?!

21.1.1975.

ЕЙ, ӨМІР

Дүниенің ағын да, қарасын да,
Мыңқ етпейсің, қабылдап аласың да.
Қарасымен шамаң жоқ таласуға,
Ей, өмірім, зымырап барасың ба?

Жер мен көктің желпініп арасында,
Желігесің, түсесің қара суға.
Құйын қуған қаңбақтай аласұра,
Ей, өмірім, зымырап барасың ба?

Мен отырмын теңіздің жағасында,
Бересім де жоқ оған, аласым да.
Мені тастап, толқындар, ағасың ба?
Толқынданып, өмірім, барасың ба?

Шаң шығарып ізінен құйындаған,
Барасың ба, өмірім, қиындаған?
Сыйын маған,
Ей, өмір, сыйын маған,
Сыйыңды алам мен сенің бұйырмаған

21.1.1975.

Аласарып Ай батқан,
Ай батқанда аймаққа,
Жұлдыз шоғын жайнатқан.
Аумайды бір құс жолы,
Ақтарылған қаймақтан.

Көкжиекте таулардың,
Көтерілсе түңлігі.
Баурайдың да, бар маңның
Көрінеді кіндігі.

Бастарында Мұзарттың¹,
Ағараңдар сәлдесі.
...Түнгі сапар ұзақ тым,
Бір құдайдың әуресі.

Көзіңе ұйқы байланып,
Қалғытады бір демде.
Түні бойы айналып,
Жүргендейсің бір жерде.

"Шәйі орамал бір байлап..."
Шыдамадым, өн салдым.
Жұлдызды аспан тұр жайнап,
Кеудесіңдей маршалдың.

21.1.1975.

ИНТЕРВЬЮ

Шетелдік әріптеске

Біз мына қоғамменен бірге өсеміз,
Тілдесеміз, үнімен үндесеміз.
Ақиқатты айтуды бізден сұра,
Ақиқатты айтуды білмесеңіз.

Әкелер салып кеткен іздерменен,
Келеміз анық басып біздер деген.
Біздер деген — қоғамның қолқанаты,
Біздер бөлек жандармыз сіз көрмеген!

¹ *Мұзарт* — Тянь-Шань.

Солдатпыз Отан үшін жанын үзген,
Арымызбен, қаламмен, қанымызбен.
Өз дәуірін өзгеге билетпейтін,
Күрескерміз!
Не керек тағы бізден!

Біз — солдатты Ленин қоғамының,
Иесіміз Балға мен Орағының.
Біз — Отанның қаруы, дарынымыз,
Ақынымыз Советтер Одағының.

21.1.1975.

БАҚЫТТЫ ШАҚ

Апырмай!
Бұл не қылған бақытты шақ,
Аппақ дән ақтарылған ақық құсап?!

Алақанда маржандай сусылдаған,
Аямай-ақ беріпті-ау сусын далам!
Дала жатыр берерін беріп болып,
Келер жылғы күрішке жерік болып.

Бидай өңді күз жатыр қырда мына,
Бидай өңді диқан жүр қырманында.
Әуе тұр құс қанатын сырнайлатып,
Жер жатыр кеудесінде Сырды ойнатып.

Сыр да асығып барады Аралына,
Сортаңдаған жиегі ала-құла.
Диқандардың көресің шат жүрісін,
Аттандырған қоймаға ақ күрішін.

...Апырмай!
Бұл не қылған бақытты шақ,
Ақтарылған ақ күріш ақық құсап?!

21.1.1975.

ҚҰТ МЕКЕНІ

Ақ жарқын қауым,
Бірінің қамын бірі ойлап,
Жарандар,
Неткен ынтымақты еді бұл аймақ!
Тамаша ауыл,
Тап-таза көңіл, таза аспан.
Тұрса екен өстіп,
Кетпесе екен лайлап.

Жаңарып кетті, жасарып кетті жан-жағым,
Көрді де мына көрікті жердің жандарын.
Көтеріп тұрған ырыстың мына тауларын,
Арымаңдаршы, аруағым менің, арманым.

Құтты мекенге қанатын көкпен жайған күн,
Осынау жерге кіндігімменен байландым.
Байырғы қазақ, бастарыңа кеп бақ қонған,
Мерекелеріңнен, берекелеріңнен айналдым!

Қарттарын сыйлап, жастарын баулып түлеткен,
Қаласын сүйген, даласын сүйген жүрекпен.
Айналдым сенен, аяулы мекен, дарқан ел!
Туған елінің тасына дағы гүл еккен.

22.1.1975.

* * *

Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!
Шаманы бағып, шау тартар шаққа жеткем бе?
Тозған бұйымдай жыртығын жамап көңілдің,
Отырғаным ба
Ой тастап өткен-кеткенге?!

Көз жауын алған сонауда-сонау күндерде,
Тартпайды енді тамаша мынау гүлдер де.
Ақ қырау аяз аулама менің кірген бе?!
От болып келіп,
Жоқ болғаным ба бір демде?!

Далада көктем,
Көңілі құрғыр күздейін.
Құлазып жатыр қуарған құла түздейін.
Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!
Өмір жоқ онсыз,
Іздейін оны, іздейін.

Қырлардан әлде, таулардан әлде құмдардан,
Қызғалдақ көрсең, қауызын ашып бүр жарған,
Құба тал көрсең, сыңсып бір тұрған нулардан,
Аспанды көрсең, ай, жұлдызынан нұр жанған,
Жастарды көрсең, болашақ жаңа жылдардан —
Бергейсің сәлем жоғын іздеген бір жаннан,
Дегейсің сенсіз шын жалған екен бұл жалған...

22.1.1975.

ТАНЫСУ

Мен келмеген, мен көрмеген өріс ең,
Жатырқама, тосырқама мені сен!
Досыңменен досың болып көрісем,
Дұшпаныңмен дұшпан болып өлісем!
Жат көрмегін, жатырқама мені сен!

Несін айтам, көңілің сенің ақ айдын,
Ақ айдын деп өзгелерге қараймын.
Айналайын, аман болшы, сақ болшы!
(Мен өзіме әрқашан да абаймын...)

Айналайын, сыйлағанды сыйлашы,
Берекеңді берекесіз құймашы.
Алқам-салқам омырауыңды ағытып,
Елпендемей,
Етек-жеңің жинашы!

Көріп тұрмын, өткізіпсің нелерді,
Айылыңды бір жина да көр енді.
Келгенің мен кеткеніңді өлшеші,
Байқасаңшы, дарақылық не берді?!

Мен көрмеген, мен білмеген туысым,
Ойламағай сарқылмас деп ырысым!
Жан екенсің ашылған да шашылған,
Әйтпегенде, менің не еді жұмысым...

22.1.1975.

* * *

Өзеніне асыққан бұлақтайын,
Енесіне жүтірген лақтайын,
Жайқалайын жаныңда құрақтайын,
Енді мен де саған кеп тұрақтайын.

Асқар тауға соғылған дауылдайын,
Ақтарылған аспаннан жауыңдайын,
Дамылдайын, саған кеп дамылдайын,
Ауа бермей аулаққа сағымдайын.

Өзімменен сапарға бір аттанған,
Құрбылардың бәрі де тұрақтанған.
Ақ үмітті іздейін бір кездегі,
Ұмыт болып жұртымда жылап қалған.

Өз орнында өзгермей тұр ақ қайың,
Тұрақтайын мен де енді, тұрақтайын.
Ар үміті — жоғалған ақ үмітім,
Табайын да, сені енді жылатпайын...

22.1.1975.

ЖАҒЫМПАЗДАР МЕН...

Жарамсақ бұлақ барып құйды құмға,
Құм оған бұлғаған жоқ құйрығын да.
Рас қой "Су аяғы — құрдым" деген,
Құм қайтсін жарамсақтың сыйлығын да.

Тал жанасар жағынып терекке кеп,
Тамыры әлсіз тал байғұс...
Терек бөлек.
Жағынудан жатады жер өкпелеп,
Жағынулар бірақта керек... керек...

Терек байғұс несіне жағынады?!
Жағынатын нәрсе іздеп аңырады.
Сыбырлайды жағымпаз самал келіп:
— Жағына біл, жағынсаң — табынады.

...Дауыл долы ұрынар еменге кеп:
— Асқақтамай, иілгін төменге! — деп.
Арасыңда арпалыс басталады,
Себебі дауыл бөлек,
Емен бөлек.

Емен тек жерге ғана бас ұрады!
Дауыл оны күңдейді, ашынады.
Не еменді құлатып басылады,
Не құйрығын қысады қашып әлі...

22.1.1975.

* * *

Неңді сенің аңсаймын, бала шағым?
Бұлдыраған айналаң ала сағым.
Ала сағым ішінде — болашағың,
Болашағың — болашақ алашағың.

Сенің қандай аңсаймын тамашаңды?
Соғыс келді:
Жүрекке жара салды,
Шапан етгім төсенген алашамды,
Қамқор тұтып қауқарсыз қара шалды.

Сағынам ба суың мен талқаныңды?!
Суығыңды, сұрқия қаңтарыңды.
Әжем байғұс мезгілсіз ораза ұстап,
Бізге беріп талқанын қаңтарылды.

Сағынам ба түстерің, кештеріңді?!
Жалаң аяқ таңғы шық кешкенімді.
Өшкенімді білдірмей, өскенімді,
Жүре бердім жамылып бөстегімді.

Сағынбаймын,
Сағынсам, мұңайтады...
Мұңайсам, көңіл тағы ылайтады.
Әнуарды, Шәмшіні, Шәмілдерді,
Күн өткізген солай деп кім айтады?..

23.1.1975.

* * *

Асығып алыс күндерге,
Бір белден асып бір белге,
Адасып қалмай бір жерде,
Айсыз қара түндерде,
Отаныңда — іргеңде
Не жетсін өмір сүргенге!

Алысар жерде алысып,
Табысар жерде табысып,
Жүгенсіз асау өмірдің
Жалына мықтап жабысып,
Жарысар жерде жарысып,
Жұртыңның қорғап намысын,
Халқыңмен бірге қауышып,
Не жетсін өмір сүргенге!
Отыңды бірге жағысып.

Тыраштап босқа күн көрме
Тірлікте мына жүргенге!
Тыншығып қалма бір демде,
Тыншығып қалма, тіл, кеуде!
Жарыққа мына не жетсін,
Не жетсін өмір сүргенге!

23.1.1975.

* * *

Үлпідеген, үрпиген үкім менің,
Жыл құстарын сағынып күтудемін.
Көз алмай шұбатылған құс жолынан,
Бүкіл елім күтуде, бүкіл жерім.

Қырларым да күтуде, дөңдерім де,
Сағынады бізбенен көл де бірге.
Үкім менің, қарашы жыл құстары
Келеді екен қайсы ендік белдеуінде.

Қараторғай, қарлығаш, тырналарым,
Қашан бізге әкелер жыл хабарын?
Қашан қонар зергерлер — аққу, қаздар,
Әшекейлеп көлдерін, жылғаларын?

Қашан болар тоғайда ән сабағы,
Ән салады, қашан кеп жан салады?
Қашан мынау жайқалып емен, терек,
Жапырақтар жабыла қол соғады?

Айлар өтті қолыма қонғаныңа,
Еріксіздік басыңа орнады ма?!
Тұтқын болып отырмай тойда мына,
Ораласың сен қашан орманыңа?..

11.II.1975.

* * *

Не келіп, не кетпеген бұл ғаламнан,
Су тартылған теңізден, жылғалардан.
Нелер ұрпақ аттанған құған арман,
Не бар дейсің өмірге тұлға болған,
Не келіп, не кетпеген бұл ғаламнан?

Уақытты тоқтатар шамаң бар ма?
Бәрі өтеді: дәуірлер, замандар да.
Менің жаным ашиды мына өмірді
Өтпейтіндей көретін адамдарға.

Өтеді ғой...
Өтеді барлығы да,
Күн арқалап кетеді таңды мына.
Менің жаным ашиды барлығына:
Таң нұрына, адамның тағдырына.

Менің жаным ашиды өткендерге,
Жаңа ғана өмірге жеткендерге.
Ұран жазып аспанға қойсам ба екен:
"Енді сендер өмірден өтпендер!" — деп?!

Бәрі өтуде,
Күн батып, кеш кіруде.
Жаңаруда дүние, ескіруде.
Болашақтан бейтаныс ұрпағымыз
Босат деп тұр орнымды,
Естідің бе?!

13.II.1975.

ДАРИҒА, ДОМБЫРАМДЫ БЕРШІ МАҒАН

Дариға, домбырамды берші маған,
Жаныма келші, жарым; келші, балам!
Бейуақта, іңірдегі көңіліме,
Күй болып күңіреніп енші, далам.

Қайырмасы:

Бабамның көзімісің?!
Данамның сөзімісің?!
Жаралған сезім үшін,
Мазасыз жүрегімнің өзімісің?!
Домбырам,
Қоңыр қазым, аққуымсың!
Арманым, мұңым, сырым, шаттығымсың!

Домбырам, жүрегіммен үндес едің,
Сенімен сырласымдай тілдесемін.
Бабамнан қалған мұрам сен болмасаң,
Өнердің не екенін де білмес едім.

Қайырмасы.

Өсірген өнерімді қызыр бабам,
Үніңнен айналайын бұзылмаған!
Киелі пернеңе бір қол соқпасам,
Ішегің жетімсіреп ызыңдаған.

Қайырмасы.

Домбырам, досым менің күй аңсаған,
Өзімді, өмірімді қиям саған.
Шағымда шабыттанған, қиялданған,
Шапағың бар шаттығын құяр маған.

Қайырмасы.

Ерке назым менің де, сазым менің,
Шыбынсыз шуақ шашқан жазым ба едің?
Дариға, домбырамды берші маған,
Айналып ұшсын аққу-қазым менің.

14.II.1975.

Жақсы менен жаманның арасында,
Жаным менің жай таппай таласуда...
Ағажан, "Бәрінен де айық!" — депсің,
Айығамын, ағажан, нанасың ба?..

18.II.1975.

* * *

Алматы, сағынғаным-ай,
Аяулы қауымдарым-ай!
Бауырларым-ай!
Сағынғаным-ай!
Сағынғаным-ай!

Алыста.
Тым алыста...
Қалып қойған қайғы да, қуаныш та.
Тай үйретіп, жарлардан лақ ұстап.
Айтса болды, алданған жұбанышқа,
Айхай, бала дәурен-ай құрақ ұшқан!

Таптырмайды,
Тоғайлы, таулы мекен.
Қай жерінде бұғынып қалдың екен?!
Туған жердің ой-қырын араласам,
Сен көрініп қалар деп, аңдып өтем.

Бала дәурен, қайдасың сайраныңмен,
Ойраныңмен, өзіңнің тайлағыңмен?
Апырмау, адасып мен қайда жүргем?!
Қайда кеткен құрбылар тайға мінген?!

Қызыл ала көйлектер өскен гүл ме?!
Қыздар қайда
Қырқаны кешкен бірге?
Бәрі кетіп қалған ба жәй-жайына
Мезгіл өтіп әлде мен кеш келдім бе?!

Бала дәурен, базарың тараған ба?
Туған жер-ау, айтсаңшы,
Таба алам ба?!
...Көзім сүртіп алысқа қарағанда,
Ағып жатыр ақ сағым жағалауда.

20.II.75.

Сағынып кеткенім-ай сол жылдарды,
 Саялап, қуат етіп мол жылдарды.
 Қосымды егістікке қондырғам-ды,
 Шық қарып табанымды тоң ұрған-ды.
 Сонда да сағынамын сол жылдарды,
 Сабанның арасында орным қалды.

Кешкісін оранып ап ақ сабанға,
 Жатушы ек бой берместей атса жауға.
 Таңертең жылы орынды қия алмаушы ек,
 "Тұр, тұрлап!" бригадир қақсағанда.

Қарыма қаршадайдан құрық та астым,
 Масақтан дән айырып, тұлып бастым.
 Қайғылы, қуанышты қайран күндер,
 Қайда да мен сендерді ұмытпаспын!

Келді де соғыс деген ала шапқын,
 Сайранын быт-шыт қылды бала шақтың..
 Түтінін жұтпағанда жерошақтың,
 Тәттісін татпас та едім Болашақтың.

Сонда да сағынамын қайран күнді,
 Сонда да жаным менің сайрап жүрді.
 Қуантып жатушы еді майдан кімді...
 Жылан боп, аждаһа боп түске кірді.

20.II.1975.

ЖЕТІСУ

Отанымның орнығып кең төріне,
 Айналасын ақ таулар көмкеруде.
 Жаралғандай Жетісу ертегіден,
 Еркелейді Жетісу ерке күнге.

Еркелейді,
 Еркелейді,
 Еркелейді Жетісу ерке күнге.

Аясында Алматым тыныстаған,
Алатауым апайтөс ырыс маған.
Болашаққа қазақтың көшін бастап,
Жетісуым барады ту ұстаған.

Жетісуым,
Жетісуым,
Жетісуым барады ту ұстаған.

Ұясынан ұшырған балапаны,
Даңқын елге Жетісу таратады.
Болашағы баламның Жетісуым,
Әлпештеген анамның алақаны.

Әлпештеген,
Әлпештеген,
Әлпештеген анамның алақаны.

Күншығыстан алаулап таң атарда,
Қасиеттеп қараймын жан Отанға.
Сәлем берем бас иіп Жетісуға,
Сәлем берем бас иіп Алатауға.

Сәлем берем,
Сәлем берем,
Сәлем берем бас иіп Алатауға.

III.1975.

* * *

Ілініп түн тұр тауларға,
Дамылдап тірлік қалған ба?!
Алыстан оттар жанады
Жай таппай мына жалғанда,
Адасып жүрген арман ба?!

Жарқ етіп, кейде бір өшіп,
Бұлаңдап, шалқып, тұр есіп.
Сөндірмек болған самалмен,
Сөнгісі келмей күресіп.
Бір жанады оттар, бір өшіп.

Адасып жүрген боларсың,
Отқа тарт, түнгі жолаушым!
От жанған жерде ошақ бар,
Барарсың, мүмкін, қонарсың.
Отқа тарт, отқа, жолаушым,
Жоғалсын үрей, жоғалсын!

Ұмтылып келер күндерге,
Жанады оттар түндерде.
Тіршілік барын аңғартқан,
Жанады оттар жан-жақтан,
Әкеліп үрей кімдерге,
Әкеліп үміт кімдерге
Жанады оттар түндерде.

2.III.1975.

НАУРЫЗ

Ақпан кетті араз боп наурызбен,
Наурыз жүр жоғалған бағын іздеп.
Көктем жетті көрісіп, жанын үзген,
Қыс аттанды қоштасып тағы бізбен.

Көктем жетті көл-көсір шуақ қуып,
Қыс барады қиылып жылап тұрып.
Шатырында үйлердің наурыз жүр,
Мүз көрпесін ақпанның лақтырып.

Тозған тонын бойына кие алмай бір,
Қайда барса қарт Аяз сыя алмай жүр.
Асқар таулар атасын шақырады,
Ой мен қырын атасы қия алмай жүр.

Қарар емес наурыз атағына,
Алар емес ақпаңды қатарына.
Күні бойы жылаған қарт пенденің,
Түні бойы мұз тоңды сақалына.

2.III.1975.

* * *

Мен білмеймін,
Не болады күні ертең.
Не болса да, не болса да күнелтем!
Екеуіміздің жүрегіміз білер тек,
Сырласайық,
Оңашаға жүр, еркем.

Қалай-қалай құбылады мына күн?!
Қалай-қалай құбылса да шыдадым.
Екеуіміздің жүрегіміз ұғады,
Сырласайық оңашада, шырағым.

...Мен несіне,
Сен несіне жыладың?!
Айтпай-ақ қой,
Айтпасаң да ұғамын.
Бәлен жерде құлағанда құланың,
Бәлен жерде ұмыт қалған тұмарың!..

Бәлен жерде...
Не түседі дәлелден?!
Бәрі де ұмыт, бәрі де жоқ,
Бәрі өлген...
Оны сен де таба алмайсың әлемнен,
Оны мен де таба алмаймын әлемнен...

2.III.1975.

* * *

Есіңде ме?
Екеуіміз де елде едік.
Екеуіміз де жоқ нәрсеге шөлдедік.
Ағайынның айтқанына көнбедік,
Ойлап тұрсам...
Жасаппыз ғой пенделік.
Нені көрдік?!
Не бітіріп жөннедік.

Нені сездік?
Нені көрдік, досым-ау?!
Аңсап көрген арманымыз осы ма?!
Елге қайтып кетеді деп шошыма,
Оралмаймын бір жығылған қосыма!

Есінде ме тар лашық, аласа,
Еденіміз — текемет пен алаша.
Аласа үйде — асқар таудай тамаша,
Аласұрып қуанушы ек балаша.

Сонда біреу екеуімізге қараса,
Тамыз еді...
Жылға, тоғай.
Оңаша.
Шіркін, сол шақ,
Тамаша еді, тамаша!
Онда — тамыз, мұнда, міне, қараша...

2.III.1975

* * *

Сүрініп кетпе!
Сүрініп кетсең болғаны,
Қиындай қоймас басыңа қырсық орнары.
Адам дегеннің аяқ астынан сорлауы —
Аңдамай басып,
Сүрініп кетсе болғаны.

Аңдамай кейде басамыз дағы кердеңдеп,
Құлап жатамыз,
Аяқ-қолымыз ербеңдеп.
Сүрініп алып, есіміз қайта келгенде,
Жоғалған сәтті іздейміз тағы жерден кеп.

Таппайсың оны,
Тартасың азап сан жылдар.
Аттай алмайсың,
Құлауың мүмкін, алдың — жар.
...Не істесем екен?!
Не істесем екен сендерге,
Сүрініп кетіп,
Бүлініп жүрген тағдырлар!

5.III.1975.

Сезбейсің ғой, сезбейсің ғой сен мені...
 Көрмейсің ғой кереметті мендегі.
 Түсінсеңші сарсаң болған пендені,
 Түсінсеңші!
 Ақыл-ойым кем бе еді?!

Неге бұлай?
 Неге жүрмін көңілсіз?
 Жаным менің жылап жатыр тек үнсіз.
 Қалам ба деп қайғырмаймын көмусіз,
 Кетем бе деп қапаланам өмірсіз.

Жасырамын назым менен өкпемді,
 Бүгінімді, болашақты, өткенді.
 Неғыламын шуағы жоқ көктемді?
 Құрағы жоқ неғыламын көк белді?!

Тұрағы жоқ неғыламын арманды,
 Арман құған ақ көңілім алданды.
 Ояу жүріп өткізсем де таңдарды,
 Артымда тек шұбатылған шаң қалды...

Білмейсің ғой, сезбейсің ғой мені сен,
 Ойымдағыны енді кіммен бөлісем?

5-6.III.1975.

Кеше ғана көктем жаңа басталған,
 Аспан бүгін астаң-кестең, тас-талқан.
 Жердің беті көрінбейді жас қардан,
 Мазалап тұр маза кетіп аспаннан.

Кеше ғана шуақ өріп жамырап,
 Тірлік біткен қалып еді жадырап.
 Бүгін, міне, қарлы боран аңырап,
 Көлеңкеде көктем қалды қаңырап.

Қар жауып тұр,
 Көше жатыр шыланып,
 Басқан жерің қоймалжың бір быламық,
 Жаңбыр қарға,
 Қар жаңбырға тұр ауып,
 Жылауық түн тыншымады бірауық.

Кәрі тарлан күшін жиып алғашқы,
Жас жігіттің жағасына жармасты.
Бірі жеңіп, екіншісі жеңілмей,
Мына маңда, сірә, көктем болмас-ты.

Бар пәлесін жасап жатыр қартамыш,
Жатқы ойы бар тауып алып қалтарыс.
Қайран жаз-ай!
Кепті-ау саған аңқамыз,
Қашан мынау бітер екен арпалыс?

6.III.1975.

* * *

Жарқырап шығып,
Қалтырап барып батар күн.
Қысқарып қалар тәулігі ұзақ сапардың.
Күн батқан жерге,
Қосымды мен де апардым,
Күнменен бірге дамылдап мен де жатармын.

Өмірім менің,
Күнменен бірге жылжыған!
Өте бер жайлап,
Несіне саған қынжылам.
Ашылып күнмен,
Күнменен бірге тұнжырап,
Күнменен күліп,
Жыласа, бірге тұр жылап.

Күн шыққан жерде,
Күн батқан жерде тұрағым!
Кірлесе көңіл, нұрына соның жуамын.
Ақтарыл, менің шуағым!
С'өнбесең екен,
С'өнбесең екен, шырағым!!!

6.III.1975.

* * *

Егерде айта алмасам айтарымды,
Алжыдым,
Ақылымды сайтан ұрды.
Қынына қылышымды салам онда,
Ақ жүзі алмасымның қайтарылды.

Егер де айтып кетсем айтарымды,
Ақылым арнасына қайта кірді.
Қынынан қылышымды алам онда,
Қағамын албастыңды, сайтаныңды!
Бітті серт, кегім менің қайтарылды!

...Бірқыңа сенің деген көніп келдім,
Енді сен ерік бергін, ерік бергін!
Сөзден өлген атамды тірілтпесем,
Қос мені қатарына өліктердің.

Бәріміздің бабамыз сөзден өлген,
Өнердің кереметін сөзбен өрген.
Мен тынбаймын солардың кегін алмай,
Сен мені салыстырма өзгелермен!

Қалайда айтарымды айтып өлем,
Айта алмасам, жасайды қайтіп өлең?
Тәңірім мені қоңсы қондырмағай,
Тіл білмес дуанамен, шайлыменен.

6.III.1975.

* * *

Жазылар естеліктер мен туралы,
Біреулер жан еді дер өр тұлғалы.
Біреулер тұлпар еді дер де мүмкін,
Бүтінделмей кеткен бір ер-тұрманы.

Аңыз ғып айтар, мүмкін, қылығымды,
Қылығымды ұнатқан жұлынуды.
"Жақсы көрген, — дер, мүмкін, — жылыну!"
Әйтеуір, қазбас былық-шылығымды.

Жоқ жанды қиған емес жамандауға,
(Сол үшін рақмет адамдарға!!!)
Білемін, әйтеуір, бір замандарда,
Жүреді жүз жыл жасап жаман қарға...

Жазылар естеліктер нешелеген,
Көрерміз оның бәрін пешенеден.
Әйтеуір, білетінім бір-ақ нәрсе —
Көшеді өлең немесе өшеді өлең!

...Қулары таудың қызыл түлкісі дер,
Момындар біздің үйдің кірпіші дер.
Мәңгілікке өзіммен ала кеткен,
Менің нәзік жанымды кім түсінер?!

22.III.1975.

ЕСІҢЕ МЕНІ АЛҒАЙСЫҢ *(II-нұсқа)*

Нұр жауып тұрған көктемде,
Гүл тере барсаң бөктерге,
Қоңыраулатқан аспаңды
Найзағай шаншып өткенде,
Есіңе мені алғайсың?

Түнжырап тұрған орманға,
Түнжырап жалғыз барғанда.
Мен бар деп мына жалғанда,
Жоқ деген сөзге алданба.
Есіңе мені алғайсың!

Жапырақ жанып жатқанда,
Күз келген күрең шақтарда,
Ағаштар мұңға батқанда
Есіңе мені алғайсың!

Ақ қырау тұрған ақпанда,
Ағаштар сырға таққанда.
Бозарып тұрып ақ таңда,
Есіңе мені алғайсың,
Есіңе мені алғайсың!

III.1975

МӘҢГІЛІК ЖАСТЫҚ

Мәңгілік жастық,
Мәңгілік жасыл,
Көкпеңбек.
Алақай, біздің алаулы жастық өткен жоқ!
Қуарған күз де,
Бозарған қыс та, мінеки,
Майменен бірге оралды тағы көктем боп.

Бүкіл ғаламның,
Ынтымақтығын байқаған,
Дүниені тегіс жасыл нұрымен шайқаған.
Жалғанды мына,
Жасыл нұрымен жасартып,
Жадырап күліп,
Май айы келді қайтадан.

Биылғы май бір бөлек,
Далаға шыққын,
Бақтарда өнген гүл де ерек.
Өсуі үшін,
Өрбуі үшін Адамның
Осындай көктем,
Осындай тұнық Күн керек!
Биылғы көктем...
Бәрінен ерек тұр бөлек!

Биылғы көктем
Басталды биік мінбеден,
Шашылды шуақ Кремль тұрған іргеден,
Сөзінен ұғып, көзінен танып Ильичтің
Отанды көрдік,
Ұрпақты көрдік гүлдеген.

Бәрінен ерек,
Биылғы біздің жасыл Май.
Дүниеге кетті,
Шуағы сиреп басылмай.
Құрлықтарда да,
Мұхиттарда да тұнып тұр,
Ғалам тойына партиям шашқан шашудай.

Осылай тұрсын!
Осылай мәңгі көктесін!
Шаң ұшып жерден,
Аспаннан ызғар төкпесін.
Мәңгілік мына құрлықтардың бетінен
Мәңгілік жастық —
Мәңгілік көктем кетпесін!

1975.

БАҚ МЕКЕН

Тың көтерген ерлерге

Құт мекен,
Ырыс мекен,
Асыл мекен,
Ақ бидай ақтарылған шашу ма екен?!
Бабаларым аңсаған бақыт деген
Байқасам, бүгін менің қасымда екен.

Ырыс ағып жатыр ғой,
Ырыс ағып,
Бақ мекеннен барша жұрт
тыныс алып,
Бақ мекенде қанша жұрт туысады,
Достасады алдында ұлы іс алып.

Сен — ерліктің мекені шынықтырған,
Еркіндікпен, еңбекпен тынықтырған.
Маңдай терім — далаңда шығып тұрған,
Шайқалмаған бақытым тұнып тұрған.

Тың деген тыныштықтың таңбасы ма?!
Жақсылық қой орнаған жан басыма,
Тың деген — дамылдаған диқан баба,
Миллиардын құйып ап қамбасына.

Оу, менің жомарт далам,
Мырза далам!
Аймағын алтынменен сырғалаған,
Достықтың дастарқаны жайылғанда,
Досым түгіл, қасым да ырза маған.

Қасиетті Қазақстан!
Тың мекенім,
Әлемге атағыңды ту көтердім.
Ту көтеріп,
Тусыған тың көтердім,
Тың — ырысым, сенімен бірге өтемін.

1976.

* * *

Кереметі-ай!
Мына жарық сәуленің!
Езу тартып барады, әне, әлдекім,
Алатау да жатыр, әне, сәнденіп,
Ал мен болсам,
Бір жаныммен әуремін.

Кереметі-ай!
Мына жарық сәуленің!
Қайта маған оралар ма әл-демім.
Қайда кеттің,
Қайда кеттің, дәрменім?
Қайда кеттің, сауық-сайран дәуренім?

20.1.1976.

* * *

Айтатын саған сырым бұл,
Ертеңім менің бұлыңғыр.
Әлсіреп, дымым құрып жүр.
Адасып менен кеткен бе,
Айналайын құлын-жыр.

Айтатын саған сырым бұл,
Бастаудың мұздай суымен
Мерт бола кетсем, жуыңдыр.
Өртенген жаңды суыңдыр.

Ерте келіп,
ерте өліп,
Шарамды таусып,
төңкеріп,
Кетем бе деп қорқамын,
Өз отыма өртеніп.

Бұлақтың мұздай суымен
Жуыңдыр мені, жуыңдыр.
Қауышып жаным жырыммен,
Алайын сосын тыным бір...

21.1.1976.

Емхана.

ЖИИ ЕНЕДІ

Жиі енеді түсіме бұрынғы ауыл,
Ойнақ салып құлын-тай қырында жүр.
Сүттен бұлақ ағызып сиырлы ауыл,
Іркіт иісі келеді мұрынға бір.

Ойнамай жағасында құрақпенен,
Жалығып әзер аққан бұлақ көрем.
Мал өрістен қайтқанда кешке қарай,
Жамыраған қозы мен лақ көрем.

Қырық түтін шығады қырық тамнан,
Қырық торғай ұшады шыбық талдан.
Қырық әже күзетіп отырады,
Қырық ұлдың орынын суып қалған.

Қыр басына қырық шал жиналады,
Бір-біріне тартуы — сый қабағы.
Бір-біріне отырар басу айтып,
"Қайтесің, — деп, — тәңірдің қимағанын".

Тауларым да тұрады қалқан болып,
Соны көріп қалады арқам кеңіп.
Өлі ұйқыдан осылай оянамын,
Оянамын көңілім талқан болып.

22.1.1976.

ХАЛҚЫМ БАРДА

Шыныменен дос жоқ-ау,
Дос жоқ меңде.
Сонда қалай, өмірім босқа өткен бе?!
Осылай бір байламға келдім бүгін,
Қарадым да сүйіскен қос кептерге.

Менде арамдық жоқ еді алабөтен,
Доссыз өмір жалғанда қараң екен.
Қақ жарылған қауымға қайран жүрек,
Қашан ғана қаңырап қалар екен?!

Сәл сабыр ет, ей, досым, жасымағын,
Доссызбын деп мен неге ашынамын?!
Дос көп менде, қашаннан досым — халқым,
Қараймын да мен соған басыламын.

Доссызбын деп айта алман халқым барда,
Саясында хақым бар салқындауға.
Қарғамаса болғаны халқым мені,
Айналмаса болғаны нарқым дауға...

Қалт-құлт етіп, мейлі, мен күн кешейін,
Күн кешейін, еліммен бірге өсейін.
Мені әзірге, ей, тағдыр, мазалама,
Емін-еркін жұртыммен тілдесейін!

23.1.1976.

* * *

Не пайда күрсінгеннен, өкінгеннен,
Не пайда дәтке қуат бекінгеннен.
Алайда емханада көз жұмғаннан,
Жақсы еді ғой майданның өтінде өлген.

Құрбан ғып жастығымды, жас ғұмырды,
Жауымнан жасыра алмай қастығымды.
Жанымды аямаған жауларымнан,
Ала жатар едім ғой жастығымды.

Өкінбен, мұңайман да, өксімеймін,
Өмірім, осылай-ақ өтші мейлі,
Алайда аласапыран тіршіліктің,
Алдында күресе алмай тек сілейдім!

Күнін көріп жүргем жоқ жетім құлдың,
Бірақта не бітірдім, не тындырдым.
Шөп жинаған ініне суырдайын,
Әйтеуір, тіршілікке бетім бұрдым.

Қарасыз, қара шалғын өлеңде өстім,
Жыр жазсам, оған, жұртым, елеңдестің,
Өлсе өлер Мұқағали Мақатаев,
Өлтіре алмас алайда өлеңді ешкім!

23.1.1976.

Түн.
Қала.
Үйлер үнсіз, көше дүбір,
Көшеден толассыз үн еседі кіл.
Өшеді күн, артынан көшеді іңір,
Қашаннан уақыттың есебі бұл.
Түн.
Қала.
Үйлер үнсіз, көше дүбір.

Жалтылдайды найзағай, жарнамалар,
Мынау дүкен заттарды жалдап алар.
Анау вокзал алыс бір жолға барар,
Мынау біздің Ақ үй ғой арға балар,
Бізден сәлем айтып тұр таңға хабар.

Дүбірлеңдер, дүбірле, көшелерім,
Төсінде өседі ұрпақ, өседі елің.
Алмағайып асфальтің тоза қалса,
Асфальт болып астыңа төселемін,
Төсімде өседі ерің, көшеді елім!..

24.1.1976.

Жаратқасын адам ғып:
Жақсылыққа — жақсылық,
Жамандыққа — жамандық!
Адалдыққа — адалдық,
Арамдыққа — арамдық!

Мен өзіңнен безіндім!
Шегі бар ғой төзімнің,
Нәрін ұрлап сезімнің,
Нұрын жойдың көзімнің.
О, тойымсыз сүлігі
Менің жастық кезімнің.

Жоқ махаббат жалғанда!
Іздеп, тантып алданба.
Жоқ махаббат жалғанда!
Тек қиялмен арманда,
Жоқ нәрсеге қарманба!

25.1.1976.

* * *

Туған жер сағындырды, келді есіме,
Өзім кепіл енді оны көрмесіме.
Тағыдай тауда өскен тарлан едім,
Таңылдым емхананың бөлмесіне.
Кім кепілдік береді өлмесіме!

О, дәурен, неткен ғажап сүйікті едің,
Жайылған жасыл маңда киіктері.
Отырған оңашада биіктегі,
Таңғы самал жататын сүйіп мені.

Ойнатып омырауда таң самалан,
Мен алғаш шыққан күнді қарсы аламын.
Мәңгілік сол биікте қалып қоймай,
Несіне бұл тірлікті аңсағамын?!

Қасқа бұлақ, қасыңнан неге кеттім?!
Не деген жел айдаған көбелекпін.
Еркіндік, еркелікті місе тұтпай,
Тасқа әкеп өзімді өзім шегелепшім...

Пай! Пай! Пай!
Сағындым-ау! Сағындым-ау!
Талықсып тар төсекке таңылдым-ау!
Қапыда қалтылдаған жаным мынау,
Жаратқан, нағылдым-ау, нағылдым-ау?!

26.1.1976.

* * *

— Бал дәурен, бала дәурен, қайда қалдың?
— Баяғы жылқы баққан сайда қалдым.
Қоштастық қорасында Қойбағардың,
Сен содан мені тастап қайда бардың?

— Мен содан жастық деген желік қуып,
Бір қызық бір қызықпен еліктіріп.
Тапқан ем бір махаббат өліп тұрып,
Өліп тұрып қоштастым, жеріп тұрып.

— Махаббат, ақ махаббат, қайда қалдың?
— Сен өзің қорлап кеткен ойда қалдым.
Биікті ұнатушы ең, шыға алдың ба?
Бойда — қаным, қайтейін, ойдағы — арым!..

— Шығам деп бір биіктен бір биікке,
Кездестім бір күйіктен бір күйікке.
Сен — ақ бастау орнында тұрып қалған,
Тұрғанын түсіне бер кім биікте...

Білдім де артқа мойын бұрмасымды,
Тауға да, тасқа да ұрдым бұл басымды,
Сені еске алсам, келеді өмір сүргім,
От сөңді.
Отауым жоқ,
Жын басылды...

26.1.1976.

Емхана.

КҮН БҮГІН КҮРЕҢТІП

Күн бүгін тұрып алды күреңітіп,
Шіркіннің ашылмайды реңі түк.
...Күреңіткен ауылдың сырт жағында,
Мені де отыр ма екен біреу күтіп.
Күн сияқты ол дағы күреңітіп.

Кім күтсін, кім жоқтасын онда мені,
Күтетін бір махаббат болған еді.
Күте-күте күдерін үзген шығар,
Күреңіткен мына күн сол ма, тегі?!

Бұл күнде жоқ әжелер, аталарым,
Кім күтсін, кімнен барып бата аламын.
Кім сейілтсін көңілді қападағы,
Кімге керек дәрежем, атақ, арым?!

Мансап, атақ, дәреже?!
Қайдан болсын.
Алдақашан жығылған сайран қосым.
Арсалаңдап алдымнан шығатұғын,
Қырда жатыр қимасым, қайран досым.

...Күн бүгін күреңітіп тұрып алды,
Көңілім күнге қарап құбылады.
Аямасаң аяма! Енді менде
Алынбаған не әкеңнің құны қалды?!

26.1.1976.

СҮЙГЕН ЕРІН...

Сүйгісі келе берер сүйген ерін,
Сүй, жаным!
Сүйкімді бір күйге енемін.
Жүрегіміз жақыннан бірге соқсын,
Ағытшы бешпетіңнің түймелерін?

Сүй, жаным!
Сүйе бергін, кім біледі...
Бір кезде еске аларсың түнді, мені.
...Жалт етіп өте шыққан баяғыда,
Жастықтың талықсыған бір күні еді.

Ұялып барады өтіп бұлақ бала,
Бұйығып, үн қатпайды жылап қана.
Баланың маңдайынан сипалаған,
Дірілдеп айдан тамған шуақ қана.

Тау-аталар түкситіп қабақтарын, —
Ар аттадың, — дегендей, — қарақтарым...
Сүйген жүрек қалады есеңгіреп,
Есеңгіреп, білмеппіз таң атқанын.

Сүйген ерін сүйгісі келе берер,
О, жастық! Махаббат тап, көгере бер!
"Сүйгемін жоқ, өлгемін", — дер едім мен,
"Сүйдің бе?" — деп сұраса менен егер...

26.1.1976.

ӨЗІМНІҢ ЕСЕБІМДЕ...

Өзімнің есебімде,
Мен биыл қырықтың дәл бесеуінде.
Кім біледі...
Ендігі қалған өмір,
Неше жылға жетерін,
Неше күнге.
Ұмыт болып есебің де, өсегің де,
Ұйқтап кетсем болғаны төсегімде,
Қырықтың бесеуінде.

Адал едім,
Артынан "арам" болдым,
Адам едім,
Ақыры "надан" болдым.
Жиылып бұл жалғанның жамандығы,
Ақыры маған қонды.
Жаман болды...

Айтыңдар,
Қайсысың бар ардақтаған?
Таразыға тең қойып салмақтаған.
Басылған маңдайыма қарғыс таңба,
Қарауға жан батпаған.
Жапалақ емеспін мен жалбақтаған,
Қыранмын екі көзін қан қаптаған!

26.1.1976.

* * *

Не керек осы адамға:
бүгін бе, болашақ па?!
Ақылгөй кәрілік пе, бала шақ па?!
Қиын-ау өзің жатып жерошақта,
Жансыз тән, жанарсыз көз — болашақта.

Әлде өмір сүрмекпісің бүгініңмен?!
Бүгіндік тірлік қуып жүгірумен.
Өтпекпісің
Қолыңды бір-ақ сілтеп,
Ұмытып болашақты түңілумен?!
Күн кешіп жығылумен, сүрінумен?!

О, өмір!
О, неғылған сиқыр едің,
Қалай-қалай соғады құйты желің?!
Діңкелеп, шаршап келіп жантайғанда,
Тәтті бір түс көрсеткен ұйқы ма едің?!

27.1.1976.

ҚАЗАҚТА МОНАСТЫРЬ ЖОҚ...

Біздерде монастырь жоқ,
Мен оған барар едім.
Барғасын монах болып қалар едім.
Қалдырып қала лебін, дала желін,
Жаныма бір тыныштық табар едім.

Барлығын ұмытар ем, барлығын да,
Беймаза тірлігімнің тарлығын да,
Біреудің қорлығын да, зорлығын да,
Біреудің билігін де, жарлығын да,
Ұмытар ем өзімнің хандығымда.

Ілініп тұрса дағы жаным әрең,
Әйтеуір, табынар ем, табынар ем...
Әрине, сағынар ем, зарығар ем...
Бірақта бар күнәмнан арылар ем.

...Құрғыр көңіл кетеді қай-қайдаға,
Тынсаңшы сырыңды көп жаймай ғана.
Ағат сөйлеп барасың, ағат сөйлеп,
Абайла, аузыңды жап, ойбай, бала!..

27.1.1976.

АДАМЗАТТЫҢ ҰРПАҒЫ

Дәл осы көшеменен кім жүреді,
Он жылдар, жүз жыл өтер, кім біледі.
Оны тек сол шақтағы күн біледі!
Оны тек сол кездегі түн біледі.
(Бұлардың уақытпен бір жүрегі).

Кім салқындап отырар мына бақта?
Ойын-сауық ана жақ, мына жақта.
Соңда қалай?
Осы бақ — орынында,
Адамдар алма-кезек құламақ па?!

(Талай тарлан жақсыдан тірі адастым).
Мен сенен мәңгілікті сұрамаспын.
Не айтам саған, табиғат, адамдарға,
Қимадың ғой өмірін бір ағаштың.

Адам байғұс жер бетін жасандырып,
Жасамайды өзіңе асау қылық,
Тек ескерткіш орнатар өздеріне,
Тау-тасты тыным алмай қашап жүріп.

Талай нәсер төгілер, болар жасын,
Алапат күн, әйтеуір, жол алмасын.
Мына нұрлы өмірге тірек болған,
Адамзаттың ұрпағы жоғалмасын!

27.1.1976.

КҮН АУЫСЫП БАРАДЫ

Күн ауысып барады түнге қарай,
Шығыста — кеш, Батысқа кірген арай.
Күн шыққан жерден әркез түн келеді,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.

Соңғы шоғын сөндіріп арайлаған,
Күн кетті тіршілікке қарайлаған.
Ай туды, нұрсыз да емес, нұрлы да емес,
Шашырап өлі сәуле шар айнадан.

Аспан да абыр-сабыр шамын жағып,
Құс жолы да төселді сағымданып.
Бар дүние тұрғандай дамыл бағып,
Тауым қалғып, ойымда бағым қалғып.

Түн мені күйзелтеді жыңды қылып,
Бақты басып жатқандай, гүлді жұлып.
Күміс қанат бір құсқа мініп алып,
Кетсем бе екен артынан күнді қуып.

Неге мен үрейленем түнге қарай,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.
Күнде — өмір, түнде — дамыл, түсінбеймін,
Мойнымды бұрсам екен кімге қарай?!

28.1.1976.

* * *

Өткінші жаңбыр өрекіп барып өткенде,
Үздікте-создық тырнаның үні жеткенде,
Киіз үйлерге қараймын дағы бөктерде,
Бірза боламын осы бір ырғын көктемге.

Тау бастарына тамаша бұлттар шөккенде,
Ұшырып бұлтты ескек жел алып кеткенде.
Қараймын дағы мұрты өсіп қалған көктерге,
Бірза боламын ырыс әкелер көктемге.

Лайсаң болсын, оқыстан кейде қар жаусын,
Абырда-сабыр шаруа қайта қамдансын,
Адамдар, мейлі, алдамшы күнге таңдансын,
Сонда да, көктем, сонда да маған армансың.

Көктемнің күні көңілім менің тәрізді,
Көктемнің аты көктем ғой, досым, жаны ізгі.
Бүрін жара алмай бусанып жатқан жусаннан
Шырылдап шығып бозторғай әне ән үзді...

Апырау, мынау аңсатып жеткен көктем бе?!
Аспан да, жер де, айнала тегіс көкпеңбек.
Толассыз сағым толықсып ағып барады,
Аймалап жерді, аймалап тауды бөктерлеп.

30.1.1976.

БІР КЕЛІНШЕК

Емханада бар еді бір келіншек,
Емделуге, асқа да бір келуші ек.
Ерлі-зайып адамдар деп қалатын,
Ертелі-кеш екеуміз бірге жүрсек.

Көлеңкесіз көңілді жатқа бұрмай,
Сөйлестік асып-тасып ақтарылмай.
Әсерлі қарапайым әңгімеміз,
Жазысқан ғашықтардың хаттарындай.

Сырластық адам жайлы, заман жайлы,
Өмір жайлы, жақсы мен жаман жайлы.
Жасырамыз біріміз бірімізден,
Әңгімеміз әріге бара алмайды.

...Иесі келіп бір күні алып кетті,
Байқаймын, бір келіншек налып кетті.
Сауығып қалғандай ем саясында,
Сыр кетті, сырмен бірге жарық кетті.

Айықтыра қоймады бекер үміт,
Жазылатын жайым жоқ жеке жүріп.
Төрт бүктеліп төсекте жатып қалдым,
Қаным менің қайтадан көтеріліп.

30.1.1976.

КӨРЕМІЗ

Тірі жүрсек, біз көреміз талайды,
Жаңа жылды, жаңа күнді, жаңа айды.
Ұзағырақ өмір болса, жарайды,
Түн де келер, таң да атар арайлы.

Біз көреміз керемет бір шақтарды,
Мың қуарып, мың гүлденген бақтарды.
Ақыр түбі ақылдылар үйретер,
Арамтамақ, азғын, ақымақтарды.

Айла өліп, сезім менен сана шат,
Жауыздық та жатпас, сірә, жара сап,

Адамзатты мәңгібақи әддилер,
Ақыр түбі ақыл менен парасат!

Ақиқаттың жаңа жылы туғанда,
Ада болар арамзалар, қулар да.
Жаннат болып жатыр менің жан өлкем,
Жаманшылық жолай қоймас бұл маңға.

Жаннат болып жатыр менің жан өлкем!
Аққу болып жүрер менің ақ еркем.
...Қыр басынан қызыл жаулық желпірмін,
Таңмен тұрып, күнмен шығып таңертең...

30.1.1976.

СЕН

Сен көрікті едің...
Көріктісің!
Баяғы бойыңдағы желік күшің,
Не істеймін десең дағы еріктісің,
Себебі көріктісің, көріктісің!

Сен ақылды едің...
Ақылдысың!
Тал бойыңда талмаған ақыл күшің.
Ерке мінез, есен-сау жатырмысың,
Жатырмысың, жаныма жақын құсым?!
Жаратқан қолдан соққан асыл мүсін.

...Алдыңа келу қандай қиын маған!
О, менің ақ бақытым бұйырмаған.
Саусағыңның ізіне көзің салшы,
Шым-шытырық шимаймен шиырлаған,
О, менің ақ бақытым бұйырмаған.

Сен сүйікті едің...
Сүйіктісің!
Сені көріп тағы да күйікті ішім.
Мен шыға алмас шың едің, шын бақытым,
Әлі де биікпісің?
Биікпісің?!

30.1.1976.

Айдыным жоқ төсіңмен шимайлаған,
Аялайды әлдилеп мидай далам.
Толқынға қонақтаған еркетотай,
Толқынсыз қара суға қимай барам.

Кім екен саған еткен зорлық, қысым,
Адасқан Атыраудан зарлықпысың?
Көлшігім, бұлақтарым — бәрі саған,
Адасқан Отанынан зарлық құсым.

Қонбасыңды білемін қыр басына,
Толқының жоқ жаныңмен сырласуға.
Бәрі де табылар-ау бұл өмірден,
Тек Отаның жетпес-ті бір басыңа...

31.1.1976.

ЖАРАЙСЫҢДАР, ЖІГІТТЕР!

Жүрсеңдерші, несіне қарайсыңдар,
Жарайсыңдар, жігіттер,
жарайсыңдар!

Алынбай түр әлі де нелер қамал,
Алдыңда бар әлі де талай сыңдар.

Аттанайық, жігіттер, аттанайық!
Қараң қалсын біздерге таққан айып.
Арымызға айыпты құндақтап ап,
Болашақтың алдына ап барайық,

Несібеміз бар шығар еселеген,
Өтелмесе, көрейік пешенеден.
Дүбірлетіп өтейік бұл өмірді,
Көшелерді қосайық көшеменен.

Кеудеде жан, бойда қан, қуат барда
Құйылайық нұр болып шуақтарға.
Тығылайық немесе қорғасын боп
Тыңдамаған біздерді құлақтарға.

Тек өлмейік намысты қолдан беріп,
Қолдасайық, жасайық қорған берік.
Ата қазақ Анасы деседі ғой
Арыстанның өтіне болған жерік.

31.1.1976.

БӘРІНЕ ЖАУАПТЫМЫН

Бәріне жауаптымын.
Қашан менен қалғалы тағат, тыным,
Пісіп тұрған егінді бұршақ ұрса,
Айтыңдар жауапты кім?
Әрине, мен.
Мен оған жауаптымын.

Бүгінгі сәт, кешегі ағаттығым,
Салғырттықпен өткізген салақ күнім.
Сыртылдаған босқа өтсе сағат тілі,
Оған да жауаптымын, жауаптымын.

Біреу кессе орманның тірі ағашын,
Жауап бермей қалайша тұра аласың.
Қарындасым алдыма жылап келсе,
Тік тұрып жауап берер мына басым.

Бұл шақта текті кімдер, тексіз кімдер,
Көрсоқырлар қаншама көпті күндер.
Дос адамдар өзара жауласса егер,
Ол да менің кінәмнан деп біліңдер.

Қол сынса, бас жарылса, қанап мұрын,
Ол да менің сорақы ағаттығым.
Ар сотының алдына алып барып,
Алдымнан есігін аш абақтының!
Себебі бәріне мен жауаптымын!

1.II.1976.

ЕЛІМ БАРДА

Не сыйлайды, не береді келер күн?!
Не де болса, тірі тұрсам, көрермін.
Желідегі құлынымын мен елдің,
Көгендегі қозысымын мен елдің.

Не сыйласын, несін берсін ел маған?!
Тұрсақ екен елім де аман, мен де аман.
Таулар — менің таусылмайтын бақытым,
Ал ырысым — ұланғайыр кең далам.

Не істемекпін алтын, гауһар, жақұтты,
Оларды іздеп өткізбеспін уақытты.
Мен бақытсыз бола қойман сірә да,
Туған елім болса екен бақытты!

Дәнеңе де сыйламасын келер күн,
Сый көрмей-ақ суалармын, сөнермін.
Туған елім тұғырында тұрса екен,
Әрі қарай... Әрі қарай көрермін...

1.ІІ.1976.

ҚАСҚЫРҒА

О, сайтан!
Алмас азу, қандыбалақ,
Қанды ізің жосып жатыр тау, жырада.
Тағы да қылаң беріп құтылдың ба?
Тұра тұр, көрісерміз қанжығада.

Жатқанда ойда малым,
сайда малым,
Есімде емін-еркін жайғағаның.
Мен сенен бәсіремнің кегін алам,
Атам да, қанжығама байланамын.

Тас-тасты, ойды-қырды ылайдаған,
Құлқының қан ішпесе тұра алмаған.
Әлсіздерге ойнатқан әңгір таяқ,
Саған да бір зауал шақ, туар заман.

Тағылардың тағысы бөлексің де,
Сенің қаңқаң итіме керексің бе?
Бойыңдағы тоныңды тонап алып,
Өлексеңді қалдырам өлекшінге...

Әзірше жүре тұрғын тау-жырада,
Қанға бығып жата бер маужыра да.
Ой-қырды ылаңдаған қандыбалақ,
Көрісерге күн жақын қанжығада...

1.II.1976.

* * *

Өзгеден емес,
Өзімнен қорқам,
Сезем мен.
Көзімнен қорқам,
Ернімнен қорқам кезерген.
Мінерге көлік, ұшарға қанат жоқ менде,
Даригаһ-ай, шіркін!
Қалдырып бәрін безер ем!..

Басым бір шойын, аяғым менің қорғасын,
Мерзімі толмай ілгері кетті он жасым.
Неге сезбесін?!
Сезеді жаным, сезеді,
Баяғы жылдар қайтадан енді болмасын.

Тұйыққа келіп,
Тіреліп тұрмын бір түрлі.
Көзімнің нұры көңілімде қалды іркулі.
Жылай да алмаймын, күле де алмаймын,
О, досым!
Тауып әкелші ұмыт қалдырған күлкімді.

Өзімнен қорқам,
Өлтірген өзімді өзім ғой...
Басымда ми жоқ,
Тиянақ таппай кезуде ой.
О, досым менің!
Күлкімді тауып әкелші,
Сүретін өмір,
күлетін нағыз кезім ғой...

1.II.1976.

Жырлар жазам,
Алайда ол кімге керек?!
Жанға шипа іздеймін, тілге дерек.
Мәжнүн болып барамын күннен-күнге,
Сау жандардан саяқсып жүрген ерек.

Жырлар жазам,
Білмеймін не берерін,
Көгерерін білмеймін, тек өлерін.
Күйінішін халқымның, сүйінішін,
Өз үніммен жырласам деген едім.

Кімге дәрі бар сыры қара бастың,
Өзім ғана өзіммен жағаластым.
Қапелімде ой айдап,
қиял қуып,
Барса келмес сапарға араластым.

Барса келмес сапарға араластым,
Енді артыма бұрылып қарамаспын.
Жырлар жазам, дерімді деп өлемін,
Қарсы алдында тұрсам да дар ағаштың.

1. II. 1976.

ҚАЗАҚСТАН

Жақсаттанды демессің, сүйем десем,
Табынатын тәңірім, ием де сен.
Адам болып күн кешу қиын маған,
Арқа тұтып өзіңе сүйенбесем.

Сен менің сүйегім мен қанымдасың,
Жанымдасың, ұятым, арымдасың.
Саған деген махаббат дамылдасын,
Тек сенің топырағыңды жамылғасын.

Өзіңше түсің де ерек, ісің де ерек,
(Сырым бар саған айтар ішімде көп).
Қомағай көзімді бір тойдыра алмай,
Қорқамын бәрі осының түсім бе деп.

Қазақстан!
Пай, пай, пай!
Ардағым-ай!
Сен менің Шолпанымсың жанған ұдай,
Өзінде өмір сүрген қандай бақыт,
Өлмейтін махаббатым, арманым-ай!..

І.ІІ.1976.

МЕНИҢ АНКЕТАМ

— Туған жерің?
— Ұланымын Қарасаз деп аталатын ауылдың.
— Туған жылың?
— 1931. Құрдасымын Шәмілдің.
— Жынысың кім?
— Еркекпін ғой, еркекпін!
Және дағы тәуірмін...

— Партияда барсың ба?
— Жоқпын.
Бірақ коммунистік көзқараспен қараймын.
— Шыққан тегің?
— Шаруамын.
Бар тірліктен бағалы оны санаймын.
— Білімің ше?
— Орташа ғой.
Алайда өзім жоғарыға балаймын.

— Ана тілің?
— Қазақша.
Қысылғанда орысша да, немісше де тағы бар.
— Қайда істедің?
— Мынау "Еңбек кітапшамнан" танып ал.
Оқымаған, дипломсыз демесең,
Бір басымнан бар мамандық табылар.

— Міндеттісің бе әскерге?
— Міндеттімін.
Біздің әлі жас кеуде.
Жауынгердің ұлымын ғой,
Жанын қиған Мәскеуге.

— Сөгіс алып көрдің бе?
— Ол жағынан періште едім дей алмаймын
Мен мүлде.
Ойлы-қырлы бұл өмірде болады ғой мүлт к
Ол өзі бір еншісі ғой ездiң әрi ердiң де...

— Шетелдерде болдың ба?
— Болғамын жоқ.
Олар маған тұрған да жоқ қол бұлғап.
Қалсам болды, өлсем болды жәйіммен,
Осы отырған орнымда-ақ,

— Мекен-жайың?
— Мекен-жайым — жер менің.
Жерде жүрген ақын деген пендемін.
Қалам, қағаз, уақыт бер тек аздаған,
Мен өмірді жырлау үшін келгемін!

2.II.1976.

* * *

Несін!
Несін?
Несін маған кездестің?
Мұңдасуға, сырласарға
Таппадың ба өзге ешкім?!
Өз мұңым бар,
Оз сырым бар жетерлік.
Екі мұңды арқалауға
Енді, жаным, төзбеспін!

Там-тұм ғана қуанышым,
Тарам-тарам бар қайғым.
Сырт көргенге ойсыз, мұңсыз,
Салдыр-салақ жаңдаймын.
Несін?
Несін?
Несін менен сұрайсың?
Құры сөзбен жұбатамын, жұбатамын,
Алдаймын.

Айтыс-тартыс, аласапыран өмірде
Шекем қызып жүрген жоқ қой,
Шырағым-ау, менің де.
Барлығын да болады ғой,
Болады ғой көруге.
Көрмей өткен, білмей өткен
Нағыз байғұс, тегінде...

2.II.1976.

* * *

Еш нәрсенің керегі жоқ!
Керегі жоқ, шаршадым!
Басымда ұйып тұрып алды әлемдегі бар сағым,
Өніп-өскен топырағыма апарыңдар,
Тастандар,
Тауларымды,
Қара суды, Қарасазды аңсадым.

Енді емделсем,
Туған жердің топырағымен емделем,
Ескек желмен ентігімді
Басқанымды жөн көрем.
Неге керек сән-салтанат, ию-қию, той-думан,
Таудың ерке тағысымын, тағысымын
Мен деген.

Тіптен маған керегі жоқ, керегі жоқ ешненің,
Белгісіз-ақ болсын, мейлі, өткенім де өшкенім.
О, киелі шаңырағым!
Айналайын астанам,
Алдыңда егер айыбым мен күнәм болса,
Кеш менің!

2.II.1976.

* * *

Күн жылыған, жер жібіген,
Құстар келген шақтарда,
Тәрдегі өрген төрт түлікке,
Төл жамырап жатқанда,
Көзімді алмай қарайтынмын егістікке телміріп,
Бірде шалқып,
Бірде жанған, бірде өшкен оттарға.

Естігенде сазға қонған сарала қаз саңқылын,
Көктем келіп қалыпты-ау деп,
Табатын-ды жан тыным.
Қара нөсер төгіп тұрған қара бұлт ішінен,
Аңғарушы ем айқұш-ұйқыш,
Алмас қылыш жарқылын.

Содан жаз кеп, ен жайлауға Шалкөдеге көшкенді,
Алдымыздан аңқушы еді Айғайтастан ескен жел.
Туған жерін өмірбақи ұмытпасын деген ғой,
Айналайын Аналарым кіндігімді кескенде.

Содан ба екен, қалам тартсам, жыр тумайды жерімнің,
Мен сеземін, күтіп жатыр,
Күтіп жатыр тек үнсіз.
Туған жердің топырағын сүйе алмасам мәңгілік,
Онда мені қалды деңдер көмусіз де кебінсіз...

2.II.1976.

ЫЛАЙСАҢДА

Көше лайсаң,
Күн тұман.
Ағаштар тұр арса-арса,
Мен біреуге ұмтылам,
Біреу мені қарсы алса.

Keң көшенің шетінде,
Жолы, міне, жаяудың.
Cол біреуге жетуге,
Енді ғана таяндым.

Терезеде көк перде,
Терезеде көк жарық,
Неде болса өткенге,
Тағы да бір көр барып.

Қоңырауды басқанда,
Біреу ашты есігін.
Пәледен де бас сауға,
Сұрап тұрмын кешірім.

Өмірімде көрмеген,
Есік ашты бір құрбы.
Қойсаңшы бұл өлмеген,
Ескі әдеті құрғырды.

Жастық өтпей тұрмайды,
Қашан оның анты оңған?!
Орамалын бұлғайды,
Ескі таныс балконнан...

2.II.1976.

ҚУАНЫШ

Керімсал менің кең өлкем,
Жетемін саған мен ертең.
Аймалап мені қарсы алар,
Желпуіш самал, жел еркем,
Саялы, салқын көлеңкем.

Бұлғаса жаулық тауларың,
Таранса шашын талдарың,
Тербелсе ойда орманың,
Оранса гүлге жан-жағым,
Одан жоқ басқа арманым.

Жүрегім менің, алып ұш,
Барады өртеп сағыныш.
Қайнардың тастай суынан,
Қанғанша, жаным, қанып іш.

Жетемін ертең ауылға,
Ағайын, туған, бауырға.
Туған жер болар құстөсек,
Аспаның — көрпе, жамыл да,
Дамылда, жаным, дамылда,
Бақытты сол бір шағыңда.

2.II.1976.

БИБИГҮЛГЕ

Қарлығаш көмей құрбым-ау,
Бір бұрау емес, мың бұрау.
Қай күні, қандай Анадан,
Бағына елдің тудың-ау?!

Ізеттім әрі келбеттім,
Қасыңда жүріп көрмеппін.
Бір кезде шарлап жер-көкті,
Шарықтап ұшып сен кеттің.

Өмірің сенің жаз бүгін,
Ойлама өмір аздығын.
Есітер құлақ болса егер,
Есіңде жүрер назды үнің.

Естілер сенің осы үнің,
Ашқанда ұрпақ есігін.
Үілдеп жатқан сәбидің,
Тербетер әлі бесігін!

Айналса болар тіліңнен,
Тіліңнен әрі үніңнен.
Айырма, тәңір, осы үннен,
Айырма Бибігүлімнен!

2.II.1976.

ОЛ ШАҚТЫ ҚАЙТЕМ...

Көлшікте, біздің іргеде,
Бақаның хоры басталған.
Күнде де, айлы түнде де,
Сорғалап нұр тұр аспаннан.

Қоңыр үй.
Тозған.
Қазақы.
Болмайтын онда терезе.
Тозбайтын еді ғажабы,
Шаңырақ, уық, кереге.

(Ол шақты қайтем мақтап құр),
Ши ұстаушы едік есікке.
Жамырап келіп аппақ нұр,
Жармасар еді тесікке.

Сандаған сығыр сәуледен,
Панамыз тұрар жарық боп.
Үміткер болып әрнеден,
Маужыраушы едік қарық боп.

Алаңсыз, бейқам өсіп ек,
Бақалар хоры тербетіп.
Өмірдің содан көшіне,
Ілесіп кеттік ержетіп...

3. II. 1976.

Емхана.

САЯХАТ

Сал-сал да күндер, сал күндер,
Балалық атты бал күндер,
Барайық баяғы ауылға,
Жоқ кімдер я бар кімдер.

Барайын бастау, жылғаға,
Қырға да, қызыл құмға да,
Бал күнін қиып кете алмай,
Жүр ме екен ойнап бір бала.

Мынау бір шағын қол еді,
Қыздардың жүрер жері еді.
Біздердің мынау жағамыз,
Қыздырған күнге денені.

Бәрі орнында,
Көгерсін.
Бірі жоқ қыздың, ұлдың да.
Амалың қанша, не дерсің,
Уақыт деген құрғырға.

Не дерсің уақыт құрғырға,
Біреулер кеткен жантайып,
Оралмас мәңгі құрдымға,
Біреулер қалған қартайып,
Атқандым аз күн тұрдым да...

3.II.1976.

ҚАРА ҚАМБА

Әлі менің есімде қара қамба,
Қарның тойып қалатын қарағанда.
Жеткізе алмай тұрса да әр адамға,
Әбіжауһан болатын балаларға.

Шұрқырасып сабақтан тарағанда,
Ішімізді аш тазы жалағанда,
Өкпемізді қолға алып жетуші едік,
Ашық тұрса аңқайып қара қамба.

Жаңа келген мүгедек қамбашы аға,
Бастығынан жарлықты алмаса да,
Қалтамызды арпаға толтыратын,
Қабымызға шелектеп салмаса да.

Қарып тұрған қаңтардың суығында,
Тоюшы едік қайнақ су, қуырымға,
Қосымыз түзелгендей көрінетін,
Қисайып пәс-пәс қалған жығылуға.

Қарық қылмай тұрса да қара нанға,
Қара қамба құт еді балаларға.
Әкеміз тірілгендей қуанушы ек,
Аузы ашылып тұрса егер қара қамба.

3.II.1976.

БАРЛЫҒЫ ДА СЕНДЕРДІКІ

Сендердікі — өмір, қоғам, заман да,
Сен түзеген қалаң менен далаң да.
Барлығы да мұра болмақ әманда,
Болашақ деп аталатын Адамға.

Қабылданғандар қазынаны біз берген,
Қиындықты көрмесеңдер біз көрген.
Бұл өмірде сақтау үшін сендерді,
Бабаларың үйде туып, түзде өлген.

Сендер дағы өздеріңше күресіп,
Өздеріңше сендер де өмір сүресің.
Болашақты жалғау үшін Болашақ,
Бола жатар сендердің де үлесің.

Барлығы да сендердікі, барлығы —
Табыстаймыз жансыз бенен жандыны.
Армысыңдар, Ата ұрпақтың тағдыры!
Армысыңдар, жаңа атқан таң нұры!

3.III.1976.

ТОКАРЬДЫҢ СОҢҒЫ СӨЗІ

Төсектес көрші,
Ғажайып жанды көрдім мен,
Қатыгез сырқат қос жанарын да сөндірген.
Жауынгер жорық басталыпты да Шығыстан,
Аяқталыпты Батыста жатқан Берлиннен.

Қиналып жатыр,
Өмірді қиып кете алмай,
Көрік кеудесі көтеріледі от алмай!
Бір түйір ет жоқ,
Аяқ пен қолы сом сүйек,
Станогында өзі өңдеген металдай.

"Қаншама металл қолымнан өтті, баптадым,
Ағыздым нелер ақ болаттың да ақ қанын.
Мінеки, енді ажалдың сұп-сұр тоқарі
Қарашы, — дейді, —
Мені кеп жонып жатқанын".

Бір жұтым сусын — бір тәулік бойғы қорегі,
Ауа жетпейді-ау, кеудесін сипай береді.
Демі таусылып, әлсіреп бара жатқанда,
Сыбырлап өзер ғазиз жан былай деп еді:

"Кім ұрлап кетті, кім ұрлап кетті ауамды?"
...Бардым да жұмдым ашылып қалған жанарын.
Мен де айтып тұрмын ел беріп кеткен сауалды,
Кім алып кетті жаңағы тірі Адамды?

3.II.1976.

* * *

Қай күні менің
Тәмамдалады дастаным?
Бітпесе екен,
Жаңадан ғана бастадым.
Биіктей берсін, биіктей берсін,
Өкінбен,
Мұнартып тұрған шыңдарым менен асқарым.

Сапарға сапар
Жалғана берсе екен деп,
Жалынам күнде,
Жазмышқа тағзым етем көп.
Адасу болар,
Таласу болар өмірде,
Жүрсем болғаны
Ата жерімді мекендеп.

Атақ-даңқтың
Керегі маған шамалы.
Қалады, досым,
Қалады, бәрі қалады...
Қай күні менің тәмамдалады дастаным?
Уақыт өтіп,
Уақыт өтіп барады.

3.II.1976.

КАРТА ОЙЫНЫНДА ЧЕМПИОН ЖОҚ

Чемпион боп көрмеді ешкім картадан,
Бірде қарық,
Бірде жүрдай қалтадан.
Сүп-сүр өңшең құмарпаздар сұрланып,
Бірі ұтылып,
Бірі ұтып тарқаған.

...Міне, картам,
Мынау менің көзірім,
Байқағайсың, нағыз тұздың өзімін.
Ұрып қалғын жерін тапсаң ұрымтал,
Жетер болса,
Қалтаң менен төзімің.

Ұрып қалғын,
Сынап қалғын бағыңды,
Сөйлеп жібер,
Сөйлеп жібер,
Сыңдырмаймын сағыңды.
....Барады ғой өңі-түсің бұзылып,
Оу, батырым,
Оқ тиді ме, неғылды?!

Болды, жарар,
Қой, қой, бала, қой, бала,
Бәс тігісіп екінші рет ойнама!
Карта ойыңда чемпион жоқ,
Болмайды!
Есек дәме ұтсам деген ой ғана.

4.II.1976.

* * *

Өлімнен қорқам,
Кете жаздаймын жынданып.
Өмір бар жерде
Өлім деген бір жүр қауіп.
Ажалды қойшы,
Байқатпай соғар ұрланып,
Алдына оның жүрміз ғой күнде мың барып.

Өлімнен өткен ақиқат, сірә, болған ба?
Тағынан келіп қонғанда,
Жалтартпас соты болғанда,
Жазалаушы да,
Жолай алмайды ол маңға,
Жақтаушы тіптен жолай алмайды
Ол маңға.

Үкімі оның арыздануға жатпайды,
Мәңгі құлпыда,
Мәңгілік мөрін сақтайды.
Дәуірлердің де, ғасырлардың да — бөрінің,
Ақиқат өлім белінен бір-ақ аттайды.

Ажалды қойшы, алдына оның мың барып,
Мың кетіп жүрміз сұранып, кейде ұрланып.
Өлімнен қорқам, кезегі бір күн келер деп,
Асықпай, саспай,
Алдымды менің түр бағып...

7.11.1976.

ЖҮРЕК АРЫЗЫ

— Оу, ием менің,
Өзіңнен бұрын жаралғам.
Алдымен менмін,
Сонан соң сенсің жаралған.
Басың мен миың, ақылың, есің, қимылың,
Аяқ пен қолың —
Барлығы менен нәр алған.

Балғын шағында өмірге жаңа аттанған,
Бағыңа бастар адамдық жолға ап барғам.
Кезім де болды қайғырған әрі шаттанған,
Кезің де болды, қайтейін, маған дақ салған.

Келеді сенің кей-кейде мені мұз еткің,
Бөріне көңдім,
Қателігіңді түзеттім.
Төсек тартқызып, төнгенде қатер басыңа,
Айнымай соқтым, аялап сені күзеттім.

Жалыңдым саған жақыны бол деп баршаның,
Жан ием, сенің жақсылығыңды аңсадым.
Өткіздім сені қаншама қауіп-қатерден,
Ал енді маған демалыс берші, шаршадым!..

— ...Қақың жоқ сенің дем алуға да соқпауға,
Қарсы барамыз оқтарға, әлі оттарға.
Қақым жоқ менің демалыс саған беруге,
Қақың жоқ сенің қалдырып мені тоқтауға!!!

7.II.1976.

АРМАН ҚУЫП

Айтпашы,
Айтпасаң да білем, білем,
Білемін де күлемін, ренжімен.
Әзірге көзім ашық, көңілім де ашық,
Жыланды ажыратам жылы өңіден.

Мүмкін, қақың бар шығар мақтануға,
Алайда асып-тасып, ақтарылма.
Кімдер болып, ал кімдер болмай жатыр,
Аумалы да төкпелі шақта мына.

Бақытты бол, жұлдызың жанған шығар,
Кез емес қой бірақ та арман тынар.
Бір арманның беліне мінгеніңмен,
Бір арманың бұлаңдап алдан шығар.

Адам, сірә, бақытын місе еткен бе,
Армандайық, армансыз кісі өткен бе?
Байламы жоқ бақытқа құлдық ұрмай,
Не жетсін арман қуып, іс еткенге.

Көңілімізді бақытпен алдандырып,
Арман қуып келеміз, арман қуып.
Арман барда, арманға тоқтау бар ма?
Жан бар ма екен арманға салған құрық?!

7.II.1976.

АУЛЫҢА БІР КЕЛГЕНДЕ...

Ойың, қырың, Отаның түрленгенде,
Жан-жағыңды жақұттай гүл көмгенде,
Жар салмайсың, неге сен қарсы алмайсың?!
Анда-саңда аулыңа бір келгенде.

Сыймай кетем кей-кейде жер көкке мен,
Сені іздеймін сонда мен,
Сен деп келем.
Бір емделсем сақайып қаламын ғой,
Екеуімізге белгілі ермекпенен.

Сеніменен, ардақтым, жүздескенде,
Өткен шақты өмірден іздескенде,
Көкейімнен кетпейді бір ой менің,
Түзде туып, не жетсін түзде өскенге.

Тіршілікпен тіресіп жүргенде сен,
Көншімейді көңілім бір көрмесем.
Бар өмірім болады босқа өткендей,
Анда-саңда аулыңа бір келмесем.

Сауығып қалар ма екен сарсаң жаным,
Сейілім бойымдағы бар салмағым.
Аулыңа анда-саңда бір келгенде,
Алдымнан жар сал, жаным, қарсы ал, жаным.

8.II.1976.

ФЕВРАЛЬ ТҮНІ

Сырт ылайсаң,
Бірде жаңбыр, бірде қар.
Кез болған ба,
Жаңбыр мен қар бірге ағар?!
Мен отырмын, күткендейін алыстан,
Бір белгісіз адрестен бер хабар.

Мен отырмын,
Түрткен ойдан түк те өнбей.
Ағаштар да бір нәрсені күткендей.
Көшелер де, көрші үйлер де тым-тырыс,
Бар дүние ішке сырын бүккендей.

Жалғыз аяқ бағаналар тұрды тік,
Бүкіл дүние бір нәрсені тұр күтіп.
Түртіп қалсам телеграф сымдарын
Азан салып кетер ме екен тіл бітіп?!

Құлақшынын түріп таулар-алыптар,
Аквариумда тың тыңдайды балықтар.
Тынып қалған бадырайып көздері,
Көшедегі қызыл-жасыл жарықтар.

Естілмейді трамвайлар салдыры,
Сырт ылайсаң.
Қар аралас жаңбыры.
Дүниені дір еткізбей бағып тұр,
Әлдеқайда,
Әлдекімнің жарлығы...

8.II.1976.

* * *

Қилы тағдыр қарсы алдымда тұрғанда,
Мен шорқақпын махаббатты жырлауға.
Өлеңде емес,
Өмірімде ат ізін,
Амал қанша, салғамын жоқ бұл маңға.

Он сегізге, жиырмаға толғанда,
Отау тігіп, ойнағам жоқ ол маңда
Шын махаббат көрмедім мен,
Болғанда,
Даяр едім Отанымдай қорғауға.

Махаббатым өзімде деп ескерткем,
Кез болған жоқ құлай сүйіп, ес кеткен.
Кім біледі сырт айналып кетті ме?!
Босана алмай жүргенімде бөстектен.

Қапелімде арты — өкініш, алды — мұң,
Қаламаймын махаббаттың қалдығын.
Содан болар...
Содан болар, кім білсін,
Махаббатқа шорқақ менің жан жырым.

Махаббатқа шорқақ менің өлеңім,
Телісем де, тели алмай келемін.
Неге керек өзімді өзім демеуім,
Кімге керек сені сүйем дегенім?!

8.II.1976.

СЫР

Күрсініп көкірегім, жылайды ішім,
Өсем бе, өшемін бе, құдай білсін.
Қанды дағын жүректің қалдырайын,
Қаласа біреу-міреу сұрай жүрсін.

Көрсін де жүрегімнің аққан қанын,
Ақ қағазда жол-жол боп жатқан дағын.
Байқап бір қарасын да іздегендер,
Жаудырсын мақтауларын, даттауларын.

Еркелеп мен өмірді кешіп жүрем,
Шаттығым, мұңым да бар,
Несін бүгем.
Кей-кейде сүріндім де, түңілдім де,
Алайда жоғалтпадым есімді мен.

Жақпадым жауыздықпен аққа қара,
Жатсынып жапқаным жоқ жатқа нала.
Гаваньға құлап түскен ақ шағала —
Жырымды тірілтем деп әурелендім,
Мастанбай ақын деген атқа ғана.

О, Муза!
Тағдырыма иемісің?!
Күрсініп көкірегім, күйеді ішім.
Мен сені жаңартам деп келгенім жоқ,
Сен мені жаралғансың сүйеу үшін.

8.II.1976.

КӨКТЕМДЕ

Мына келген көктем бе?!
Сүйісуде кептерлер.
Көз ұшында көк белде,
Түйісуде көк пен жер.

Тулап, тасыр арналар,
Нөсер құйып кеткесін.
Қыздырынып тау қалар,
Жалаңаштап көк төсін.

Тау бөктерлеп биледі,
Тамашалап ақ сағым.
Бөктер жақтың үйлері —
Сарайындай патшаның.

Қызыл, жасыл, сары ала,
Аспа көпір шұғыла.
Екі жағын қадаған,
Екі таудың шыңына.

Аспан асты, жер үсті,
Ойхой, неткен көкпеңбек!
Кеңейтті ғой өрісті,
Көптен күткен көктем кеп.

Мініп алып құр атқа,
Жігіт көктем шертіп тұр.
Бір келіншек шуақта,
Есінейді елтіп құр...

8.II.1976.

ҚАЙРАН ҚАРАСАЗЫМ-АЙ!

Тамаша еді жазғы орман:
Құстар сайрап мәз болған.
Көлшіктерде, суларда,
Үйрек ұшып, қаз қонған.

Шыбын-шіркей қаға ма,
Шоршып судан ақ шабақ?!
Шыбын-шіркей қаға ма,
Шоршып судан ақ шабақ?!

Таз тырна отыр жағада,
Сыңар аяқ, ақ қабақ,

Елік ертіп лағын,
Еңкейеді суатқа.
Елендетіп құлағын,
Тыншымайды бірақта.

Көкқұтандар көлбеңдеп,
Көтеріле алмайды.
Жалғыз-жалғыз ербеңдеп,
Көк қояндар заулайды.

Мұздай суын атқылап,
Ақ бастаулар қайнаған.
Тана-торпақ шапқылап,
Оқыралап, ойнаған.

...Тамаша еді жазғы орман:
Тамашалап мәз болғам,
Қайран Қарасазым-ай!
Үйрек ұшып, қаз қонған!..

8.11.1976.

АРЫЗ ЖАЗЫП КЕТЕЙІН

Бүгін менің туған күнім.
Ой, бөле-ай!
Мына адамдар неге жатыр тойламай?!
Банкет жасап берер едім өзім-ақ,
Тәңірдің бір жарытпай-ақ қойғаны-ай.

Мына дүние неге жатыр үндемей,
Алаулатып тойдың шоғын үрлемей?
Құшақ-құшақ гүл шоқтарын лақтырып,
"Мынау — шапан,
Мынау — атың, мін!", — демей.

Мына жұртқа жақпады ма әлденем?!
Бекер өмір сүргемін бе әлде мен?
Халқым,
Сенің қасиетіңді білем деп,
Босқа өмірім өтті ме екен әуремен?!

Айтамын деп қуанышың, мұңыңды,
Басқа арнаға бұрдым ба әлде жырымды?!
Мен, бәрібір, өзіңменен бір болам,
Өзегіне тепсең дағы ұлыңды.

...Тойланбаса тойланбасын,
Не етейін.
Той көрмей-ақ, сый көрмей-ақ өтейін.
Қаламымды берші маған, бәйбіше,
Болашаққа арыз жазып кетейін...

9.II.1976.

* * *

Ей, Бауырым!
Неге сонша сарғайдың?
Қапалансам, менің дағы бар қайғым.
Мен жұртыма мұңымды емес,
Жырымды,
Қуанышым, шаттығымды арнаймын.

Қайғы-мұңы неге керек бір бастың,
Елім барда, есеңгіреп тұрмаспын.
Күндер маған көлеңкесін түсірсе,
Халқыма кеп сырымды айтып мұңдастым.

Қайтер дейсің қара бастың толғағы,
Өтер-кетер,
Шаруа ғой қолдағы.
Абдырасаң, арқа тірер айбының,
Асқар тауың күрсінбесе болғаны.

Ей, Бауырым!
Неге сонша мұңайдың?
Мен мұңайсам, сенен бетер жылаймын.
Көп ойланып, аз күрсінген халқыма,
Қараймын да,
Қайраттанам, шыдаймын.

Ерікті елміз, бүлінбеген қорғаны,
(Бәрімізге белгілі ғой ол жағы).
Қайтер дейсің қара бастың толғағы,
Тек жұртымыз күрсінбесе болғаны.

9.II.1976.

НЕСІНЕ ӨМІР СҮРГЕНСІҢ?

"Сұраушының сүйген асын кім берер",
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрер.
Өкінемін, өшігемін несіне,
Тірі жүрсем, маған кезек бір келер.

Осылай деп ойламаған басында,
Мәз болыппын біреу шашқан шашуға.
Қашан көрем көрмегенді жасымда?!
Өмір деген осы екен-ау, расында.

Тіршілікте не жетеді көргенге,
Тек өмірім өтпесе екен шерменде.
Не жыны бар?!
Бақыт мені көргенде,
Кетеді үркіп, енді жете бергенде.

Түсінбеймін не пәлемнің барлығын,
Қайран басым, қаңғыдың-ау, қаңғыдың!
Менің де бір болар шағым болды ғой,
Қайда әкетіп барасың сен, тағдырым?!

"Сұраушының сүйген асын кім берсін",
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрсін.
...Ей, бауырым!
Өз дәрежең болмаса,
Бұл жалғанда несіне өмір сүргенсің?!

9.11.1976.

ТҮЙСІК – 3

Киген киім, асқа ырза күндегі ішкен,
Жалықтым-ау осы бір күн көрістен.
Үмітім де үзіліп бара жатыр,
Мына құрғыр мандымай жүрген істен.

Не боп барам осы мен күннен-күнге?!
Тіршіліктің мәнісі күн көру ме?!
Ұйқтап кетсем маужырап, қайтер едім,
Мандыта алмай ештеңе жүргенімде?!

Өмір өтіп барады ертеңменен,
Қайтем оны
Жанбаған, өртенбеген.
Өзімнен өзім бүгін жеркенемін,
Өмірде еш нәрседен жеркенбеп ем.

Қараймын жеткеніме, өткеніме,
Өмірім осылайша кеткені ме?!
Алдыма ақ қағазды жайып қойып,
Пышырап құры отырмын текке, міне.

Жырым да, сырым менің кімге керек?
Болмады күткенімнен бір де дерек.
Жан таппай жарық іздеп түнге қарай,
Мен дағы отқа түскен бір көбелек...

9.11.1976.

АТТАНҒАНДА

"Қош!" —
деп, қанат қағады құстар маған.
"Қош!" —
деп, мені құшақтап, құшқан далам.
Аманаттап біреуге жатыр мені:
— Аманат, — деп, — ұямнан ұшқан балам.

Гүлдер дағы қоштасып, қиылып тұр,
Қош айтады талдар да иіліп бір.
Неге бәрі қоштасты меніменен,
Қандай тағдыр алдымда бұйырып тұр?!

Неге көлдер қоштасып шайқалады?
Қош, қош деген жаңғырық қайталады.
Салбыраған таулардың қабағынан
Бір кейістік, білмеймін, байқалады.

Барлығы да қоштасып ерікті алар,
(Қойшы, бәрі әншейін желік болар...)
Телеграф сымдары ызыңдайды,
Жатқандайын суық бір беріп хабар.

Қарсы алдымнан қара жол қарсы ағады,
Бүкіл елке қоштасып жар салады.
Аттанып кетіп барам әлдеқайда,
Қандай тағдыр, білмеймін,
Қарсы алады?!

9. II. 1976.

КҮН ҰЯЛАП...

Күн — көзіне ұялап көк көлдердің,
Тамшысында дихандар төккен тердің.
Бар тіршілік бойына қан жіберіп,
Өз міндетін қалтқысыз өткерген күн.

Күн көзінен төгіліп, тамған нұрдан,
Бүкіл тірлік оянып, арман қуған.
Күннің шипа шуағы сипап өтсе,
Көрі еменді қуарған жандандырған.

Көктемеде қарсы алып шуақ күнді,
Көк пен жерге керемет қуат кірді.
Жасыл шапан жамылып мауытыдан,
Ескі тонын ер өлкем лақтырды.

Оятуда барлығын күн шуағы,
Ойға түсті, қыр асты, тыншымады.
Күзден бергі ұйқтаған көк егіннің,
Кіп-кішкентай құлағын шымшылады.

Шағылысып бастаудың тұнығымен,
Бірде ойнайды құлынның тұлымымен.
Жасантқалы жайлауды бара жатыр,
Бірге ілесіп жылқышы құрығымен.

10. II. 1976.

ХАЛ МҮШКІЛ, ҚАЛҚАМ

Керемет кезде тусақ та,
Керемет шақта тұрсақ та,
Білдірмей іштен тынсақ та,
Біздің хал мүшкіл бұл шақта.

Зауық жоқ сауық-сайранға,
Қона алмай жүрміз жайлауға.
Бәйгені бермес көк қасқа,
Бұл күні, қалқам, байлауда.

Ой менен қырға ап қашқан,
Шоқ шайнап жүріп, от басқан.
Бәйгені бермес көк қасқа,
Бізбенен бүгін қоштасқан.

Өткізген күндер дүрмекпен,
Өткен шақтармен бір кеткен.
Не таптық арзан құрметтен,
Арзан сауықты гулеткен?

Хал мүшкіл, қалқам, бұл шақта,
Өткенге мойын бұрсақ та.
Барсақ деп айла қылсақ та,
Жеткізбес енді қусақ та...

10.11.1976.

СӘЛЕМДЕМЕ

Менен сәлем айтқайсың сұрағанға,
Сұрағайсың үй іші дін аман ба.
Өмір кешіп жатыр де ол да өзінше,
Тірлік керек, әрине, тірі адамға.

Дегейсің болмашыға қамығып жүр,
Болмаса, барлығы да табылып жүр.
Құлын-тайдай тең өскен құрбыларың,
Дегейсің сағынып жүр, сағынып жүр.

Айтқайсың жағдайымды өзің көрген,
Аман де әзірге тек көз ілгеннен.
Күйзеліп күндіз-түні тыным алмай,
Күресіп жатыр дегін сезімдермен.

Сыртын беріп достары кеткеніне,
Өкінбейді дегейсің өткеніне.
Табыс етіп бар сырын жіберді де,
Көзден ұшқан көңілдің кептеріне.

Армандайды дегейсің, қиялдайды,
Қайда барса, бір басы сыя алмайды.
Сендер оны ұмытып кетсеңдер де,
Дегейсің сендерді ол қия алмайды.

10.11.1976.

ӘУЛИЕ

Сілелеп, құртып мұршаны,
Саят қып тауда жүргенде.
Сая ғып қалың шыршаны,
Кетіпшің ұйқтап бір демде.

Оянсам бірде әлденіп,
Жамбастан көктің сызы өтіп.
Аққудай аппақ шал келіп,
Тұр екен мені күзетіп.

Көзіме сенбей таңданам,
Өңім бе әлде түсім бе?!
Қайдан жүр мына шал бабам?!
Иесіз таудың ішінде.

Сәлем де бере алмадым,
Өзінше сөйлеп тұр бабам.
Қылығын айтып жандардың
Байлығын таудың ұрлаған.

— Орман да сиреп барады,
Барады сиреп аңдар да.
Тауыңа түскен жараны,
Жазатын, бала, жан бар ма?!

Киігін атып жаралап,
Шыршасын қырқып тонауда.
Көзіңмен көрші аралап,
Озбырлық мұндай болар ма?!

Шайыры ағып көзінен,
Қартайған шырша тұр жылап.
Өлгендей өзім сезінем,
Қайғырса орман тұнжырап.

— Сен дағы қару қолға алдың,
Атарсың таудың киігін...
Бірақта байғұс орманның,
Басарсың қайтіп күйігін?!

Ормансыз тауың жетімек,
Не керек тақыр өркеші.
Барады, балам, сетінеп,
Орманның жасыл көрпесі.

Киіктер безген бұл жерден,
Іздеме, балам, таппайсың...
Асқасын мынау бір дөңнен,
Үйге кеп дәм-тұз татқайсың.

Көлеңке маған түсірген,
Көк шырша сергіп тараңды.
Әулие дедім ішімнен,
Бел асып кеткен бабамды...

10.11.1976.

* * *

Не деген керемет күн!
Жаныңа бәрі даяр не керектің:
Көрінеді гүлдерің бүр жарғаны,
Естіледі ұшқаны көбелектің.
Не деген керемет күн!

Естіледі бал ара нәр сорғаны,
Бармақтай балапан құс ән салғаны.
Бәрін де кеудесіне қондырып ап,
Дала бір рахатта,
Дел-сал жаны.

Таулардың самал ессе балағынан,
Гүлдер тұр үзілдердей сабағынан.
Шартарапта шауып жүр нұр мен шуақ,
Шашырап күннің алтын табағынан.

Сусындап көк аспанның шанағынан,
Шарықтап шыңырауда ана қыран;
Ару жер өз дидарын қарап жатыр,
Мөл-мөлдір тұнық көктің жанарынан.

Не деген керемет күн!
Кейпіне елітесің төңіректің.
Қаласа мына жатқан сәби дүние,
Келеді өміріңді бере кеткің...

11.II.1976.

* * *

Түн қатып,
Түсім қашып келгенімде,
Оң қабақ көрсетпейсің сен де мүлде.
Өрбіген өсектерге құлақ асып,
Дұшпанның айтқанына сенгенің бе?

Алдыңда құлдық ұрып ақталмаймын,
Астында аяғыңның тапталмаймын.
Біраз күн сені есімнен шығарды рас,
Жаныма батқан дертім, батқан қайғым.

Оң қабақ көрсетпедің сен де мүлде,
Көрсетпе.
Жоқтама да өлгенімде.
"Бастан жақ та айрылар" дейді ғой жұрт,
Айрыласың,
Түспейсің көрге бірге!

Не күйде жүргенімді көресің бе?
Мен сеніп баратырмын, сенесің бе?
Қан майданнан оралған жауынгермін,
Жарадан сау-тамтық жоқ денесінде.

Басымды бұлт алған бүтінде сен,
Жүрекке ине қадап, бүлінбе сен!
Әлсіреп, әзер жанған шырақпын мен,
Сөнемін де қаламын бір үрлесең...

10.II.1976.

* * *

Менің бір қарызым бар өтелмеген,
Масқара-ау,
Махаббатсыз өтер ме екем?!
Жаңдар бар жас ғұмырды бірге өткізген,
Бірақта бәрі бөтен,
Бөтен, бөтен...

Болған соң жалындаусыз, суық қанды,
Махаббат, кім біледі, жуытпады.
Қиялдап жоқты іздеп жүргенімде,
Мінеки, жер ортасы жуып қалды.

Бәрі де махаббат-тын бұрын маған,
Лапылдап біріне де ұрынбағам.
...Жә, менің махаббатым өтіп кеткен,
Немесе әлі күнге туылмаған.

Махаббат бақыт емес қонатұғын,
Түлкі емес ойдан-қырдан шолатұғын.
Махаббат — кездеспейтін керемет бір,
Өмірде бір-ақ рет болатұғын.

Басымнан кереметгі өткермедім,
Іздедім, көремін деп тек терледім.
Жә, менің махаббатым туылған жоқ,
Жә, менің махаббатым өткен менің...

11.ІІ.1976.

ТҮНЖЫРАҒАН ОЯУ БАҚ

Жапырақтар түсіп жатыр,
Түсіп жатыр...
Неліктен?!
Айрылып бара жатыр ағаш біткен көріктен
Көргенсіз де,
Жүгенсіз де,
Күздің бұзық бораны,
Бала бақтың, дала қарттың,
Шашын түтіп желіккен.

Жапырақтар ұшып жатыр,
Түсіп жатыр,
Аяулы-ақ..
Емін-еркін тапап келем,
Кешіп келем жаяулап.
Сыйдым-сыйдым бұтақтары,
Жебесіндей садақтың,
Мені көздеп тұр ма деймін,
Түнжыраған ояу бақ..

Жапырақтар ұшып жатыр
Терек пенен еменнен,
Бірдеңені жұлып жатыр
Жүрегімнен,
Денемнен.
Жаздың жазған кітабына
Редактор күз болып,
Кейбір жолдар,
Кейбір ойлар
Ұшып жатыр өлеңнен.

11. II. 1976.

ҰЯМ МЕНІҢ

Біздің үй болатұғын осы арада,
Жататын бұлақ ағып босағада.
Орны да өшейін деп қалыпты ғой,
Өтіпті көп уақыт...
Тоса ма алда?

Қазына болмаса да қамбасында,
Қарық боп отыратын нанға, суға.
Түтіні кернейінен түзу шығып,
Жалғыз үй жарбиятын жар басында.

Ескермей тіршіліктің жарақатын,
Сонда да күн шығатын, таң ататын.
Бар сыйы табиғаттың өзі берген,
Біздің үй керегіне жарататын.

Қара орныңнан айналдым, ұям менің,
Күмістен мүсініңді құяр ма едім.
...Әлдеқалай аспаннан құлап түссем,
Аядай босағанды қияр ма едің?

Жаз келсе, жадыратар жайлау маңы,
Қыс келсе, ит тұрғысыз байлаудағы.
Әйтсе дағы бүкіл бір шаңырақтың
Біраз жыл осында өткен қайғы-арманы

11. II. 1976.

ТАУ БІР АҢЫЗ

Тау — бір аңыз,
Тау — дастан.
Таусылмаған әу бастан.
Тоқтап қалған керуен,
Бір-бірімен жалғасқан.

Жетер жерге жеткенде,
Керуенші кеткенде,
Шығыс пен Батысты,
Жалғастырып шөккен бе?

Бұлттан бұйда тағынып,
Көктен көрпе жамылып,
Таулар жатыр аңырып,
Сапарларын сағынып.

Жетер жерге жеткесін,
Мәңгілікке шөккесін!
Оятпаңдар, байқаңдар!
Таулар тұрып кетпесін.

Тау — бір аңыз,
Тау — дастан.
Таусылмаған әу бастан.
Ана-Жердің төсіне,
Алып сәби жармасқан.

11.11.1976.

ӘКЕЛЕР

Оңда мен бесіктемін,
Есейіп ес кіргенде есіткенмін.
Түгін тартса, май шыққан даламызға,
Құнарсыз-ақ құлпырып өсіпті егін.

Жер жыртып тіс ағашпен, өгізбенен,
Әкелер даламыздан жем іздеген.
Қамқор боп қара қазан, сарбалаға,
Әйтеуір, қарнымыз аш дегізбеген.

Әлдеқайдан бұлақтың суын бұрып,
Көк егін өсіріпті жұлындырып.
Алған дәнін алдымен ортаға сап,
Отырпты жайсаңдар тыным қылып.

Бар тапқанын тиеп ап арбасына,
Елінің құяды екен қамбасына.
Сонда дағы жетерлік қалады екен,
Қадақтап өлшегенде жан басына.

Жер жыртып тіс ағашпен, өгізбенен,
Әкелер даламыздан жем іздеген.
...Ұрпағы вертолетке мініп бүтін,
Жем іздеген даладан кен іздеген.

11.II.1976.

АБЫСЫНДАР

Бірінің жары өлгенде,
Бірінің жары хабарсыз.
Сұрапыл басқа төнгенде,
Кетіпті қара қағазсыз.

(Ажалға берген шығыны)
Бір аяқ, бір қол жоғалған.
Кеудеде тірі шыбыны,
Бірінің жары оралған.

Жалғанда тірлік, тұрмысын,
Бірінің жары дін аман.
Көргенде жесір құрбысын,
Жесірден бетер жылаған.

Бірінің сыры біріне
Белгілі, бәрі тым қанық,
Өткізген жастық күніне,
Күніне қайтар бір барып.

Сырларын бүгіп ішіне,
Сырмінез, тату абысын,
Сездірмей тірі кісіге,
Сақтап жүр әйел намысын

12.II.1976.

КӨШЕДЕ

Мен жолымды берейін, өт, қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың?
Анасының бергенін саған берген,
Аруағынан айналдым текті Ананың!

Жалған-ай!
Жарасымды-ау ізет деген!
Йілген "біз өтпенен", "сіз өтпенен".
Қасиетін халқының сыйламайды,
Атасының дәстүрін күзетпеген.

Десек те жаңа өмір, жаңа заман,
Жақсы ғой бірін бірі бағалаған.
Түйсіксіз тайлақтардан сақта, құдай,
Тайраңдап алды-артына қарамаған.

Өтіпті бір-бірінің жолын бағып,
Қарағым, ата-бабаң момын халық.
Өсиетін бабаңның орындай сал,
Одан ешкім кетпейді тоныңды алып.

Мен жолымды берейін, өт, қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың?!
Қор болмассың, құлыны текті Ананың,
Жолын алсаң өзімдей текті ағаның!..

12.II.1976.

* * *

Атандырып тым тәтті сәттерімді,
Мен аяқтап келемін дәптерімді.
Сәттерімді айттым ба, әттеңімді,
Әйтеуір, жуып алдым пәк көңілді.

Анда-саңда аударып парақтарын,
Күн батқанын білмедім, таң атқанын.
Бегіне ақ дастарқан тамып кетті,
Тулаған бойымдағы шарап қаным!

Жырым, сырым — екеуі егіздерім,
Екеуін екі бөлек емізбедім.
Жатсам-тұрсам мұң шағып дәптеріме,
Жабырқаған жанымға ем іздедім.

Таптым ба оны, білмеймін, тападам ба,
Халім келмей қажыған шақтарымда!
Жан жырым жанға шипа болғаны рас,
Әлсіреп, сөніп баражатқанымда...

12.II.1976.

МЕНИҢ МАҚСАТЫМ

Мен жырламаймын,
Сырласамын.
Сыры бар замандаспен мұңдасамын.
Асыққан уақытпен,
Адымымды,
Абайлап анда-санда бір басамын.

Көгендеп жыр қосағын,
Келмейді жыр жасағым.
Бөгендеп бетонменен қоя алмаймын,
Өзінше емін-еркін туласа ағын.

Ғайыптан пайда болған сайтаңдайын,
Жыр туса, қайтармаймын.
Улатып май таңдайын,
Ащы тіл ақиқатын айтар дәйім.

Тұрғанда үнім өшпей, тіл кесілмей,
Жүре алман жырмен өмір бірге сүрмей.
Жүректің аманатын ойға алмасам,
Маған өмір Чилидің түрмесіндей.

Жаныңнан жалындаған өрт кетпеген,
Жалықпай өзімді өзім зерттеп келем.
О жүрегім!
Орныңнан қобалжыма,
Жарамсақ жалғандыққа беттетпеген!

Тіптен де мен емес-ті,
"Мен" дегенім,
Сендірмеймін,
Сенбеңдер сенбегенің.
Басқаның жаны-сырын ұғу үшін,
Өзімді зерттегенді жөн көремін.

Мендегі бар,
Сенде бар, онда да бар.
Демек, сенің,
"Менің" де сонда қалар...
Өз жаныңды алдымен жайып таста,
Жақсылықтың көкесі сонда болар.

Не шығады бәрін де сүйем деуден?
Бәрін де сүйемін деп иемденген.
Бәрін де мен де сүйем,
Айтпан бірақ,
Отырып оңашада күйер кеудем...

Күйер кеудем...
Сондықтан күйінемін.
Жасырман, жырымда сол жиі менің,
Жыр жазу, кім біледі, ермек шығар?!
Ақын болу
Неғылған қиын едің!!!

12.II.1976.

МӘҢГІЛІК ЖАСТЫҚ

Мәңгілік жастық,
Мәңгілік жасыл,
Көкпеңбек.
Алақай, біздің алаулы жастық өткен жоқ!
Қуарған күз де,
Бозарған қыс та, мінеки,
Майменен бірге оралды тағы көктем боп.

Бүкіл ғаламның,
Ынтымақтығын байқаған,
Дүниені тегіс жасыл нұрымен шайқаған.
Жалғанды мына,
Жасыл нұрымен жасартып,
Жадырап күліп,
Май айы келді қайтадан.

Биылғы Май бір бөлек,
Далаға шыққан.
Бақтарда өнген гүл де ерек.

Өсуі үшін,
Өрбуі үшін Адамның,
Осындай көктем,
Осындай тұнық Күн керек!
Биылғы көктем...
Бәрінен ерек тұр бөлек!

Биылғы көктем,
Басталды биік мінбеден.
Шашылды шуақ Кремль тұрған іргеден.
Сөзінен ұғып, көзінен танып Ильичтің,
Отаңды көрдік,
Ұрпақты көрдік гүлдеген.

Бәрінен ерек,
Биылғы біздің Жасыл май.
Дүниеге кетті,
Шуағы сиреп басылмай.
Құрлықтарда да,
Мұхиттарда да тұнып тұр,
Фалам тойына партиям шашқан шашғудай.

Осылай тұрсын!
Осылай мәңгі көктесін!
Шаң ұшып жерден,
Аспаннан ызғар төкпесін.
Мәңгілік мына Материктердің бетінен,
Мәңгілік жастық –
Мәңгілік көктем кетпесін!

01-02.III.1976ж.

Секем алам қорқытып не бірдемең,
Не бірдемең қуантып көңілденем.
Әр қырынан көрсін деп көз беріпті,
Қызық өзі,
қызық-ау өмір деген!

* * *

Дәриға-ай!
Жұртым маған бір ат берсе,
Сонан кейін бастарын құрап келсе,
Бәсекелес жігітті қарсы қойып,
Сайыстырып,
шіркін-ай, сынап көрсе.

Желіп кетсе, жеткізбей аққан желге,
Терлемесе терлігі шапқанда өрге.
Қурай құрлы жануар сезінбесе,
Салмағымды салғанда қақпан белге.

Тақымымда ойнаса тарлан атым,
Таңдай қағып кәрі-жас таңданатын,
Жағаласар жауым да меңдей болса,
Намысынан тұтанып, арланатын.

Екеуміз де кеудені жалаңаштап,
Найзасыз-ақ қолменен жағалассaq,
Аттар самғап,
қолымыз айқасып қап,
Жұрт назарын аулаққа ала қашсақ,

Бір төбеде дүрлігіп, халық қалып,
Біздер кейін бұрылсақ, барып-барып,
Жауырын ба, сүбе ме, мойын ба әлде,
Қол найзаны жіберсек малып-малып.

Ұрандаған дүбірге таянғанда, *
Ұры күшім бойымнан оянғанда,
Иіп әкеп жауымды өңгерсем бір
Дуылдаған думанға сояр малдай.

(Сонадайда баратса қашып аты,
Арқасына алтын ер қасы батып,
Тыпырлаған байғұсты,
сақа жасап,
Шиырып кеп жіберсем асық атып.

Дариға-ай!

Жұртым маған бір ат берсе,
Сайыстырып жауыммен сынап көрсе.
Біреу емес, қасымның бірнешеуі
Талай рет тақымда жылап келсе.
Сүйтер едім,
шіркін-ай, бір ат берсе.

М.Мақатаевтың бұл өлеңдері "Қазақ әдебиеті" газетінің 1969-жылдың 14-маусымындағы N24-сенбі күнгі санында жарияланып, табанда Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының хатшылығында арнайы қаралған. Мұқағалидың бұл өлеңдерінде "Күңгірт, көмескі ойлар, жұмбақ, жұтаң жолдар баршылық" екені атап көрсетіліп, газеттің Бас редакторы Н.Ғабдуллин мен жауапты хатшысы Ж.Тәшеновке ескерту берілген. Сол себепті бұл өлеңдер ақынның бұрынғы жинақтарына енбей келген.

Оразақын Асқар

БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ӨЛЕҢДЕРІ

ӘЛІППЕ

Бар кітапқа бас болған
Әліппе — ғылым ағасы.
Әліппеден басталған
Даналықтың данасы.

Мектебің мынау, класың,
Осында он жыл тұрасың.
Тарыдай болып кіресің,
Таудай болып шығасың.

1965.

Тоқта, ботам!
Атаң келеді артыңда!
Бұр мойныңды қалжыраған қарт ұлға.
Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын
Айырбастап ала алмай жүр алтынға.
Тоқта, ботам! Атаң келеді артыңда!

Жүзе жүріп, жүз құбылған сағымда,
Жастық дейтін көктеменің шағында.
Өскен едік сенің анаң екеуміз
Осы қарттың мәпелеген бағында.

Қарттың бағын жайлайтынбыз иен тегін,
Тыңдайтынбыз алуан-алуан ертегін.
Жинап алып жүрер еді жарықтық,
Күллі ауылдың елтеңі мен селтеңін.

Ей, болашақ!
Қарт келеді зиялы,
Кейімесін ата қыран ұялы.
Сен сыйласаң сәби шақтың бір сәтін,
Атаң саған ұзақ өмір қияды.

Ақылына айырбаста күлкінді,
Қайтесің сол күлкі дейтін шіркінді?!
Бейқам күліп өспеген соң өз басым,
Бос күлкіні ұнатпаймын бір түрлі...

Тоқта, ботам!
Атаң келеді артыңда!
Дария шалқар даналығын ал, тыңда!
Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын
Айырбастап ала алмай жүр алтынға.
Тоқта, ботам! Атаң келеді артыңда!

17.XII.1966.

ТАЙЛАҚ

Тайлақты неге тұсаған,
Тайраңдап жүрсе болмай ма?
Керуен сарайға ұсаған,
Керіліп жатқан жол қайда?

1967.

АРМАНДА, ҰЛЫМ!

Кім боласың,
Қандай өмір сүресің,
Ол — өзіңнің үлесің.

Ақылымды тыңда, мейлің, тыңдама,
Тілегім бар бір ғана:
Шығып ал да арманыңның шыңына,
Сосын, мейлі, ұшып өл де, сырғана.

Болса ақылың біл мынаны: жалғанда,
Жолай көрме арманы жоқ жандарға!
Арманда, ұлым, арманда!
Арманда, ұлым, ақтық демің қалғанда!

Бүкіл өмір, бүкіл дүние, бар жалған,
Жадында ұста: жаратылған арманнан!
Өмірінің аяғы жоқ, басы жоқ,
Өлген артық армансыз боп қалғаннан.

Айтқанымды жөн де, мейлі, жөн деме,
Арманда, ұлым, қия деме, өр деме.
Шығып ал да арманыңның шыңына,
Қира мейлің, күйре мейлің, дөңгеле.

17.V.1970.

ҮШ БАҚЫТЫМ

Ең бірінші бақытым — Халқым менің,
Соған берем ойымның алтын кенін.
Ол бар болса, мен бармын, қор болмаймын,
Қымбатырақ алтыннан нарқым менің.

Ал екінші бақытым — Тілім менің,
Тас жүректі тіліммен тілімдедім. ▸
Кей-кейде дүниеден түңілсем де,
Қасиетті тілімнен түңілмедім.

Бақытым бар үшінші — Отан деген,
Құдай деген кім десе, Отан дер ем!
...Оты сөнген жалғанда жан барсың ба?
Ойланбай-ақ кел дағы от ал менен.

Түгін түтет,
Өс, өрбі, көгере бер,
Немерелер көбейсін, шөберелер.
Жадында ұста:
Жақсылық күтпегейсің!
От емес, оқ сұрасаң менен егер!

Үш бірдей бақытым бар алақанда,
(Мені мұндай бақытты жаратар ма?!)
Үш күн нұрын төгеді аспанымнан,
Атырау, Алтай, Арқа, Алатауға!!!

8.II.1972.

ЖАРАЛЫЛАР

Жаралылар,
Жаралылар...
Жүздерінде майданның алауы бар.
Аспанынан жоғалып қара мұнар,
Бастарынан ақ ұлпа жауады қар.

Жаралылар,
Жаралылар.
Жаралылар, жандары балақұмар.
Жаралылар,
Жаралы жетімдерге пана — бұлар.

Мүгедек емес олар!
Жаралылар.
Жеңістің қолдарында жалауы бар,
...Парадтан барады өтіп жаралылар.
Ей!
Адам!
Басыңды и де, қарауыңа ал!

2.XI.1972.

НАУРЫЗ АЙЫ ТУҒАНДА

Наурыз айы туғанда,
Той болушы еді бұл маңда.
Сақталушы еді сыбаға,
Сапарға кеткен ұлдарға,
Наурыз айы туғанда.

Наурыз, наурыз, күнгі игі!
Күні игі жердің — түрі игі.
Бауыры жылып науат қар,
Бабымен ғана жібиді.
Шашылып ырыс шанақтан,
Шақырып бір үй бір үйді,
Шаттанушы еді бір игі.

Осынау игі кең жерге,
Наурыз айы келгенде.
Наурыз тойын бергенде,
Көрмегендер де арманда,
Арманда оны көрген де.
Келіп ем өмір-орманға,
Наурыз айы келгенде.

7.XI.1973.

КЕТЕЙІКШІ БІР ЖАҚҚА

Барайықшы жылғаға,
Барайықшы жылғаға.
Барайық та жылғаға,
Тебейікші сырғанақ,

Барайықшы суатқа,
Шығайықшы қыратқа.
Шығайық та қыратқа,
Бөленейік шуаққа.

Аяз ұрған ақпанда,
Аунайықшы ақ қарға.
Қайтайықшы бір барып,
Қайран бала шақтарға.

Барайық та жылғаға,
Тебейікші сырғанақ,
...Ақ күмбездер — әжелер
Алыс жақтан тұр қарап.

2.1.1974.

АРМЫСЫҢДАР, АППАҒЫМ

Таныс өлке, таныс маң,
Тайға мініп жарысқан,
Қара жолдың шаңы ұшқан.
Біреулермен алысқан,
Біреулермен табысқан.
Сырнай тартқан қамыстан,
Таныс өлке, таныс маң.

Таныс толқын аунатқан,
Таныс сағым тау жақтан
Барады ағып аулаққа.
Жамыраған жас төлдің,
Үні естілген жан-жақтан.

Таныс ой да, қырат та,
Таныс тоғай, бұлақ та.
Таныс емес бірақта,
Таныс емес жас ұрпақ,
Сауық құрған суатта.

Танысымды таппадым...
Ей, бейтаныс мақтаным,
Армысыңдар, аппағым,
Менің бала шақтарым!
Менің болашақтарым!

3.1.1974.

ЕРТЕГІ

Отырар еді,
Қолынан түспей ұршығы,
Алдында — ақ су бір шыны.
Немересінің қыңқылы мен сыңқылы,
Далада аяз,
Ашыққан иттің қыңсылы.

Алдында — ақ су,
Шәй қайда!..
Ауылы оның шалғайда.
Қызусыз пеште қайнамай ма ақ су,
Қайнай ма?
Жел үрген керней,
Боздай ма әлде сарнай ма?..
Су отын бықсып,
Жана ма әлде жанбай ма?
Баспанамыздың қабырғалары сарғайған.

Қайраттанғанмен,
Айбаттанғанмен қаншалық,
Отырар еді,
Күрсініп, кейде тамсанып.
Жуық арада қайнай қоймайтын жез шәугім,
Телміртіп бізді,
Сызылтып сұрқай ән салып.

Бықсыған пешті
Кезекпе-кезек үрлеуші ек,
Жадырайтынбыз,
Жалт еткен отты бір көрсек.
Белбеуін шешіп,
Қара сұлының талқанын,
Әжеміз бізге беретін еді күнде өлшеп.

Белгісіз күндер,
Бүгіні менен ертеңі...
Есінеп алып,
Әжеміз ертег шертеді.
Кезекпе-кезек тартқылап
Жалғыз көрпені,
Таласар едік...
Сол күндер, міне, ертегі...

24.XII.1974.

ОТАН

Отан!
Отан!
Сен болмасаң, не етер ем?
Мәңгілікке бақытсыз боп өтер ем,
Өмірден бұл өксіменен кетер ем.

Құс ұясыз,
Жыртқыш інсіз болмайды.
Отансыз жан өмірінде оңбайды.
Өзін өзі қорлайды да сорлайды.
Тірі адамға сол қайғы!
Күн көреді,
Әкесіз де, анасыз,
Өмір сүрер.
Әйелсіз де, баласыз,
Ал Отансыз —
Нағыз сорлы панасыз?

Білесің бе,
Отанның сен не екенін?
(Екі өмір жоқ, әрине, жоқ екі өлім).
Екі Отан жоқ,
Жалғыз Отан — мекенің!

28.XII.1974.

ЗООПАРКТЕ

Тал өсіп тұрушы еді ақ бастауда,
Ақ шымшық қонатұғын ақбас талға.
Аңырып, шуылдасып қалатынбыз,
Ақ тұйғын ақ шымшықты ап қашқанда.

Селк етіп бір теңселіп, тал қалатын,
Шиқылдап сорлы шымшық зар қағатын.
Ұшып бара жатып-ақ бір шоқып жеп,
Жыртқыштың тұяқтары қанданатын.

Біздер солай көріп ек тағылықты,
Темір торға, мінеки, жабылыпты.
Екі көзі қанталап қағынып тұр,
Тағылықтың не деген жаны мықты!

Ет тастасаң бір кесек лақтырып,
Шайнамай-ақ жұтады бір-ақ қылғып.
Қанша әлсіздің мойнында қаны бар деп,
Мен ішімнен жыртқыштан сұрап тұрмын.

Кішісі не жыртқыштың, ірісі не,
Опа қылмас әлсізге бірісі де.
Луші едің іргеде балапаңды,
О, кішкентай қанішер, тірісің бе?!

29.XII.1974.

АҚҚАЛА — АҚ БАЛА

Аққалам менің, Аққалам.
Аққала жасап ақ балам,
Өмірге қадам аттаған.
Мақтанам әрі шаттанам
Ұлан бол елің мақтаған,
Аққалам менің — ақ балам!

Аязды мынау ақпаңда,
Ақ ұлпа, мамық ақ қарда,
Сәбилер ойнап жатқанда,
Көңілде тұрған дақтарға,
Қарайтын, тәйір, шақ бар ма.

Қоңырау күлкі айналам,
Қошақандарым ойнаған.
Сәнді шағымды жайнаған,
Сәби кезімді ойға алам.

...Болған ем мен де ақ бала,
Орнатқам мен де Аққала.
Ырзамын бала шаққа да!
Ырзамын Болашаққа да!!!

4.I.1975.

АЙБАРМЕН* ӘҢГІМЕ

Айбар келіп састырды кеше мені:

— Әке, сен соғыс жылы нешеде едің?

— Он жастамын.

— Неге сен соғыспадың, қорғаспадың?

Батыр ғой он жастағы жолдастарың...

— Онда мен де он жаста едім, он жаста едім,

Өзімді өзім қорғадым.

Қорғасты елім.

Өзін өзі он жастар қорғамаса,

Сен сияқты Айбарлар болмас та еді,

Намысыма тимегін, жолдас, менің.

Онда мен он жастамын,

Он жастамын.

Соғыспай-ақ сұрапыл жол басқамын.

Атаңнан қалып қойған мұраңды мен,

Әжеңмен бірге жүріп қорғасқамын,

Майдандағы он жасар жолдастарым

Өлмесін деп,

Жер жыртып, тоңды ашқамын.

Солай менің басталған жол дастаным!

...Бала дәурен өтті ғой құйындаған,

Балы менен шекері бұйырмаған.

Өзін өзі он жастар қорғамаса,

Өзгелерді қорғауы қиын, балам!!!

16.II.1975.

ЖҮРЕКСІҢ

Мейлі түндер, күн өтсін,

Мейлі өмірім жүдетсін.

Сен, сен, Отан,

Сен, Отан —

Кеудемдегі жүрексің.

* Айбар — ақынның ұлы

Сеніменен бірге мен,
Бірге өл десең, бірге өлем.
Қайтіп сезер өзгені,
Өз Отанын білмеген.

Құлың емес, ұлыңмын,
Уызыңа жуындым.
Еркесімін еліңнің,
Жерің менен суыңның.

Егер сені білмесем,
Мен жер басып жүрмес ем.
Қай құрлыққа барсам да,
Қайырымды Анам, бірге сен.

Сенде туып, сенде өстім,
Таласа алмас енді ешкім.
Бұзбайынша кеудемді,
Сені ешкімге бермеспін!!!

8.II.1976.

БӘСІРЕ

Жылқышы атам қамқоршы, асыл еді,
Әкелді де, ерттеді бәсірені.
Үзеңгімді тең теуіп, орныққанша,
Бәсірені құлақтан басып еді.

Асау тай мөңкитұғын көрінбеді,
Тебінбеді немесе шегінбеді.
Атам тайдың құлағын қоя беріп,
Тізгін, шылбыр ұстатып: "Тебін!", — деді.

Сарт еткізіп бір теуіп мамағашты,
Әзер тұрған асау тай ала қашты.
Бір тентектің үстінде бір тентек бар,
Екі тентек әйдәй кеп жағаласты.

Жүйрік желмен біз қашан жарысқалы,
Атамдар да, ауыл да алыстады.
Қос тентектің қылығын көп көрді ме,
Көршілердің иті де қалыспады.

Ұласып иттер даусы аттан құрды,
Бәсірем атылады сақпан ғұрлы.
Екі тізгін, бір шылбыр қолға ұстатып,
Осылай Атам мені аттандырды.

Құлаймын-ау деген бір қауіппенен,
Шауып келем ызғытып, шауып келем.
Атам таққан құйысқан түсіп қапты,
Әттеген-ай, қай жерден тауып берем...

ҚУАНЫШЫҢМЕН!

Нұрын төккен маған,
Шуағымсың сен!
Айналайын панам,
Қуанышыңмен!

Шаттандырған мені,
Жұбанышым сен.
Құттықтаймын сені,
Қуанышыңмен!

Аялаған мені,
Ән қанатымен.
Құттықтаймын сені,
Салтанатыңмен!

Бақытты ғой заман,
Қандай көңілді!
Мен тілеймін саған,
Ұзақ өмірді!

ТЫРНАЛАР

Тағдыры қимағанмен артық пішін,
Тағдыры бермегенмен артық күшін.
Ынтымақты-ау тырналар, ынтымақты-ау,
Қарашы шіркіндердің тәртіптісін!

БІЗДІҢ ҒАНИ

Жаңа заман басталды,
Жалындаған жастарды
Әділдіктің ісі үшін
Ғани аға бастады.

Жайдары жаз, жаны игі
Біздің ағай Ғаниды,
Жас ұландар бүгін де,
Жетекші деп таниды.

МЕКТЕБІМЕ

Мектебім — айтар өнім,
Сан рет қайталадым.
Өзіңнен алғанымды
Өзіңе қайтарамын.

Мектебім, қия алмаймын,
Көп нәрсе қиялдаймын...
Мәңгілік оқушың боп,
Қалуға ұялмаймын.

Өзіңнен, тегінде, мен
Аттанам сенімменен.
Ассалаумағалайкүм,
Дәу мектеп өмір деген!

ТАУДА ӨСТІМ

Тайсалмай басып тастарын,
Алқынбай асып асқарын,
Құзына шығып қомданып,
Блдиын төмен тастадым.

Төбемді көкке жеткіздім,
Төсіне шықтым көп құздың,
Қорқытып бура бұлттарды,
Қойныма әтір сепкіздім.

Талайда-талай шыңды астым,
Тастағы гүлмен мұңдастым.
Қарағайлармен құрдаспын,
Қайыңдармен сырласпын.

Тайсалмай өзім тауда өстім,
Таласар, көне, бар ма ешкім?!

КӨГЕРШІНДЕР ӘНІ

Орман, дала, бөктерлер —
Арпалыстар өткен жер,
Соғыс зарын шеккеңдер,
Оралмасын өткендер!
Біз — ақ қанат кептерлер,
Бізді ұмытып кетпеңдер!

Енді қару алмайық,
Өртенбейік, жанбайық,
Біз адасып қалмайық,
Ақ аспанда самғайық,
Аталардың өмірін,
Әрі қарай жалғайық!

Көгерсін жер, көгерсін,
Мол ырысқа кенелсін.
Бейбітшілік жаршысы,
Біз — ақ қанат кептерлер,
Бізді ұмытып кетпеңдер!

АҚПАН

Ақпан, ақпан,
Қыс әлі.
Ақ түтек аяз қысады,
Арылмай жатыр даладан
Ақсақал қыстың құшағы.

Аппақ қар тақтақ жолдарда
Жақсы аттар, шана заулайды.
Адыр мен қырқа, жоңдарда
Ал қызыл түлкі аунайды.

...Айтса да, достар, осы айда,
Туыпты біздің солдаттар.
Берік боп тұрсын осы ойда,
Сыйыңды жақсы арнап бар.

Айтуынша Атаңның,
Күн де ұзарды нар адым.
Жұмысы көп қой апаңның,
Көмектес оған, қарағым.

Жалқаулық, әсте, жаман іс,
Өнбейді одан бір шыбық,
Оқу мен еңбек, демалыс,
Барлығын қоссақ, — Тіршілік.

Ақпан, ақпан,
Қыс әлі.
Келеді қашан құс әні?
Қарлығаш, тырна, бозторғай
Қалықтап қашан ұшады?..

ИНТЕРНАТЫМ — МЕКТЕБІМ

Оқимын ордамда,
Интернат — мектебім.
Азамат болғанша,
Аларым көп менің.

Аяулы мекенім,
Оқимын, жетемін.
Туған жер, кей-кейде,
Сағынып кетемін.

Сағындым ауылды,
Баурайын тауымның,
Қолымнан жем берген
Қозымды сағындым.

Осында ержетем,
Отаным — кең мекен.
Еңбекпен, әніммен,
Елімді тербетем.

Интернатым — мектебім,
Жадыраған көктемім!

БОЛМАСЫН СОҒЫС, БОЛМАСЫН!

Ақ қозым менің, ақ бөпем,
Айналаң нұрлы бақ мекен.
Абыржымай жат, көкем,
Әлди, әлди, ақ бөпем.

Мақтаным менің, аппағым,
Тұмансыз атсын ақ таңың!

Мазасыз мына ғаламда,
Қатер көп әлі адамға...
Ақ құсымнан амалсыз
Адасып мен қалам ба?!

Келмесін ол күн, келмесін,
Төнбесін қатер, төнбесін!

Соғыстың өрті жанбасын,
Сәбилер жетім қалмасын!
Есігіне әр үйдің
Бесігіне сәбидің,
Мәңгілік бақыт орнасын,
Болмасын соғыс, болмасын!

Мәңгілік бақыт орнайды,
Болмайды соғыс, болмайды.

ЖАС САЯХАТШЫЛАР МАРШЫ

Нұрымен ақ таңның боялған
Өлкеміз ұйқыдан оянған.
Күтуде асқар тау, сай, орман,
Жорыққа, сапарға даярлан.

Зерттейміз даласын, орманын,
Табамыз бабалар қорғанын.
Көреміз туған жер төсінде,
Ғаламат дүние болғанын.

Ұрпаққа беретін мол ұғым —
Сақтаймыз бабалар қорығын.
Саяхат, сапарға даярлап,
Жалғаймыз әкелер жорығын.

Жорыққа аттанамыз,
Ойнаймыз, шаттанамыз.
Аралап бай өлкені
Өмірге бақ, табамыз.

ЖАСЫЛ БАҒЫМ ЖАЙНАҒАН

Шыбықтарым кешегі
Шынар болып өседі.
Көктемдегі көйлегін
Күзде ағаштар шешеді.

Тоңбау үшін ақ қарда,
Тон киеді ақпанда.
Қарайды кеп қарағаш
Қайың сырға таққанға.

Жасыл бағым жайнаған,
Ну болады айналам.
Жазда барып орманға,
Жатып алып ойланам.

СӨЙЛЕП ТҮРҒАН МОСКВА

Сөйлеп тұрған менің Москвам,
Жаңғыртып даусы жер-көкті.
Оянып күнде даусынан,
Бастайды халқым еңбекті.

Москвам үндеп жырлайды,
Достықтың жолын жаттаймыз.
Әлемде соғыс болмайды,
Тыныштық өмір сақтаймыз.

Москва — Отан көзіндей,
Москва — бақыт бұлағы.
Ленин бабам өзіндей,
Москва сөйлеп тұрады.

МАРКС АТА

Маркс атаң, балдырған,
Бала болған, ойнаған.
Ол да ойыншық алдырған,
Туған күнін тойлаған.

Сан гүлдерді қолға алды
Гүл жазира даладан.
Анасына ол дағы
Қолғанатқа жараған.

Оқып, ойлап, уақытты
Бос жібермей ержеткен.
Тауып алған бақытты
Күрес пенен еңбектен.

ЛЕНИН АТА

Ленин атам бөлмеде,
Ленин атам кеудемде.
Ленин көкте, жерде де,
Бірге отыр бізбен төрлерде.

Ленин атам — жан Отан,
Кеңпейіл, жұмсақ алақан.
Оқуда, үйде, еңбекте,
Болады бірге жан атам.

СӘБИ — ОКТЯБРЬ

Октябрь деп ат қойдық баламызға,
Ұйып қалды сол есім санамызда.
Көтереміз ұл-қызды төбемізге,
Октябрь боп алаулап жанамыз да!

АУДАРМАЛАРЫ

УОЛТ УИТМЕН

"Уитмен — классик. Алайда аспандағы күнді де аңғармайтындай, оның классик екенін байқағысы келмейтін жалғыз ел Америка болуы ғажайып-ақ", — депті Бернард Шоу.

Иә, Америка — Уитменнің отаны. Ол — Американың ақыны. Өз отанын жан-тәнімен сүйіп өткен, жырлап өткен. Өзінің қарапайым отандастарын ақиқат пен адамгершілікке, адал демократияға үндеген. Арларын ақша мен капиталға құл еткен билеуші қауымға өзінің ғаламат талантын қарсы қойған-ды.

Міне, сонысы үшін де, Американың билеуші топтары Уитменді өз халқынан қалайда алыстатып баққан. Бүкіл бір елдің болмыс-тірлігін жеріне жеткізе жырлаған ақынды әзіргі Американың милитаристері де біржола үнін өшіріп тастауға тырысулары да сондықтан.

Алайда Уитмен бар. Ол өзінің өлмес күресін әлі жалғастыруда. Идеялық үлкен қақтығыстар Уитмен төңірегіне келіп тоқайласа беретіндігі тегін емес.

Достық, тыныштық, шынайы шын демократия — Уитмен поэзиясының арқауы осылар, оның нағыз материалист екендігіне ешкім де дау айтпасқа керек.

Уитмен 1819-жылы Американың шағын бір ауылында, фермердің отбасында дүниеге келген. Тіпті, орташа да білім алып үлгірмей, өмір қосын ерте тартқан. Ұлы дарын ұлы өмір кешіп, қалайда бар талантын халқына беріп кету жолында істемеген кәсібі де қалмаған, ұзақ жылдар паралич соғып, төсек тартып жатқанның өзінде де қаламын-қаруын тастамаған. Әлемде болып жатқан саяси күрестен бір сәт те бимағлұм қалмай, прогреске, революцияға өз үнін қосқан шынайы интернационалист. Ол 1892-жылы дүние салды.

1969-жылы оны құрметтейтін қауым 150 жылдығын атап өтті.

М. Мақатаев.

БОЛАШАҚ АҚЫНДАРЫНА

Жыршы, күйші, шешендер!
Болашақтағы ақындар!
Бұл күнім мені маңдытпас,
кіммін, қандай затым бар?
Туысы белек, тұрақты,
Ұлыдан да ұлы батылдар.
Келіңдер! Мені ақтауға,
Сендердің ғана қақың бар.

Жөн сілтер бірер сөздерді,
Жазам да алғы күн үшін,
Қаққанша кірпік бір сөйлеп,
Кеземін қайта түн ішін...
Сергелдең топтан көрсеңдер,
сеңделген жанның бірісің.

Сол — менмін, шолып сендерді,
Жасырып жүзді сендерден,
Қалдырып көркем бейнені,
Жаса деп жаңды, ірісін
Сендерден ғана салмақты ой,
Сарыла күту — жұмысым.

СЕНІ ЕСТІГЕМ...

Сені естігем,
салтанатты нәзік үні органның,
Жексенбіде жанай өтіп,
шіркеу жақта болғанмын.
Естігемін, қараңғыда,
құйынды құз, ортасында орманның,
Күрсінген күрсіністен төңірегім толған мұң.
Операдан, ғажайып бір,
Италия тенорын да тыңдағам,
Квартетте сопрано сыңғыр үнін сырлаған,
Дел-сал түнде, махаббатым,
басымнан сен құшқанда,
Сенің дағы қан тамырың өн бойыңда тулаған,
Құлағымның дәл үстінде
қоңыраулатып, тынбаған.

АДАМ АТА СИЯҚТАНЫП

Адам ата сияқтанып,
ертеңгі алаң-елеңмен,
Ағаштардың аясында
сеп-сергек боп келем мен.
Даусымды есті, жақын кел,
үңіл маған, ұстап көр,
Мамықтайын алақанмен сипай бергін,
көнем мен.
Жанай өтсем, шошыма сен,
жамылғысыз денемнен.

ҚАНШАМА ҰЗАҚ АЛДАНҒАНБЫЗ ЕКЕУМІЗ

Қаншама ұзақ алданғанбыз екеуміз,
Жүйткіген Табиғаттайын,
Еркіндікке ендіктік,
енді біздер бөтенбіз.

Біз — Жаратылыс.
Ұзақ-ұзақ үйде болмай,
енді оралған екенбіз.

Ағаштардың жапырақ өзек,
қабығына, тамырына,
бұталарға айналдық,
Күз жартаспыз,
қара жерге қанымызбен байландық,

Ормандағы қатар өскен,
қос терек боп қалыппыз.
Жабайымыз, жайыламыз,
тағылармен бірге оттаймыз,
қарықпыз,

Екеуміз де қатар жүзген
екі егіз балықпыз,
Лағыл гүлдің шоқтарындай аллеяда жаныппыз.

Өсімдіктер, минералдар, тағы аңдардан
қалған біздер құнармыз,
Біздер — жыртқыш қаршығалар,
көктен төмен қарағанға құмармыз.

Біріккен ниеттестердің
ықыластары ерлік мекені.
Зайыбым Демократия!
Осыны саған арнадым.
Қызметіңе әзірмін,
осы бір жырды ал, жаным.

БОЛАШАҚ ҒАСЫРЛАРДЫҢ ШЕЖІРЕШІЛЕРІНЕ

Болашақ ғасырлардың шежірешілері,
Сүп-сұрғылт салқын жүзімді
көрсетейін сендерге,
Менің өткен ізімді жазғыларың келгенде,
Тасқа басып атымды,
Суретімді іліңдер, биігірек төрлерге.
Талып, нәзік кім сүйсе,
Менің атым — сол деңдер.
Суретім де достікі,
сүйкімдісі ол досының құрметіне шаттанған.
Жырыменен паңсынбай,
шетсіз-шексіз
мұхиттай махаббатымен мақтанған.
Махаббатын жомарт жан
басқаларға ақтарған.
Жапаңда ол жалғыз адасып,
Жоқтарын аңсап, көп көрген,
Досынан жиі айрылып,
қасірет түндер өткерген.
Не деген сұмдық,
көрген ол,
біреуді сүйсең құмартып,
Сүйгенің іштей жасырып,
ызғарын төксе мұнартып.
Керемет сәттер болған-ды,
Екеуден-екеу аулақта
даламен, қырман, орманмен.
Көшені кезген сенделіп,
Жабысып кеткен құшақпен,
айқасып кеткен қолдармен.

КЕШКЕ ТАМАН ЕСТІГЕНДЕ

Капитолия кешке таман естігенде атымды,
Тыңдап тұрдым, шапалақтар шау қарғалар
атылды.

Сол бір түн де бақытқа әкеп бөлемеді пақырды.
Мейрамдаған кездерде де, орындалып дегенім
Мен бәрібір баяғыдай бақыттымын демедім.

Алайда бір таң алдында,
сеп-сергек боп,
ән айтқан боп,

Жұтып күзгі ауаны,
Таң нұрымен батыстағы бозғыл Айға қарадым,
Жапа-жалғыз шомылуға өзен жаққа барамын.
Суп-суық су қытықтады, күн де ашты жанарын.

Алыс жолдан аяулым да қайтты ғой деп баладым,
О, дариға-ай! Сонда өзімді бақыттыға санадым.
Ас та, ауа да бал татыған ғаламат күн жоғалды,
Үшінші күн кешке қарай досым менің оралды,
Тып-тыныштық түн, маңғаз толқын әлсін-әлі сабалап,
Тыңдап жаттым, тыншымай бір ұрып жатты
жағаға.

Құм менен су сыбырласып, бірін бірі қытықтап,
Сыңқылдасып, қайнап-ойнап, жатыр мені
құттықтап.

Салқын түнде ең аяулым бірге жатты, себебі:
Бір көрпенің астында ұйқтап, бірге жылыттық
денені.

Ақ жүзіне
күзгі айдың ақ сәулесі тараған,
Қолын менің кеудеме әкеп,
беті маған қараған,
Сол түні мен,
өзімді өзім бақыттыға балағам.

ЕМЕН КӨРДІМ

Луизианда емен көрдім,
Бұтағынан мүк салбырап,
далада тұр серіксіз,
Күңіrentкен жапырағы сылдырайды еріксіз.

Майсыпайтын бұп-бұжыр, қайсар менен аумайды,
Уа, ғажап!

Жапа-жалғыз қалай өмірін жалғайды?!

Тіпті алаңсыз, жапырағына
жан береді, қаулайды,
Орнында оның болсам егер,
менде төзім қалмайды.

Бір бұтағын сындырдым да,
мүкке орап әкелдім,
Әкелдім де іліп қойдым, дәл төріне пәтердің.
Құрметті достарымды еске салсын демедім,
(Бұл күндері ешкімді де
ойыма алмай келемін).

Мен үшін ол естен шықпас,
нышан болып кетпекші,
Достық жайлы ойлануға
мені мәжбүр етпекші.
Луизианда, кең далада,
сыңар емен жайнасын,
Сыбырласып жапырағымен,
өмір бойы ойнасын.
Тек тәңірім мені соның
орнына әкеп қоймасын.

УАЙЫМДАП, ОЙҒА ШОМЫП...

Уайымдап, ойға шомып, отырмын мен шерменде,
Уайымдар жандар бар деп,
тағы басқа елдерде.

Германия,
Италия,
Испания,
Франция
сормандай,
Жабырқаған жандар келіп,
жанарыма толғандай.

Қытай,
Ресей,
Жапония
және-және алыста,
Тілі бөлек пақырлармен,
шіркін, бір күн табыссам,
Жерлесімнен кем көрмей-ақ, құшар еді жүрегім,
Бауыр болып барлығы да
кететіндей білемін.
Мен де сонда,
соларменен бақытты боп жүремін.

ДАҢҚ ТУРАЛЫ ОҚЫСАМ...

Кеудесіне нан піскен даңқ туралы,
Құдіретті генералдардың жеңістері туралы
оқысам мен, қызықпан,
Президент, саған да,
Сендерге де, Сарайдағы бұзықтар,
Күндемен де қызықпан!
Адамдардың жауыздығын елең етпей, тегінде,
Бірге жүріп, бірге өсіп, бірге барған өлімге,
Бір-біріне байланған
махаббаттар жөнінде,
Айтылғанда әңгіме,
мойным босап, сырт айналып кетемін
Жегідей жеп жанымды күндестігім менің де.

Көзім түсті бір-екі,
Қарапайым кісіге,
Солар туралы айтпақпын,
ажырасты екеуі,
Бірі қалып жағада,
бірі алысқа кетеді,
Өмір деген зулайды,
өмір деген өтеді...

КӨЗ ЖАСЫ

Көз жасы!
Көз жасы!
Көз жасы!
Түнек түнде көз жасы,
жалғыздықта көз жасы,
Тамшыдан соң тамшы кеп, жағалауға тамады,
құм қылығытып алады.

Жұлдыз да жоқ,
жоқ пенде,
түнек,
көздің жасы ағады,
Қара перде жамылған беттен жылжып барады.
О, неткен бұл әруей?
Түнек түнде жылаған?
Құмға барып,
Ұсқынсыз не үйінді құлаған?

Азап пенен өксіктен —
бұлақ ағып, мұң шыққан,
Зар еңіреп тағы үнмен
талықсыған, тұншыққан.
Көлбей жатқан жағада,
дауыл жатты көлбеген,
Түнгі дауыл сұрқай бір еш ырыққа көнбеген.

Жаймен басып жарықта
жап-жақсы едің, ғй, елес,
Моп-момақан жүзің де ешкімдерден кем емес.
Алмағайып табаның түнде тайып қалғанда,
Алай-түлей мұхитың ақтарылды арнаңнан,
Ағыл-тегіл көз жасы! Ағыл-тегіл көз жасы!

ЕВРОПА

Үңгірінен құлдардың,
Ұйқы басқан көне індерден,
атыла шықты, жатпады,
Таңдандырды өзін де,
Жайдың оғын атқаны,
Карөлдерді қылғындырып,
қоқыстарын таптады.

О, үміт пен сенім!
О, патриоттардың саруайымы,
Жат жұрттарда сағынған елін!
О, шерге толы сан жүрек!
Өткен жеңісті пір тұта,
Қанды майданнан тағы да көрін.

Халықты масқаралап,
ақы алған зұлым жәбірлер!
Сендер көріндер!
Зорлық, азап, қырғаны үшін,
Жарлы-жақыбайлардың терімен тапқан,
соқыр жармағын алмаққа,
Мыңдаған зымиян айла құрғаны үшін,
Карөлдер өз уәдесін бұзғаны үшін,
Халықты мазақ қылғаны үшін,
Билік алған әр халық,
қанды кекті кешпеді,
Дворяндардың бастарын да кеспеді.
Карөлдердің қаһары — халықтардың бөстегі,
Рахымы халықтың қырғын болып,
Өздеріне оралды,
Рахымы үшін монархтар
аямады оларды.

Монархтардың нөкері:
Садақа жиғыш молдалар,
Кісі өлтіргіш жалдаптар,
Ақсүйек заңшыл, түрмегер,
шпион және солдаттар,
Алайда байқа,
артта қалып олардан,
алқызыл бөзге оранған,
Түнектей түсі белгісіз,
Абайлап, аттап,
қараңдап,
Келеді елес жол алған.

Көрінбейді жүзі оның,
Көрінбейді жанары,
Алайда алқызыл кебіннен,
Көтерді қолын жоғары
Майысқан жалғыз саусағы,
Әлденені нұсқайды,
Әбжыланның басындай,
Әредік жылмаң қағады.
Молаларда — боздақтар,
топырағы кеппеген,

Шорт байлаған дар арқан,
Салбырайды тек төмен,
Князьдардың оқтары ысқырады көкпенен,
Билік құрған малғұндар, ойын-сауық, күлкімен,
Өмірлерін шектеген.

Өз жемісін бермекші
осының бәрі алайда,
Нұр жауады, көресің,
қан артынан қалайда!
Боздақтардың өлігі,
қатар-қатар қойылған,
Дардағы мынау сорлылар —
жүрек,
жүректер оқпен сойылған.

Өмірсіз, суық әзірге,
Бір жерде, бірақ жүр олар,
Мүмкін емес оларды, мүмкін емес жоюға.
Ей, карәлдер!

Олар тірі,
Олар деген — тірі қалған бауырлар.
Олар — жастар,
құрбандықпен тазарған,
ардақталған сонымен,
Саналы олар,
бәрісін де салмақпенен қабылдар,
Даяр олар, сендерге,
Қарсы бұрқақ дауылдар.

Әр күрескер қабірінде
құрбан болған кешегі,
Бостандықтың тұқымы бар,
ол егіс боп өседі,
Жел таратып жан-жаққа,
Қорек беріп қар, жаңбыр,
Өсуге көмектеседі.

Штаттарда,
қаңғырғанда,
жолаушымын, сый алам,
Конақүй,
қорек,
әрине, керек,
оның несіне ұялам?
Тіршілікте,
тірі адамға,
сый тартпайтын мен бе едім?
Барлығына,
бар ғаламның,
бар байлығын бергемін.

СОҚ, БАРАБАН!

Соқ, барабан!
Кернейлет, керней, кернейлет!
Терезе, есік,
барлығына ен,
ешкімге ерік бермей кет,
Құдайларға құлшылықты, бұз,
жаңылдыр адамын,
Үз де жібер
мектептердің өтіп жатқан сабағын,
Үйленетін күйеуге жет,
жет, тездетіп хабарла,
Қалыңдықпен рахат көріп отыратын заман ба?!
Жер өндеген, жеткіз, білдір фермерге,
Бейбіт еңбек артын қыссын,
аласапыран келгенде.
Қүдіретпен, барабандар,
күңіреніңдер,
болыңдар!
Жаңғырыға гүрілдеңдер,
гүрілдеңдер, горндар!
Кернейлет, керней,
соқ, соқ, барабан!

Тыныштықты тартып алғын,
көшелерден, қаладан.
Әнебіреу,
ол кім өзі?
Неге төсек қамдайды?
Босқа әуре,
ешкім де оңда,
түнде ұйқтай алмайды,
Қызылқұлақ,
саудагерлер жылмаңдайтын кез бе бұл?
Немене?
Олар естімей ме?
Құлақтарын ез де, жұл!
Шешен әлі сөйлеуде ме?
Әнші тұр ма ән салып?
Сотта адвокат ақылы ісін,
Қорғап тұр ма жан салып?
Соқ, барабан! Шырқат керней,
Бұз барлығын жар салып!
Кернейлет, керней!
Соқ, барабан, соқ, барабан, көтеріл!
Келісімдер,
насихаттар кетсін әрмен,
жетеді!
Жалбарынған жылаңқы,
нең бар жасық жандарда,
Басын иген жастарға,
нең бар күйрек шалдарда?!
Өшір үнін сәбилердің,
өтінішін Аналардың,
Табыт күткен өліктерді,
сілкі шаңын молалардың!
Қаһарменен күркіреңдер,
күркіреңдер, барабандар!
Ал, кернейлер,
күңіреніңдер,
Жердің жүзін аралаңдар!

О, КАПИТАН! КАПИТАНЫМ!

О, капитан! Капитаным!
Не сұмдықтан өткен ек,
Қазына тауып,
Қарсы тұрдық дауылменен бетпе-бет.
Қалың нөпір,
 гавань күтіп,
 қоңыраулатып төңірек,
Жабыла бір қарайды кеп,
 сенің кәрлі кемеңе!
Жүрек, жүрек,
 жүрек,
 жүрек, алайда,
Жан тапсырған палубаңда
 бара жатыр қан ойнап,
О, капитан! Капитаным!
Шаттануда жағалау,
Дабыл тулар...
Тұршы орныңнан!
Бәрі соның саған-ау!
Венок гүлдер, халық саған ұмтылған,
Саған,
Саған арналуда,
 барлық жүздер нұр тұнған.
Қолыма әкеп басыңды қой,
 әкем, менің мақтаным!
Жоқ, бұл түсім,
Сенің суық, сұлқ түсіп жатқаның!
Еріңдері қимылсыз,
 капитаным қатпады үн,
Сезінбейді қолымды,
 үнсіз әлсіз, жатбауыр,
Жауынгер, жалғыз кемесін,
Гаваньға дейін жеткізген,
Қазынасын халқына,
 дауылдан аман өткізген,
Шаттаныңдар жағада,
 дауылдаңдар, не етейін,
Палубаны ол өлген,
Мұңмен шолып өтейін.

ҚАЛАЛЫҚ ЗИРАТХАНА

Өлік сақтар қаланың қақпасының алдында,
Шудан қашып, мекерсіп, кілт тоқтадым бардым да.
Өліп қалған жезөкше бір әйелді әкелді,
Керегі жоқ ешкімге дене жатты алдымда.

Дымқыл кірпіш еденге әкелді де, тастады,
Ешкім іздеп келмеді, ешкім хабарласпады.
Әйел заты — қасиет, қасиетте жанарым,
Денесінен көз алмай, қайта-қайта қарадым,
Бір кездегі сымбатты,
ынтық-ыстық жиһазды үй,
Қайта-қайта қаратып, жанарды ұрлап барады.

Құлаққа ұрған танадай,
тыныштық, мені бұрмады,
Өліктің күлімсі иісі,
құбырдан аққан су дағы,

Ғажайып үйге қараймын,
бәрін де қойып қиналмай,
Әдемі, әсем, мына бір
ойраны шыққан үй қандай!
Мәңгі өлмейтін алып үй,
бұрын-соңды болмаған,
Салынған мың сан сарайлар
осыған орнын қиғандай,
Біздің Капитолия күмбезі көкке өрлеген,
Немесе ескі ғимараттар бұл үйге тең келмеген.

Бәрінен үлкен осы бір,
кішкентай мекен, кішкене үй,
Бақытсыз әрі тым өжет,
шаңырағы түскен үй!
Әрі ару, әрі үрей — осы бір үй қаусаған,
Әрі жанның тұрағы, әрі өзі жан соған.
Меншігі емес ешкімнің,
жұрттың бәрі қашқан үй.

Дірілдеген ернімнен
демімді алшы шаршаған,
Тамып кеткен жасымды
саған бердім, ал саған!..

Саған,
Шаңырағы шарт сынып,
ойраны мүлде шыққан үй,
Күнә, ессіз құмарлық,
алапат ажал бұққан үй,
Бір кезде думан,
өмірді өз қойнына тыққан үй.
Жарлы үй,
жарлылық өмірін жыққан үй.
Айлар, жылдар сыңғырап,
әшекеймен өткен үй,
Өлім дейтін сапарға
мәңгілікке кеткен үй...

ОСЫ БІР ШІРІНДІ — ҚҰНАР

I

Бәрі жақсы-ау,
бір нәрседен секем алып қалдым мен,
Мен де кетем орманнан, сайрандаман шалғынмен,
Бара алмаймын шешініп,
махаббатым — теңізге,
Бой сергітіп,
Ана жерге жата алмаймын баурыммен.
Мына жердің
неге ғана жүрегі айнып кетпеді?
Жерде қалай,
өмір сүріп тұрасыңдар?
Ей, көктемнің көктері?
Қалай маған бересіңдер денсаулық,
шөптің нәрі, тамыры,
жеміс пенен дәндері?
Сендерді әлде
әр күн сайын,
жатқан жоқ па тепкілеп.
Ауру алған өліктердің тәндері?
Құралған жоқ па өліктерден,
бар материк әр жері?!

Жер,
 қайтіп сен,
 қойның толы өліктерден арылдың?
Маскүнемдер әлегінен,
 әлегінен жуан-жуан,
 мешкей, семіз қарынның?
Қоңырсыған қою етті қайда құрттың, нағылдың?
Бұл күнде олар көрінбейді,
 әлде, әлде... жаңылдым?
Мінеки, мен түреніммен,
 борозда сап шығамын,
Жердің сыртқы қабатына
 күрегімді тығамын.
Аударамын, сенем сонда сасыған ет шығады.

II

Жерге үңіл,
 жақсылап бір қараңдар!
Мүмкін, мүмкін,
 топырақтың әр түйірі —
 бір кездерде ауырып өлген адамдар,
Сонда дағы қараңдар!

Жайылымдар көктемеде,
 көк майсамен жабылған,
Жасыл бұршақ жасырынып,
 атыздарда жарылған,
Әуе шаншып, әлек болып,
 нәзік найза пияздар,
Алма ағаштың әр бұтағы
 гүл шоқтарын жамылған.

Табытынан тірілген бидай дағы ақ құба,
Құрма, тал да жап-жасыл
 жасыл шәйі жапты да,
Қораз құстар әндетіп, ертелі-кеш шаттыға,
Мекиендер шайқады жұмыртқасын тапты да.

Балапандар сары езу,
 қораптарын жарады,
Бақа-шаян,
 құрттар да,
 өсіп-өніп барады,

Сиыр — бұзау,
 биелер құлындарын табады,
Төбешіктен күрең көк картошкалар қарады.

Маистардың сап-сары сабақтары қаулаған,
Сиреньдер де көктеп тұр,

есік алды,

аулада,

Жаздыкүнгі жасыл көк мүләйімсіп,

паңдана,

Шіріген өлік үстінде,

жер бетінде алаулаған,

Неткен ғажап химия!

Соққан самал ауру таратпайды, шынында,
Ешқандай да алдау жоқ

жасыл ылғал, дымында,

Құмартады барлығы мені әлпештеп тұруға,

Мен жалаңаш денемді жасқанбай-ақ төсеймін,

Сан тіл талап денемді,

маған құшақ ұруда.

Қорқытпайды безгек те,

талайларға құныққан,

Бәрі таза мәңгілік,

бәрі мені жылытқан,

Сондай шырын,

мұздай су,

алып ішкен құдықтан,

Сондай нәрлі бүлдірген,

хош иісін арнаған,

Улантпайды әпелсін,

улантпайды алма да,

Улантпайды жүзім де,

Улантпайды өрік те.

Уланғам жоқ

қауын мен шабдол татып көріп мен.

Аунағанда майсаға,

кілемге ұқсап қалады,

Жұқтырмайды ешбір дерт,

еш ауру, жараны,

Кім біледі,

мүмкін-ау,

шөптің әрбір сабағы,

Бір кездерде

жұқпалы аурулардан тарады.

Қазір мені қара жер бір сұмдыққа тақады,
Өзі сондай момақан,
тып-тыныш боп жатады.
Сүйкімді заттар тудырып,
шіріндіден ғұмырсыз,
Залалсыз һәм тап-таза,
айналады қыбырсыз,
Ауыр дерттен өлгендерді кептеп алып,
тынымсыз.
Не сұмдық сасық иістен,
соқтырып самал керемет,
Жайдары жүзбен,
жыл сайын,
жаңартып бәрін, не керек,
Жайқалып,
көктеп тұрады салтанатпен төңірек.
Адамдарға соншама ғажайып заттар сыйлайды,
Ақысына олардың қоқыстарын жинайды.

ЕЙ, ҚЫЛМЫСТЫЛАР!

Ей, қылмыстылар
түрмелерде қамалған,
Кесілгендер өлімге,
жанын жалдап, жан алған,
Жазалылар
Кісенделген темірмен,
Неге мені соттамайды?!
Артық еді менің нем?!

Мен де қатал,
кәрлі, малғұн түс-өңсіз,
Менің неге аяқ-қолым кісенсіз?!
Жезөкшелер
тротуарлармен жүгірген,
Күркелерінде күнәнің уын сімірген,
Сендерге айып тағамын қайтіп бүтін мен,
Сендерден де өткен,
Сендерден арсыз сұрыммен?

Айыптымын!
Арқалап айып келемін,
оны өзім де сезгемін,
Мақтамаңдар,
кетсін аулақ,
жағымпаздық сөздерің!
Сендер көрмес,
сендер білмес жайдың бәрін сезгемін!
Сыртым бүтін,
мына біреу қорабымның ішінде,
Ішім түтін, ыластанып, жан әуреге түсуде.
Мына жалған,
салқын қанды пішінде,
Тулар жатқан толқын-тамұқ күшінде.
Зинақорлық,
опасыздық —
барлығы да тән маған,
Сайқалдармен сайран салып,
сүйіп, сезім арнағам.
Мен де — айыпкер,
мен — жезөкше,
мен сендердей сезінем,
Бастай тұрып,
осы сәттің өзінен,
Безінбеймін сендерден,
өзімнен қайтіп безінем?!

ЖОЛЫ БОЛМАҒАНДАРҒА

Арманына жетпеген,
жандарға жолы болмаған,
Алдыңғы сапта, алғаш өлген,
белгісіз солдаттарға,
елі-жұртын қорғаған,
Өз ісінің шебері механиктерге,
байыппен ісін қолдаған,
Кеменің лоцмандарына,
моряктарға сорлаған,
Құмар — саяхатшыларға
жердің жүзін шарлаған,

Асқақ ойлы әндерге,
әсем картиналарға,
қолдау таппай
көнерген,
Орнатар едім ескерткіш,
мәңгілік даңқпен көгерген.
Мезгілсіз ажал жамсатып,
мезгілінен ерте өлген,
Ғажайып рух, жігердің жалынына өртенген,
Жаңдарға, шіркін, жасасам,
өлмейтін мұра көркемдеп!

СЕН ЖУЫРДА ӨЛЕСІҢ

Барлық жанның арасынан
сені ғана таңдаймын,
саған хабар арнаймын,
Сен жуырда өлесің,
басқалардай жағынып,
сені алдауға бармаймын,
Бетіңе айтам,
сүйем сені, алайда,
Сен өлесің,
Ешкім қорғай алмайды.
Міне,
менің алақаным,
маңдайыңа басылды.
Сен сезесің,
үндеместен ием келіп басымды,
Үн шығармай,
шын беріле,
отырамын қасыңда,
Меңдей болмас сестра да,
туыс әкең, досың да.
Бәрінен де бездірем,
тек қалдырам жаның менен денеңді,
тұсауыңды талқандайсың,
мәңгі өлмейсің сен енді,
Сен емес ол, артта қалған өлігің —
Көң-қосығы сүйек пенен терінің.

МАЗМҰНЫ

Ақын ініге.....	5	Ескі жұртта.....	58
Ескі әнді, шеше, қозғама!.....	6	Нені аңсаймын?.....	58
Сағатым қайда, сағатым?.....	6	Ғабаңа.....	59
"Бір өлеңі бір елдің".....	7	Аңсап жүріп кездестік.....	—
Тауда, түнде.....	8	Жүрек неге зат болып	
Бақыт деген.....	8	жаралмаған?!.....	61
Бір күніммен қоштастым.....	9	Мұңлық.....	62
Күншуағым.....	10	"Тағы да келіп".....	63
Жырлар жазам.....	11	Болашаққа.....	63
Жантықтың туысқаны.....	11	"Ұнататын ұрма қыз".....	65
Күн ұшып келе жатыр.....	12	Сөнбейді, әже, шырағың!.....	65
Мен деген — ырза, мәз бала.....	13	Тұлпарыммен біргемін.....	66
"Тағы да, міне...".....	14	Басыма менің, бақ, қондың.....	67
"Бір күні біреу...".....	14	Дәрігеріме.....	68
Аңса, жаным.....	15	Тілектеске.....	69
Ақ құрбым.....	15	№17-палата.....	70
"Үзіліп түскен алмадай".....	16	Білгішіме.....	71
Күрең күз.....	17	"Жырым көп менің".....	71
Мүйісте.....	17	Фаризаға.....	72
Ақынның ауылы.....	18	Сырқат сыры.....	73
Хал сұрама, жыр сұра.....	19	Болашақ дәрігерге.....	75
Шекарада (поэма).....	20	Қайырымды қарындас.....	76
Таудағы көктем.....	29	Байқа, қалқам!.....	76
Жыл өтті.....	30	Жұмыс орным.....	77
Революция жаңғырығы.....	31	Жаманның ақылы.....	79
Чили — шуағым менің (поэма).....	32	Солай!!!.....	79
Халыққа хат.....	39	Түнгі Алматы.....	80
"Жыл келді".....	41	Ғасырлар сиезі.....	80
"Бұрын ылғи".....	42	Баяғыдай-1.....	82
"Жақсы аға!".....	42	Күндестік құрысын!.....	84
Мейірім бер, қымбаттым.....	43	Тағдырластар.....	84
"Және қайтып".....	43	Жалаң аяқ қыз.....	85
"Жылап тұрып қоштасты".....	44	Қыздарға.....	86
Өміріме.....	45	Қызық өмір.....	86
Құрмет хат.....	45	Күрсінбеші.....	87
Естірту.....	46	Еркекшора.....	88
Отаным, саған айтам.....	51	Мен біреуді білуші ем.....	88
Қыз сыры.....	51	Сен емессің.....	89
Егістікте.....	53	Ескі ауылды еске алу.....	90
Сен сұрама.....	54	Жаман өлең.....	92
Бар бол, бар бол!.....	54	Сен менің еліме бар.....	93
"Шіркіндер".....	55	Тағдырмен бетпе-бет.....	94
Сені азамат дегенге.....	55	"Қарға адым жерде".....	94
"Зіл басып тұла".....	56	Өмір сүрейік алмасып.....	95
Қара шалғы.....	56	Сәби өсіп келеді.....	96
Алтын адам.....	57	"Қасыңда жүрсем".....	97
		Жетім күшіктер мен кәрі	
		сырттан.....	98

Ұқастық.....	99	Фантазия.....	137
Патша болып түр көктем.....	100	"Жазғырма мені".....	137
Өзгереді.....	100	Большевиктер (<i>поэма</i>).....	139
Май – Махаббат.....	101	Жүрегім, жүйкем, бар	
Түйсік – 2.....	102	тұлғам.....	146
Қошғасу.....	103	Сонарда.....	147
Еске алу.....	104	"Қаншама жан болғанмен...".....	147
Жартастар.....	104	"Жоғалып жазғы".....	148
Қиын не бар?.....	105	Әттең, әттең.....	149
Өкінбеймін.....	106	"Бір кемпірді".....	150
Қар жауып түр.....	107	Айығып келем.....	150
Сенбеймін саған.....	107	"Сынауға тіпті құмар...".....	151
Түсіме тау кіреді.....	108	Ақиқаттың ауылы.....	152
Бақыт іздеп.....	109	"Күн батты".....	152
Сынығы едің асылдың.....	110	"Шағылысқан алдымда...".....	153
Сынық қанат шағалам.....	111	Майданның бәйгесіне.....	154
Несіне асығады?!.....	112	"Татамын деп...".....	154
"...Махаббат па?".....	112	"Жарығым-ай!...".....	155
Ырзамын.....	113	"Сиыр айдап өріске".....	156
Құранды ер.....	114	Соғыстың соңғы көктемі.....	157
Арманым, тіріл, көз ілген...114		Беташар.....	157
Адасқанда – 2.....	116	Жаным-ай!.....	158
Жүрегім менің – жанартау.....	117	"Түн маған...".....	159
Соқ, жүрек!.....	117	Бақытым менің алыста.....	160
Ауғанбай.....	118	"Жаз едім кеше".....	160
Әке.....	119	Шалға барып.....	161
Элегия.....	120	Жылқыбайдың жүрегі.....	162
Қазақ жері.....	120	Есті күндерім.....	–
Бөрі екенмін.....	121	Моцарт "Жаназасы"	
Бәрібір сенің ұлыңмен.....	122	(<i>реквием</i>).....	163
Назым менің!.....	124	Бесік жыры.....	169
Қаламдасқа.....	125	Нені көрдім.....	170
Музаға.....	125	Мен сені ұнатамын.....	171
Серіксіз бе едің,		"Адам қайдан жаралған?".....	172
құрбыжан?.....	126	"Көк шығып қалды...".....	173
Балқытушы.....	127	"Шып терлеп дала...".....	173
Мен сені сағынғанда.....	128	Кездесу.....	174
Шындық туралы.....	128	"Мына бір келген...".....	175
Жездіде.....	129	Сәуір айы.....	176
Тағы да Майгүлге.....	130	"Шыңылтыр аспан...".....	176
Гүлденесің.....	131	Гүлдер семіп барады.....	177
Шұғыла арман.....	131	Жартасқа жалғыз гүл өсер.....	178
Байқалмай өткен махаббат...132		"Киіктер, мұнда...".....	178
"Бір күні".....	133	"Маңыма сәуле жуыптай".....	179
"Соқ, жүрек".....	134	Жанашырға.....	180
Басқа жыл.....	135	"Ұрынбай боран...".....	180
Алматының аспаны.....	135	Махамбеттер, Абайлар-ай.....	181
Сезім.....	136	Жігіттер, мақтанбалық.....	182

Туған жерге.....	—	"Айтатын саған..."	—
"Тілегім қайда..."	—	Жиі енеді.....	217
"Аңғал досым-ай"	184	Халқым барда.....	—
Бәрін де қойшы.....	—	"Не пайда күрсінгеннен..."	218
Жаным, сен жасымағын...185	—	"Түн. Қала. Үйлер үнсіз..."	219
Малшы айтады.....	186	"Жаратқасын адам ғып..."	—
Баяғыдай — 2.....	187	"Туған жер сағындырды..."	220
Қараша.....	—	"Бал дәурен, бала дәурен..."	—
"Сағалап сайды..."	188	Күн бүгін күреңітіп.....	221
Сол түні.....	189	Сүйген ерін.....	222
Жалғыз сәт.....	190	Өзімнің есебімде.....	223
Сен бе едің?.....	191	"Не керек осы адамға!"	—
"Не жетпейді?"	—	Қазаққа монастырь жоқ.....	224
Ей, өмір.....	192	Адамзаттың ұрпағы.....	—
"Аласарып Ай батқан".....	193	Күн ауысып барады.....	225
Интервью.....	—	"Өткінші жаңбыр..."	226
Бақытты шақ.....	194	Бір келіншек.....	227
Құт мекені.....	195	Көреміз.....	—
"Сұмдық-ау!"	—	Сен.....	228
Тағысу.....	196	Оралыңдар.....	229
"Өзеніне асыққан..."	197	Адасқан шағала.....	—
Жағымпаздар мен.....	—	Жарайсыңдар, жігіттер.....	230
"Неңді сенің аңсаймын..."	198	Бәріне жауаптымын.....	231
"Асығып алыс күндерге"	199	Елім барда.....	232
"Үлпідеген, үрпиген..."	199	Қасқырға.....	—
"Не келіп, не..."	200	"Өзгеден емес, өзімнен	
Дарига, домбырамды берші		қорқам"	233
маған.....	201	"Жырлар жазам..."	234
"Жібі түзу жан..."	202	Қазақстан.....	—
"Тап-таза аспан..."	—	Менің анкетам.....	235
Ағажан.....	203	"Несін! Несін?"	236
"Алматы, сағынғаным-ай..."	204	"Еш нәрсенің..."	237
"Сағынып кеткенім-ай..."	205	"Күн жылыған..."	—
Жетісу.....	—	Ылайсаңда.....	238
"Лініп түн..."	206	Қуаныш.....	239
Наурыз.....	207	Бибігүлге.....	240
"Мен білмеймін"	208	Ол шақты қайтем.....	—
"Есіңде ме?"	—	Саяхат.....	241
"Сүрініп кетпе!"	209	Қара қамба.....	242
"Сезбейсің ғой..."	210	Барлығы да сендердікі.....	243
"Кеше ғана көктем..."	—	Токардың соңғы сөзі.....	—
"Жарқырап шығып"	211	"Қай күні менің..."	244
"Егерде айта алмасам..."	212	Карта ойыныңда.....	245
Есіңе мені алғайсың (П-нұсқа)...213	—	"Өлімнен қорқам"	—
"Жазылар естеліктер..."	—	Жүрек арызы.....	246
Мәңгілік жастық.....	214	Арман қуып.....	247
Бақ мекен.....	215	Ауылыңа бір келгенде.....	248
Кереметі-ай!.....	216		

Февраль түні.....	—
"Қилы тағдыр..."	249
Сыр.....	250
Көктемде.....	251
Қайран Қарасазым-ай.....	—
Арыз жазып кетейін.....	252
"Ей, Бауырым!"	253
Несіне өмір сүргенсің?.....	254
Түйсік – 3.....	—
Аттанғанда.....	255
Күн ұялап.....	256
Хал мүшкіл, қалқам.....	—
Сәлемдеме.....	257
Әулие.....	258
"Не деген керемет күн!"	259
"Түн қатып..."	260
"Менің бір қарызым бар..."	—
Түнжыраған ояу бақ.....	261
Ұям менің.....	262
Тау бір аңыз.....	263
Әкелер.....	—
Абысындар.....	264
Көшеде.....	265
"Атқандырып тым тәтті сәттерімді"	—
Менің мақсатым.....	266
Мәңгілік жастық.....	267

Мұқаралидың жаңа табылған өлеңдері

"Тірімісің, жүрегім?!"	269
"Бар пәлені қолымнан..."	—
"Дариға-ай"	270
Балаларға арналған өлеңдері	
Әліппе.....	272
"Токта, ботам!"	273
Тайлақ.....	—
Арманда, ұлым!.....	274
Үш бақытым.....	—
Жаралылар.....	275
Наурыз айы туғанда.....	276
Кетейікші бір жаққа.....	—
Армысындар, аппағым.....	277
Ертегі.....	278
Отан.....	279
Зоопаркте.....	—
Аққала — ақ бала.....	280

Айбармен әңгіме.....	281
Жүрексің.....	—
Бәсіре.....	282
Қуанышыммен!.....	283
Тырналар.....	284
Біздің Ғани.....	—
Мектебіме.....	—
Тауда өстім.....	285
Көгершіндер әні.....	—
Ақпан.....	286
Интернатым — мектебім.....	—
Болмасын соғыс, болмасын!.....	287
Жас саяхатшылар маршы.....	288
Жасыл бағым жайнаған.....	—
Сөйлеп тұрған Москва.....	289
Маркс ата.....	—
Ленин ата.....	290
Сәби – Октябрь.....	—

Аудармалары

Уолт Уитмен.....	291
Болашақ ақындарына.....	292
Сені естігем.....	—
Адам ата сияқтанып.....	293
Қаншама ұзақ алданғанбыз екеуміз.....	—
Демократия, сен үшін.....	294
Болашақ ғасырлардың шежірешілеріне.....	295
Кешке таман естігенде.....	296
Емен көрдім.....	297
Уайымдап, ойға шомып.....	298
Даңқ туралы оқысам.....	—
Ол менде жоқ.....	299
Түсіме қала кірді.....	—
Сендер қалай ұғынасыңдар?.....	—
Көз жасы.....	300
Европа.....	301
Отырам да, қараймын.....	303
Жомарт жандарға.....	304
Соқ, барабан!.....	305
О, капитан! Капитаным.....	307
Қалалық зиратхана.....	308
Осы бір шірінді — құнар.....	309
Ей, қылмыстылар!.....	312
Жолы болмағандарға.....	313
Сен жуырда өлесің.....	314
Дүниеге ақын келгенде.....	315

Мұқағали Мақатаев

ШЫҒАРМАЛАРЫ

КӨП ТОМДЫҚ ТОЛЫҚ ЖИНАҒЫ

III-том

Құрастырған — *Оразақын Асқар*
Сарашысы — *Ұлжалғас Зәуірбекова*
Техникалық сарашысы және
беттеген — *Нұргүл Сейдахметова*

Теруге 06.05.13 жіберілді. Басуға 11.07.13 қол қойылды. Қағазы офсеттік. Қаріп түрі “Таймс”. Пішімі 84x108¹/₃₂. Офсеттік басылыс. Баспа табағы 200 б.т. Шартты баспа табағы 17.0 б.т. Таралымы: мемлекеттік тапсырыс бойынша 2000+баспа есебінен 50 дана. Тапсырыс №910. Келісімді баға.

ИБ № 5123

“Жалын баспасы” Жауапкершілігі шектеулі серіктестігі. 050009. Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143/93-үй. Тел.: (727) 394-36-40

Тапсырыс берушінің дайын файлдарынан басылып шықты.

ЖШС РПБК «Дәуір», 050009,
Алматы қаласы, Гагарин д-лы, 93а.
E-mail: rpik-dauir81@mail.ru

2007

ISBN 978-601-7286-64-4

9

7 8 6 0 1 7 2 8 6 6 4 4